

VITÉZ JÁNOS

ESZTERGOMI ÉRSEK

É L E T E.

IRTA

FRAKNÓI VILMOS.

BUDAPEST.

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

1879.

Budapest, 1879. Az A t h e n a e u m r. társ. könyvnyomdája.

Előszó.

Vitéz János esztergomi érseknek a magyar egyház- és állam körül szerzett érdemei nem ismeretlenek; de a mi ezekről eddig köztudomásra jutott, mindez nem állott arányban az ő nagyhatású tevékenységével, s nem tette fölöslegessé a további buvárkodást.

Mult év őszén, a bécsi császári és a müncheni királyi könyvtárakban fényesen kiállított codexek egész sorára találtam, melyek Vitéz János érsek czimével, az ő kezétől többenemü javításokat és jegyzeteket tüntetnek föl a szövegben.

E fölfedezés ösztönül szolgált nekem arra, hogy a kíváló férfitudományos munkásságának és culturali hatásának részletesebb megismertetését tűzzem ki föladatombul. E czélból hazai és külföldi könyv- és levéltárakban nem eredménytelenül buvárkodtam.

E nyomozások folytán, alkalmasnak láttam Vitéz János szellemi fejlődésének és összeköttetéseknek további földerítésére az ő életének történetét teljesebben összeállítani.

Meg lévén győződve, hogy e nagy férfiú eseményekben és viszontagságokban gazdag életének története a nagyobb közönség figyelmét is megérdemli és leköti, készséggel fogadtam a felhívást, hogy e munkámat a Szent-István-Társulat »Házi Könyvtárában« közrebocsássam.

Budapest, 1878. deczember 8.

Fraknói Vilmos.

TARTALOM.

	Lap.
Előszó	I—II.
I.	
Vitéz János családi származása. — Ősei. — Családjának emelkedése és hanyatlása. — Atyja. — Családjának nemzedékrendi táblázata	1—8
II.	
Vitéz János születési helye és éve. — Iskolai tanulmányai. — A zágrábi egyházmegye növendéke. — Pártfogói. — A királyi cancellária főjegyzője. — Utazásai Zsigmond király kíséretében. — Hivatalos munkássága. — A renaissance hatása az ügyiratok irályára	9—14
III.	
Vitéz János a királyi cancellária főjegyzője. — Hivatalos munkássága Albert udvarában. — Küldetése Krakkóba. — Zágrábi érkanonokká és nagyváradi préposttá neveztetése. — Távozása a királyi udvarból. — Terve Olaszországba utazni. — A vánai csata. — Viszonya Hunyady Jánoshoz. — Nagyváradi püspökké neveztetése.	15—38
IV.	
Hunyady Jánosnak kormányzóvá választása. — Állása a humanismus irányában. — Vitéz hatása. . .	34—37
V.	
Alkudozások Frigyes német királylyal. — Vitéz János működése. — Az általa fogalmazott levelek. — Fegyverszünet.	38—44

VI.

Hunyady János viszonya a szent székhöz. — Lasocki Miklós krakkói dékán. — Hunyady és Vitéz igyekezetei a törökök ellen intézendő nagy hadjárat létesítésére. — Hunyady hadjárata. . . . . 45—54

VII.

Az egyházi jubileum 1450-ben. — Hunyady és Vitéz igyekezetei azt a törökök elleni hadjárat javára értékesíteni. . . . . 55—60

VIII.

Hunyady János surlódásai a szent-székkal. — A dömösi prépostság ügye. — Vitéz állása e kérdés iránt nyában. . . . . 61—67

IX.

A zágrábi püspökség és a kalocsai érsekség betöltése körül támadott nehézségek. — Hunyady és Vitéz levezése a szent-székkal . . . . . 68—80

X.

V. László király kiszabadítása Frigyes császár kezéből 1452. — Vitéz cancellárrá neveztetése. — A pozsonyi és budai országgyűlések. — A csehországi koronázás. — A török ellen intézendő hadjárat iránt a pápai követtel folytatott tárgyalások. — A budai országgyűlés 1454. elején. — Hunyady János viszonya Vitézhez . . . . . 81—94

XI.

Hunyady János ráczországi hadjárata. — Vitéz János és Aeneas Sylvius. — Vitéz küldetése a burgundi fejedelemhez. — A regensburgi és frankfurti birodalmi gyűlések. — Vitéz küldetése Péterváradra. — Magyar országgyűlés 1455. elején. . . . . 95—103

XII.

A német-újhelyi congressus. — Vitéz beszédei a török hadjárat ügyében. — Aeneas Sylvius válasza. — Vitéz János második beszéde . . . . . 104—113

XIII.

A pápai követ fogadtatása László udvaránál. — Vitéz beszéde. — Capistranói János megjelenése Magyarországon. — A győri értekezlet. — III. Calixtus pápa trónralépte. — Carvajai bibornok küldetése Lászlóhoz. — A budai országgyűlés 1456. elején. — Cillei ármányai. — Hunyady János halála. — Hunyady László kivégeztetése. — Vitéz János elfogatása. — Aeneas Sylvius közbenjárása Vitéz érdekében. — Szabadonbocsátása. — Aeneas S. levelezése Vitézzel 114—130

XIV.

Vitéz János befolyása László királyra. — Ennek tudománya kedvelő hajlamai. — Humanisták a királyi udvarnál. — A király tisztelete szent László és a nagyváradi egyház iránt . . . . . 131—134

XV.

Mátyás királylyá választása 1458. — Vitéz küldetése Csehországba. — Befolyása a királyra. — Alkudozásai Frigyes császárral 1459—63. — Mátyás hála . . . . . 155—146

XVI.

Vitéz János kulturai hatása. — Külföldi tudósok Váradon. — Csezmiczei János (Janus Pannonius). — Vitéz János tudományos állása. — Könyvtára. — Építkezései. . . . . 147—166

XVII.

Tárgyalások Vitéz Jánosnak a zágrábi püspökségre át-
helyezése iránt. — Esztergomi érsekké nevezetése. . . . . 167—180

XVIII.

A csehországi bonyodalmak. — Vitéz János mint közvetítő Podjebrád és a szent-szék között. — A nagyszombati alku. — Az ellenségeskedések kezdete Mátyás és a cseh király között. — Podjebrád levelezése Vitézzel. . . . . 181—190

XIX.

A csehországi hadjárat. — Vitéz befolyása annak megindítására. — Részvétele a hadjáratban. — Alkudozásai Frigyes császárral. — A hadjárat által fölkellett elégedetlenség. — Vitéz az ellenzék élére áll. — Eljárásának magyarázata. — Az 1470. novemberi országgyűlés. — Podjebrád halála és a lengyel Ulászlónak cseh királylyá választása. . . . 191—203

XX.

Vitéz elpártolásának okai. — Mátyás uralkodásának jellemzése. — Az összeesküvés megalakulása. — Kázmér meghívása. — Az összeesküvés fölfedeztetése. — Mátyás ügyes magaviselete. — Kázmér hadüzenete és hadjárata. — Mátyás kibékülése Vitézzel. — Ennek elfogatása. — Janus Pannonius halála. — Vitéz szabadon bocsátása. — Halála. — Síremléke 204—225

XXI.

A pozsonyi egyetem alapítása 1467. — A Vitéz által meghívott tanárok. — Az esztergomi tudományos kör. — Galeotti és Regiomontanus. — Vitéz tudományos foglalkozása. — Mátyás vitatkozása Gattival. — Vitéz bőkezősége külföldi tudósok iránt. — Az ezek által neki ajánlott munkák. — Vitéz könyvtára. — Építkezései. . . . . 227—278

I.

Vitéz János családi származása. — Ősei. — Családjának emelkedése és hanyatlása. — Atyja. — Családjának nemzedékrendi táblázata. —

A történelem kiválóbb egyéniségeinek származását kutatni nem céltalan feladat, nem meddő foglalkozás. A családi viszonyok és összeköttetések rendszerint lényeges befolyást gyakorolnak életpályájok és szellemi irányukra.

Mindazonáltal a középkori családok nemzedékrendjét összeállítani sok nehézséggel jár. Az oklevelek nagy része, melyeket használni lehetne, nem áll többé rendelkezésünkre. És a fennmaradt oklevelek szövegében a családi összeköttetések számai többnyire úgy össze vannak kuszálva, hogy teljesen kibonyolítani csak ritkán sikerül. Mert az ősökről unokáikra átszálló állandó családnevek használata a magyar köznemességnél csak a XVI. század kezdetén válik általánossá.

Az előbbi korban rendszerint csak a főrangúaknál fordulnak elő állandó családnevek. Ezeket részben pótolhatták a nemzetségi nevek, melyek az első megtelepedés korára vezethetők vissza; de az egy törzsből szétágazó nagyszámú családok közös

birtokát képezték; és épen azért a XIV. század óta mind ritkábban használtatnak.

A nemzetiségi nevektől eltekintve, négyféle elnevezésekkel találkozunk az oklevelekben. Vagy csak a keresztnevet használják (p. o. János püspök, Péter ispán); vagy a keresztnévhez az atyának, néha az öregatyának is keresztnéve kapcsoltatik (p. o. János, Péternek fia, — Mihály Istvánnak, György fiának fia). Gyakran birtokuknak és születési-, vagy lakhelyöknek nevét veszik fel (p. o. Pilisi Péter, Zólyomi Antal). Végre előfordúlnak oly esetek, mikor külső és belső tulajdonságoktól, hivataloktól és nemzetiségöktől kölcsönzik melléknevöket, mely azonban nem mindenkor száll át az utódokra. (p. o. Nagy István, Vitéz János, Sáfár Péter, Cseh Miklós.)

Ezek után ingatag talajon kell haladnunk, midőn Vitéz János családi származását kutatjuk. Egy 1440-ik évi okiratban Zrednai Jánosnak írja magát alá (Joannes de Zredna). Így nevezi őt több királyi oklevél és az az udvari papja is, ki leveleit összegyűjtve, egy kötetbe foglalta. Ellenben többi kortársai soha sem használják e nevet. Vagy csak a keresztnévvel, egyházi állásával és hazájával vagy pedig a Vitéz családi névvel jelölik.¹⁾

Zrednai nevű családdal okleveleinkben nem

¹⁾ Azon oklevelekről, melyekben Zrednai János neve előfordul, alább fogunk szólni. Vitéznek Galeotti és Bonfin nevezik őt történeti munkáikban. Egyéb írók munkáiban Johannes Varadiensis, Johannes Strigoniensis Archiepiscopus elnevezések fordulnak elő. Argyropulos »ad Joannem panonem Archiepiscopum Strigoniensem« intézi egyik ajánlólevelét.

találkozunk.¹⁾ Valószínű, hogy e nevet ő vette fel. Ellenben a Vitéz név gyakran fordul elő; több virágzó család századokon át viselte, és részben viseli mai napig.²⁾

Eredetét e név vagy a hasonló nevű patakoktól és helységektől vehette, melyekkel Komárom, Győr, Sopron és Szepesmegyékben találkozunk;³⁾ vagy a véres háborúkban kitüntetett hősi bátorságnak lehetett jelzője és jutalma.⁴⁾

Így szerezte és bírta azt a mi Vitéz Jánosunk atyjá is.

Elődei a Sa fá r nevet viselik, melyet királyi és főúri uradalmakat kezelő tisztek gyakran vettek fel. Ily tiszteket viselt Vitézünk őse: István mester, a királyi uradalmakban. De ügyessége és szerencséje csakhamar magasabb állásokra emelte. 1333-ban a visegrádi várnagy fontos hivatalában találkozunk vele, négy évvel később pedig már Pilismegye főispáni tiszteket foglalja el. Róbert Károly kegyeiből jószágadományokban is bőven részesül. Így például 1333-ban, Zách Feliczián elkobzott birtokaiból Alsó-

1) De 1438. és 39-ben előfordul egy Stephanus de Zrednamelleke, a horvátországi bán tisztviselője. (Fejér. Codex Diplom. XI. 195. 363. ll.)

2) 1252-ben említették Laurentius de Vitéz. 1419-ben Petrus Vitez. (Fejér. IX. 2. 185. l. X. 6. 222. l.) Nagy Iván »Magyarország családai« című munkájában több Vitéz-családot ismertet; de ezek egyikétől sem lehet Vitéz Jánost származtatni, minthogy egyik sem volt Slavóniában megtelepedve.

3) Fejér. IV. 3. 454. l. VIII. 2. 187. l. VIII. 5. 20. ll.

4) Ezt állíthatjuk minden oly esetben, mikor az illető nem »de Vitez«, hanem »dictus Vitéz« neveztetik.

Kapronczát és Kamaricsát kapja Pozsega megyében.¹⁾ Úgy látszik, korábban nyerte el a pilsme gy ei Csév és Eben nevű falvakat. Hihetőleg ő szerezte a családnak Bács, Kéve, Torontál és Verőcze megyékben fekvő egyéb birtokait.²⁾ Há zakat is vásárolt Esztergomban, melyet ekkor még inkább lehetett az ország fővárosának tekinteni, mint Budavárát.³⁾

Azonban a hirtelen fölemelkedett család ép oly gyorsan indul hanyatlásnak. István mesternek János és Miklós fiaitól származó, számos unokái — kik csévi vagy kamaricsai birtokaiktól kölcsönzik ne vőket — egymásután elvesztik az ő szerzeményeit.⁴⁾

Hárman közülök: István, János és Miklós, szakitva családi hagyományaikkal, azon párt-hoz csatlakoztak, mely Nagy Lajos leányaival szem-ben Kis Károlyt, majd a nápolyi Lászlót igyekezett a magyar trónra emelni. Pártjuk leveretése után, Zsigmond király megfosztotta őket, mint hűtleneket, összes birtokaiktól, melyeket (1405.) Vörös László nyert tőle adományúl.⁵⁾

¹⁾ Az adománylevél a zágrábi tartományi levéltárban.

²⁾ Ezt onnan következtetjük, hogy utódai birtokokat nem szereztek többé, hanem inkább elidegenítették azokat.

³⁾ Egy 1337-ben vásárolt házról szóló adás-vevési szer-ződés a magyar országos levéltár kincstári osztályában.

⁴⁾ Már 1389-ben »Ladislaus et Stephanus filii Johannis de Chew, Nicolaus, Johannes et Sigismundus filii Nicolai de eadem Chew« eladják 45 márkáért esztergomi cúriájokat.

⁵⁾ Zsigmond király a beigtatási rendeletben említi, hogy »universas possessiones condam Stephani, nec non Johannis et Nicolai dictorum Safar de Chew, eiusdem condam Stephani

István már ezen catastrofa előtt, János és Miklós néhány évvel utóbb (mindenesetre 1415 előtt) halt el. Az utolsónak fiai János és Miklós¹⁾ buzgón fáradoztak ugyan, hogy elveszett családi birtokaikat visszaszerezzék; de ez csak csekély részben és nagy áldozatok árán sikerült nekik. Ugyanis a hatalmas Garai Jánossal kellett szerződésre lépniök, aki oly feltétel alatt vállalkozott a birtokok visszaszerzésére, ha ezeknek egy része fáradsága jutalmául kezei között marad.²⁾

Vagyoni viszonyaikban nem állott be kedvező fordulat; a mire a birtokaikkal véghez vitt elzálogosítási és eladási üzletek utalnak. A pozsega-, verőcze- és pilismegyei birtokok egymás után idegenek kezére kerültek.³⁾ Így például Csévet, 700 forintban az esztergomi érseknek zálogosították el, a ki azt ugyanazon czimen, a melyen maga birta, az esztergomi

propter fidei sue violacionem, ac ipsorum Johannis et Nicolai notam infidelitatis . . . Ladislao Rufo de Bosee duximus conferendum.« A titeli káptalan, miként jelentéséből kitűnik, a keve-, bács- és torontálmegyei birtokokba csakugyan beiktatta őt. (Az országos levéltár kincstári osztályában.)

¹⁾ Volt még egy Zsigmond nevű fitestvérök és egy Dorottyá nevű leánytestvérök, aki 1410-ben, mint Perényi Pál neje, és 1430-ban mint özvegy fordul elő.

²⁾ Az 1415-ben kötött szerződés az országos levéltárban. Hogy ez nem volt eredménytelen, mutatja Zsigmond királynak 1422-ben a kövi káptalanhoz intézett rendelete, melyben meghagyja a kövi káptalannak, hogy Jánost, Miklóst és Dorottyát némely torontál- és bácsmegyei birtokokba iktassa be.

³⁾ Az országos levéltár kincstári osztálya (Acta Neoregestrata) számos erre vonatkozó oklevelet tartalmaz.

káptalannak engedte át. Egy félszázaddal utóbb az egyiknek fia, János érsek, magához fogja váltani ősei birtokát, hogy örök adomány címén adja vissza káptalanjának.¹⁾

A két testvér közül Miklós halt el korábban.²⁾ János magára maradva sem gazdálkodott szerencsésebben. 1428-ban »sürgető szükségeinek fedezése végett« bácsmegyei birtokrészeket 164 forintért zálogba vet Garai Jánosnak, a kinek özvegye nyolcz évvel utóbb 1700 forintért örök áron szerezte meg azokat tőle.³⁾

Mindazáltal bár rossz gazda, nem volt jelenték-telen ember. »Mesternek« (Magister) neveztetett, a mi annak jele, hogy tanúlt, jogi képzettséggel bíró ember volt, és mint ügyvéd vagy jegyző működött.

És mivel 1428 óta a Vitéz melléknevet viseli,⁴⁾ melyet előbb sem ő, sem elődei nem használtak, következtetjük, hogy azt a harczy mezőn kitűntetett vitézségének jutalmául nyerte. A vitézség jelvényét találjuk a család czimerében is, melynek felső arany mezején veres orosz lány lépedez, míg az alsó kék mezőn két csillag közt lilium díszlik, mely

---

¹⁾ Kanizsai János érsek 1418-ik évi fassiója, Fejérmél. X. 6. 143. l. Vitéz János primásnak 1472-ik adománylevele az esztergomi káptalan levéltárában.

²⁾ 1422 és 1428. között.

³⁾ Az ezen eladásra vonatkozó oklevelek az országos levéltárban.

⁴⁾ A XV. századból kőrös- és varasdmegyei birtokaikra vonatkozó több oklevél van az országos levéltárban.

az Anjouk czimerének főjelvénye, s itt az érdekekben tett szolgálatokra emlékeztet.

Családi viszonyairól nincsenek tudósításaink. Csak annyit tudunk, hogy miután pilis- és bácsmegyei birtokait elvesztette, a slavóniai jószágokra vonult vissza. Azt, hogy ki volt neje, biztosan nem határozhatjuk meg. Valószínű, hogy az a Garázda családnak volt sarja, mely szintén Slavóniából ered,¹⁾ és csak később kapott Temesmegyében adományokat; nagyobb jelentőségre pedig akkor emelkedett, mikor a horogszegi Szilágyi családdal, és ez által a Hunyadyakkal rokoni viszonyba jutott.¹⁾

Vitéz Jánosnak a Garázda-leánynyal kötött frigyéből három gyermek származott. Az egyik a hasonnevű főpap, kinek élettörténetét fogom előadni. Ennek fitestvéréről semmit sem tudunk, még nevét sem ismerjük; fia, — ki szintén Vitéz János nevet viselt — veszprémi püspökké lett. A harmadik testvér: Borbála volt, egy kőrösmegyei szerény közne-
mesnek neje, kinek fiát, Csezmiczei Jánost

¹⁾ Hogy Vitéz János primásnak anyja Garázda leány volt, a következő tényekből következtetjük: Két fényes códexének díszlapján saját családi czimerén kívül, szerényebb helyen és kisebb mérvű kivitelben, a Garázda-czimert is alkalmazta, a mi a legszorosabb családi összeköttetésre utal. Ugyanerre utal az is, hogy Vitéz, mint nagyvárad püspök, székhelyének várnagyává egy Garázdát nevezett. Végre a Garázda-család két tagja vár-felirataikban azzal dicsekszik, hogy Vitéz János unokaöcsésével — Janus Pannonius hírneves költővel ugyanazon törzsből származik. (A két sírfeliratot közli M a t h e s. Descriptio arcis Strigoniensis.

— Janus Pannonius név alatt — kora legkiválóbb költőihez számítottak.¹⁾

E szerint Vitéz János családjának nemzedékrendi táblázata, — a magyar országos levéltár okiratai alapján, — a következőkben állitható össze:

¹⁾ Janus Pannonius családi nevétől eddig Cesinge tartatott; így fordul ez elő egy 1459-ik évi pápai oklevél újabb másolataiban. De Theiner (Monumenta Hungariam sacram illustrantia. II. 320. l.) kiadta azt a vatikáni levéltár eredeti regestáiból, s itt világosan Johannes de Csezmice fordul elő. Hogy pedig ez az olvasás nem hibás, mutatja az a tény, hogy ilyen slavóniai helynév a XV. és XVI. századbeli oklevelekben gyakran előfordul, és ily nevű helység még ma is létezik.

II.

Vitéz János születési helye és éve. — Iskolai tanulmányai. — A zágrábi egyházmegye növendéke. — Pártfogói. — A királyi cancellária jegyzője. — Utazásai Zsigmond király kíséretében. — Hivatalos munkássága. — A renaissance hatása az ügyiratok irányára.

Vitéz Jánosnak, történetünk hőségnek, születési évét nem ismerjük. Minden körülményt összevetve, alig tévedünk, midőn azt hozzávetőleg 1408-ra tesszük. Születési helye kétségkívül *Zredna* volt, a melytől nevét kölcsönzé. *Zrednai János*nak nevezte magát, a külföldi egyetemek tanulóinak példájára, kik rend szerint szülőhelyök nevét iktatták az anyakönyvekbe, a melyet azután a tudósok és írók utóbb is meg szoktak tartani.

Zredna (ma Szrednya) Kőrös (ma Belovár) megyének kis helysége. Vitéz szülőföldje tehát a mai Horvátország, mely azonban ezen nevét csak a XVI. század óta bírja, és ősi időktől fogva a magyar korona területének kiegészítő részét képezte.

Vitéz Jánost tehát, úgy pilismegyei zármazású atyja és a Garazdák törzséből sarjadzott anyja által, a szó szoros értelmében magyarnak kell tartanunk. És mikor az egykorú írók *slavóniak* nevezik,

ezzel geografiai, nem pedig nemzetiségi fogalmat akarnak jelölni.

Ifjú éveinek részleteit homály borítja. Korán fordult az egyházi pálya felé, mely a tehetséges ifjúnak a magasabb kiképzetésre, és az elszegényedett nemes család sarjának az emelkedésre legbiztosabb utat nyitott. Az egyház e korban már magas méltóságait és dús javadalmait az érdemnek és főleg a tudományos képzettségnek tartotta fenn; és megszűnt a főrangúakat különös kegyeltjei gyanánt tekinteni. És hazánkban a kivételek még ritkébbak, mint Európa északi és déli országaiban. Guarino Baptistista, Janus Pannonius barátja, magasztalva egyik levelében Magyarországot, kiemeli, hogy itt a főpapi székekre a tudomány férfiai szokták emelni.¹⁾

A tudományos szellem kiváló mértékben volt uralkodó a zágrábi egyházmegyében, melynek, mint szülőföldjének, szolgálatába az ifjú Vitéz lépett.²⁾

Mióta ugyanis a XIII. század végétől hazánk Olaszországgal szorosabb kapcsolatba jutott, és innen hívta meg trónjára az Anjoukat: az olasz befolyás leginkább a déli részeken volt érezhető. A zágrábi egyházmegye növendékei sűrűn keresték fel Pádua nagyhírű főiskoláját, honnan a hittani, jogi és clas-

¹⁾ »Illud quoque ad gloriam provinciae non mediocrem accedit . . . quod pontificatus et imperia apud illos nonnisi qui bonarum artium studiis operam indulerint, assequuntur.«

²⁾ Vitézt sirkövén is »Dioecesis Zagradiensis« mondatik. Udvari papja, Ivanich Pál, egyik leveléhez tett jegyzetében említést tesz zágrábi tartózkodásáról.

sikai tudományokban magas képzettséggel tértek vissza.

Alig lehet kétség az iránt, hogy Vitéz János is ott tanult.¹⁾ Műveltségének és műízlésének irányai, későbbi iratai és összeköttetései mind olaszországi hatásokra utalnak.

Tanulmányainak befejezése után a politikai, és nem egyházi hivataloskodás pályájára lépett.

E téren a zágrábi egyház püspökei és prépostjai mintegy hagyományos jelentőséggel bírtak. A XV. század első felében a cancellári és alcancellári tisztelet úgy szólván kizárólag ők viselik. 1404-től 1434-ig Eberhard és János püspökök a királyi cancellárok. Őket helyettesíti, majd mint utódjuk követi Gothálóczi Mátyás, zágrábi, később pécsi prépost.

Kétségtelenül az utóbbinak, — ki talán rokona is volt — kegyei vezették Vitézt 1433 táján a királyi cancelláriába, hol mint jegyző kezdette meg pályáját, mely majdan a primási székre volt őt vezetendő.²⁾

Szellemi fejlődésének és jövőendő hatásának szempontjából, szerencsésebb időpontban nem juthatott a királyi irodába, mint éppen ekkor.

---

¹⁾ A páduai tanulók névsora a XV. századból nem maradt fenn.

²⁾ Hogy Vitéz már Zsigmond alatt jutott a királyi cancelláriába, egyetlen, de kétségtelen bizonyíték V. Miklós pápának 1451. ápril 29-én kelt irata, melyben őt, saját kérelmére felmenti a censuráktól, melyeket »mint Zsigmond, Albert és Ulászló titkára« hivatalos működésében magára vont. (Pray. Specimen Hierarchiae. II. 182. l.)

Zsigmond király élte alkonyán állott már ugyan, de tevékeny szelleme ekkor sem hagyta nyugodni. Ép oly sokat volt úton, mint férfikora derekán. 1433-ban, a mikor számításunk szerint Vitéz az ő udvarához jutott, az év legnagyobb részét olasz földön töltötte, és három hónapig időzött Rómában, hol IV. Eugén pápa császárrá koronázta. Innen Bázellebe hívták az egyházi zsinat tárgyalásai. A következő évben a német birodalom rendeivel Regensburgban tartott gyűlést, és csak az ősz elején érkezett Pozsonyba, miután negyedfél évig volt távol Magyarországtól. Itt töltötte az 1435-ik évnek legnagyobb részét. De többször ellátogatott Bécsbe, majd 1436. nyarán Csehországba távozott, hol halálát is találta.

Valószínű, hogy Vitéz János, a magyar cancellár, Gothálóczi Máté oldala mellett, folytonosan kísérte a királyt utazásaiban.

És bizonyára a nagy világesemények közvetlen szemlélete, a politikai és irodalmi élet kiváló egyéniségeivel való érintkezés, széles látkört nyitott meg előtte, és magas célokra irányozta szellemét.

Ekkor ismerkedhetett meg Olaszország hírneves tudósaival, kiket majdan bőkezűségének nyilvánulásaival fog elhalmozni. És ugyanakkor alkalma nyílt, hazájának számos egyházi és világi kitünőségeivel összeköttetésbe, többekkel baráti viszonyba lépni.

Ugyanis a távol külországokban, a király magyar kísérőit közel hozta egymáshoz elszigetelt helyzetők, melynek hatása alatt leomlottak a korkülönbség és társadalmi állás válaszfalai. Hunyady János

is köztük volt, mikor fegyveres csapat élén uralkodóját Rómába kísérte.¹⁾ A nagy hadvezér és a fiatal pap között bizalmas viszony jött létre, mely benső, a sírig tartó barátsággá szilárdulva, Vitéz jövőjére fontos következésű vala.

Egyébkint Vitéz tevékenységéről Zsigmond udvarában emlékeink nem szólnak. Egyszer sem találkozunk azokban nevével. Hivatalos állása sokkal jelentéktlenebb volt, semhogy előtérbe léphetett volna.

Mindazáltal több királyi irat szövegében felismerjük tollát. Ilyen például, Zsigmondnak, kevéssel halála előtt, a pécsi püspökhöz intézett levele, melyben megütközését fejezi ki a fölött, hogy megyéjéből a meglazult erkölcsök ellen prédikáló pápai küldötöt elűzték.²⁾ És míg ebben az erőteljes irány példányát birjuk, több adománylevél száraz és chablonszerű előadását a jutalmazott szolgálatoknak izléssel fogalmazott felsorolásával tudja élénkíteni. Ha alkalma van, szívesen időz annak elbeszélésénél, mikép kísérik a megadományozott urak és nemesek Zsigmondot távol útjaiban, mikép vesznek részt hadi vállalataiban

¹⁾ Hogy Hunyady János Zsigmondot Rómába kísérte, kitűnik V. László adományleveléből, melyben érdemeit felsorolva, kiemeli, hogy öregatyjának Zsigmondnak, mikor »pro susceptione imperialium infularum« utazott, kíséretében volt. Teleki téved, mikor (Hunyadyak kora. I. 61. l.) ezt az aacheni koronázásra (1414) vonatkoztatja. Császári koronázásnak csak azt mondhatták, a mely Rómában, a pápa által hajtattott végre. Aachenben német királylyá koronázták.

²⁾ Koller. Hist. Episcopatus Quinqueeccles. III. 359. l.

és emelik ünnepélyeinek fényét. Az előadás hangja elárulja, hogy azoknak ő is tanúja vala. Mikor pedig régibb érdemeikről kell szólnia, nem mulasztja el a »történeti könyvekre« hivatkozni, melyek azoknak emlékét fenntartották.

Az irodai foglalkozás ez időben az irodalmi munkásság magaslatára emelkedett.

A renaissance egyik hatása ez. Míg Petrarca, Boccacio és Marsigli a költészetben és tudományban uralkodóvá tették Róma és Hellas nagy íróinak szellemét és irányát: Piero Coluccio Salutati, a fiórenczi köztársaság hírneves államtitkára, a classica minták utánzását a közélet mindennapi szükségének kielégítésére hivatott politikai levelekre is átvitte. Az olasz diplomaták jegyzékeiket, a humanismus műveltségének hírére igényt tartó egyháziak és világiak legbizodalmasabb leveleiket a cicerói retorika szépségeivel igyekeztek felruházni; úgy anynyira, hogy a formára helyezték a főszlyt, nem ritkán a tartalom hátrányára. A levélírók már inkább a nagy olvasóközönségre gondoltak, mint arra, kihez leveleik czimezve voltak.

Alig hogy Poggio és Filelfo által, az olasz udvaroknál általánossá lett e divat: Vitéz az első egyike volt, kik azt az Alpeseiken innen átplántálták. És a későbbi évekből fennmaradt számos levelei akár a nyelv szépsége, akár a classicai idézetek és reminiscenciák bősége és alkalmoszerúsége tekintetében kiállják a versenyt a renaissance legjelesebb képviselőinek hasonnemű termékeivel.

III.

Vitéz János a királyi cancellária főjegyzője. — Hivatalos munkássága Albert udvarában. — Küldetése Krakkóba. — Zágrábi érkanonokká és nagyváradai préposttá neveztetése. — Távozása a királyi udvartól. — Terve Olaszországba utazni. — A várnai csata. — Viszonya Hunyady Jánoshoz. — Nagyváradai püspökké neveztetése.

Zsigmond halála után, Albert király rövid uralkodása alatt, Vitéz Jánossal már mint a királyi cancellária főjegyzőjével (protonotarius) találkozunk. A jegyzői tisztségen utóda Székesszéki Dienes volt.

Mindketten uralkodójuk kíséretében voltak, mikor az 1439. nyarán a törökök ellen indult, és az ősz elején betegen visszasietett székhelyére. Október 13-án Bodrogon pihentek meg. Itt Rozgonyi István négy adománylevelet eszközölt ki a királytól, melyekben Cseklész és Sempte várakat tartozékaikkal, a somorjai és oroszvári uradalmakat, végre egy révet adományoz neki, részint örök tulajdonúl, részint zálog címen.¹⁾

---

¹⁾ Mind a négy, ugyanazon napon kiállított oklevél eredeti példányai az országos levéltár kincstár osztályában.

Ily királyi adományok teljes jogerőre csak a beiktatás (statutio) által emelkedtek. Ezt a királynak és az általa kijelölt káptalannak vagy conventnek (hiteles helynél) megbizottai szokták végrehajtani. A király a saját megbizottait (királyi emberek) rendszerint az adományozott birtok közelében lakó nemesek közül szokta kijelölni. Különösen fontos alkalmakkor, mikor az adomány jelentősége nagyobb ünnepélyességet látszott igényelni, vagy az adományos főúrnak bőkezősége tetemes előnyöket helyezett kilátásba: az udvarnál működő tisztviselők vették igénybe az ily kiküldetést.

Ez alkalommal a királyi cancellária főjegyzője és jegyzője bizattak meg, hogy egyikök a pozsonyi, illetőleg ó-budai káptalan küldötteivel, Rozgonyit iktassa be.¹⁾

Azonban mind a négy beiktatásnál Székességhérváridénes jelent meg mint királyi ember.²⁾

Ezen tisztelet Vitéz János valószínűleg azért engedte át ifjabb társának, mert az ily alkalmakkor szokásban levő zajos ünnepélyek nem gyakoroltak reá vonzerőt. Vagy talán a királynak betegsége és két héttel az adománylevelek kiállítását követő bekövetkezett halála tartotta vissza az udvarnál.

Azon pártküzdelmekben, melyek az országot most ismét elárasztották, Vitéz ahoz a párthoz csat-

---

¹⁾ »Magister Johannes de Zredna prothonotarius vel Dionysius de Albaregali notarius nostre Maiestatis.«

²⁾ A végrehajtott statutióról szóló káptalani jelentések ugyanott.

lakozott, mely Hunyady Jánossal élén, az ifjú Ulászló lengyel királyt hívta meg a magyar trónra.

Mikor 1440. elején az ország rendei Albert özvegyének is kieszközölték megegyezését, fényes küldöttség bocsáttatott Krakókba. Tagjai voltak: János zengi püspök; Tallóczy Matkó, horvát bán; Perényi János, tárnokmester; Pálóczy László, főudvarmester és Marczali Imre, főtátnokmester. Mivel feladatuk nemcsak az volt, hogy Ulászlót ünnepélyesen meghívják, hanem vele alkura is lépjenek: ezen politikai tárgyalások és a fontos államirat szerkesztése szükségesnek tüntette fel Vitéz János közreműködését. Kiséretében volt az országos követségnek. És márczius 9-én ő állította ki az oklevelet, melyben Ulászló kötelezte magát, hogy az ország rendjeinek jogait, a koronázás alkalmával, esküvel megerősítendi; Magyarországot a törökök ellen lengyel haderővel is védelmezendi; Galliczia birtokjogát magyar és lengyel biztosok által megvizsgáltatja; a szepesi városokat váltságdíj nélkül visszabocsátja; s a t.

Vitéz János mint »Magyarország főjegyzője« és zágrábi őrkanonok írta alá az oklevelet.¹⁾

Első címét a királyi trón üresedése magyarázza meg. Mikor nyerte el a zágrábi őrkanonokságot, azt nem tudjuk meghatározni. De semmi feltűnőt

¹⁾ »Ad propriam commissionem Dominorum Ambasiatorum Joannes de Zredna Custos Zagradiensis, Regni Hungariae Protonotarius.« D o g i e l. Codex diplom. Regni Poloniae.

nem találhatunk abban, hogy a királyi főjegyző szolgálatait korán előkelő egyházi javadalommal jutalmazák.

És csakhamar egy még előkelőbb állásra emelkedék. A nagyvárad i káptalan prépostságát nyerte el.¹⁾ Előde ezen méltóságban szintén politikai érdemei által jutott annak birtokába. A flórenczi Conradus de Cardini volt ez, — ki több ízben mint Zsigmond király követe járt Olaszországban. Egy alkalommal kelleténél tovább időzött szülővárosában, a mi által magára vonta a király haragját, melyet a flórenczi köztársaság nagy canceljárja Poggio, meleg hangon írt levél által igyekezett lefegyverezni.²⁾

Ekképen Vitéz állása a királyi udvarban mind jelentékenyebb lett. A legfontosabb állami iratok és diplomatiai levelek az ő tollából folytak. Néhány évvel utóbb maga beszéli, hogy ő fogalmazta mind azokat a leveleket, melyekkel a király Hunyady Jánosnak dicső hadi tetteiről a pápát és a keresztény fejedelmeket értesíteni szokta.³⁾

---

¹⁾ Kineveztetése idejét szintén nem birjuk meghatározni. A nagyvárad i káptalannak 1443. márczius 22-iki kiadványában, a felsorolt kanonokok élén már »Johannes Prepositus« áll. (Az országos levéltár kincstári osztályában.)

²⁾ Poggionak, Zsigmondhoz intézett, dátum nélküli kiadatlan levele, a flórenczi Laurentiana-könyvtár XV. századi kódexében.

³⁾ Vitéz 1448. márczius 18-iki levelében megjegyzi, hogy ha az általa fogalmazott levelek fennmaradtak volna, úgy a török háború eseményeire mint az ország azonkori bel-

Sajnos, ama mozgalmas időkben nem gondolt arra, hogy leveleit megőrizze, és így nem foglalnak helyet azon gyűjteményben, melyet 1451-ben állított össze.

Ennélfogva csak kevés levél maradt fenn, melyekről állíthatjuk, hogy az ő művei.¹⁾

Hogy Vitéz nemcsak tollával szolgált a királynak, hanem szava is a kormány ügyeinek elintézésénél nagy nyomatékkaal birt, természetes; habár emlékeink positiv bizonyítékokat nem szolgáltatnak.

De épen azért úgy látszik, nem kerülte ki ő sem a csalódásokat és keserőségeket, melyek a hatalom birtokosainak rendes osztályrészei.

Honnan, mely oldalról jöttek azok, nem tudjuk. Csak az bizonyos, hogy Vitéz 1444. tavaszán a királyi udvarból elkeseredve távozott; vigasztalást és kárpótlást a tudományokban keresett, melyeknek ezenül egészen óhajtotta életét szentelni.²⁾

állapotára érdekes világot vetnének. Mire Vitéz udvari papja, Ivanics Pál, azt a jegyzetet teszi, hogy Vitéz a török háborúk alatt azokat érti, melyeket 1440—1444 februárig viseltek, »de quibus omnibus victoriis supra tactis dictatae fuerant epistolae aliae ad Papam, aliae ad alios Principes.« (Schwandtnernél. II. 16. l.)

¹⁾ Ilyen, például, a magyar országgyűlésnek 1442. tavaszán a lengyel országgyűlés iratára adott válasza; és Ulászló királynak 1443. tavaszán a német lovagrend nagymesteréhez intézett levele, melyben a török hadjáratban való részvételre bűzdítja. (Codex epistolaris saeculi XV. Krakó. 1876. II. 132., 136. ll.)

²⁾ Ivanics fentebbi megjegyzéséből tudjuk, hogy Vitéz csak a nagy török hadjárat végeig (1444. február) foglalmazta

E miatt Olaszországba vágyott, melynek tudományos kincsei, és fejedelmi maecenások körül csoportosuló irodalmi körei varázshatalommal vonzották magukhoz.

A középkorban nem tartozott a ritka esetek közé, hogy magas-állású egyházi férfiak éveken át, híres egyetemek mellett, tanulmányaiknak éltek. Az olasz főiskolák tanulói között számos magyar kanonok, apát és prépost nevével találkozunk. Sőt, például, Lajos kalocsai érsek, 1384-ben öt esztendőre adja bérbe érseki javait, mikor »tanulmányok czéljából idegen országokba utazott.«¹⁾

Vitéz tehát útra kelt Olaszországba, és eljutott Zágrábig. De ez időben erős rablócsapatok árasztották el e vidéket, és veszélyessé tették az utazóknak. És Thallóczy Máté, a horvátországi bán, a helyett, hogy azok megfékezésére használná fel hatalmát, versenyt pusztított és fosztogatott velök. Valószínűleg akkor tájt, mikor Vitéz útban volt, újabb erőszakos tettekről érkeztek tudósítások. Nem tartotta tanácsosnak útját folytatni. Lemondott tervéről, és Nagyváradra vonúlt vissza.²⁾

---

a királyi leveleket. — Elkéseredett hangulatát levelei híven visszatükrözik. Alább idézni fogok néhány helyet. — Arról, hogy a tudományoknak óhajtotta szentelni életét, szól 1445. ápril 24-én barátjához Pál főespereshez intézett levele. (Schwandtnernél. 9. l.)

¹⁾ A Garai nádorral kötött bérleti szerződés az országos levéltár kincstári osztályában.

²⁾ Vitéz egyik, 1445. elején irt levelében említi: »Via, quam optabat animus, incedere minime potui.« Erre Ivanics azt a megjegyzést teszi: »Susceperat enim viam ad Italiam

Itt élt, zajtalan magányban, míg országszerte az előkészületek a török hadjáratra folytak, Szegeden azultán követeivel a béke megkötetett, majd csakhamar felbontatott, és a király megindult arra a szerencsétlen hadjáratra, mely a várnai csatával végződött (1444. november 10.).

A fejtelenség és polgárháború veszélyei fenyegeték újra az országot. Az önző nagyravágás és cselszövény azonnal megkezdé munkáját. Többen késeltetni akarván a trón betöltését, és időt nyerni célzataik valószínűsítésére, azt a hírt terjesztették, hogy Ulászló megmenekült a csatából és Lengyelországban van. Mások Albert fiát a megkoronázott Lászlót készültek meghívni a trónra.

A főrendek, kik február elején Székesfehérvárt egybegyűltek, a trón betöltésére országgyűlést hirdettek, és ideiglenesen több kapitányra bízta az országot. Hunyady János Erdély és a Tiszán túli országrész kormányát vette át.

Ide sietett ő, a fehérvári tanácskozások befejezése után, és a hadak szervezésében és vezényletében kifejtett erélylyel látott a megzavart közrend helyreállításához.

E feladat megoldásában fontos szolgálatokat várhatott Vitéz Jánostól, kinek politikai képzettségét és megbízható jellemét régtől fogva ismerte; ki-

---

pro studio, sed propter insidias latronum, et etiam quia inhibitus fuit ab isto transitu per quondam Mathkonem banum, a Zagrabia retrocessit.» (Schwandtnernél, 32. l.) Mivel pedig Matkó bán Várnánál elesett, kétségtelen, hogy Vitéz a hadjárat előtt indult útnak.

hez az ifjúkori összeköttetések emlékei és rokoni kapcsolatok is fűzték.¹⁾

Nem késett tehát igénybe venni közreműködését; és azon volt, hogy mielőbb oly magas állásra emelje, mely képessé teendí őt az ország ügyeinek vezetésében részt venni.

Ily állás volt a nagyvárad püspökség, mely a várnai csatában Dominis János hősi halálával üresedett meg. Rangra nézve a magyarországi egyházak között a negyedik helyet foglalta el, — csak a két érsekség és az egri püspökség előzte meg; politikai tekintetben is nagy jelentőséggel bírt.

Ugyanis az alvidék nagy része ezen egyházmegyéhez tartozott, melynek főpapja irányadó befolyást gyakorolhatott a nagyszámú, vagyonos köznemessegre. E mellett terjedelmes birtokain több erősség volt, melyeknek fekvésök nagy stratégiai fontosságot biztosított, úgy hogy azokat Erdély kulcsának tekintették. Hunyady János nyilatkozataiból tudjuk ezt, ki épen e miatt azt a meggyőződését fejezte ki, hogy nyugodtan csak akkor fordulhat az oszmán ellen, ha Várad püspöki székét oly férfiú foglalja el, ki teljesen bírja bizalmát.

Ilyen volt Vitéz János. És a kik az ország érdekeit őszintén szívükön viselték, mind egy nézetben voltak vele, köztük a biharmegyei rendek túlnyomó többsége.

Az ellenpárt azoknak soraiból toborzotta híveit, kik a közzavart magánérdekeik előmozdítására,

---

¹⁾ A Garázdák által.

a püspökség üresedését jószágainak elidegenítésére öhajtották kizsákmányolni.

Míg azonban minden körülmény a püspökség mielőbbi betöltését sürgeté: komoly nehézségek sem hiányoztak.

Köztudomás szerint a magyarországi püspökségek betöltése a király apostoli jogaihoz tartozik; a pápák csak a megerősítést tartották fenn maguknak. De most a királyi trón üresedésben volt. És kétségesnek kellett tekinteni, vajjon az apostoli jogok gyakorlására hivatva vannak-e azok, kik ideiglenesen a kormány élén állanak.

Hunyady János pedig nem hitte bevárhatónak, míg ismét királya lesz az országnak, sőt még azt sem, míg az országgyűlés a teendők iránt megállapodásra jut. A rendkívüli körülmények között, rendkívüli eljárásra határozta el magát: Vitéznek nagyváradi püspökké neveztetését ő maga hozta a pápánál javaslatba.

A levélben, melyben ezt teszi, előadva az ország és a püspökség viszonyait, kijelenti, hogy »a boldogságos Szűz és szent László király iránti áhítata«, továbbá őszinte érdeklődése a püspökség sorsa iránt, nem pedig személyes tekintetek vezérelik az ajánlott személy kijelölésében, a mire nézve — úgy mond — »az ország főurai és nemesei csudálatos egyértelműséggel csatlakoznak hozzá.«

Majd latba veti tekintélyének egész súlyát, midőn így ír: »Első ízben fordulok most kérelemmel a szent székhöz. Megmutathatja tehát, mennyire becsüli szolgálataimat, és azt az elhatározásomat, hogy

jövőben még nagyobb buzgalommal fogok a kereszténységnek szolgálni. Megmutathatja, vajjon méltónak tart-e arra, hogy kegyeiben részesítsen.«

Hunyady a római cúria több egyházi és világi tagjainak közbenjárását is kikérte.¹⁾

És ugyanakkor — hihetőleg az ő felhívására — Biharmegye közönsége a pápához és a bibornoki collegiumhoz intézett levelekben támogatta kérését.²⁾ Az első és egyetlen eset egyházi történelmünkben, mikor a vármegye a területén létező püspöki szék betöltésére befolyását érvényesíti. A hívek szózata ez, kik a politikai közeg útján juttatják el óhajaikat a szent székhöz.

Míg ezen leveleket, — melyeket mind magának Vitéz Jánosnak kellett fogalmazni — Hunyady János udvari káplánja Péter mester, az 1445-ik év elején Rómába vitte, — Vitéz ugyanakkor átvette a püspökség világi ügyeinek vezetését. És a hatalmaskodó nemesek megfékezésében, a közrend helyreállítására célzó tevékenységében kitüntetett erélye és sikerei által csakhamar igazolta azoknak reményeit, kik a tudomány és a classicai ízles emberében felismerték az államférfiú és a főpap kellékeit.

Egyébiránt Vitéz, úgy látszik, inkább köteles-

---

¹⁾ A pápához, az aquilėjai bibornok-patriárkához, Eleuterius Baptistához, Andreas de Sancta Cruce pápai ügyészhez, Tádé mester pápai orvoshoz és Cesarini Györgyhöz intézett levelek, V i t é z J á n o s levelei gyűjteményében. IV—VIII. és XI. szám alatt.

²⁾ E levelek Vitéz levelei gyűjteményében, IX. és X. szám alatt.

ségérzetből és a gondviselés akaratának hódolva, mint a méltóság és a hatalom csábereje által vonzatra foglalta el a felajánlott magas állást. Lelkesedés nélkül nézett a fényes jövő elé, melynek küszöbén állott; sőt fájdalommal tekintett vissza megghiúsult terveire.

Több levele, melyeket ekkor tájt írt, világot vetnek lelki állapotára. Az egyikben kiemeli, hogy szándéka és törekvése volt nyugalmat keresni; mert hazájának inkább használni, mint díszére válni akart; és jól tudja, hogy a méltóságok elnyerése más tekintetben veszteséggel jár. És egy másik, Rómába írt levelében így szól: »E szerencsétlen korban nem folytathattam az utat, a melyre lelkem vágyai vezettek. Hazámba kellett visszatérni, végtelen kísértések közé. És most, hogy igazat szóljak, nem tudom mire határozom el magamat. Annyira nem feledkeztem meg állásomról, hogy ne tudjam, mi különbség van a szilárd és síkamlós között. Azonban ítéléteimet nem bírom alkalmazni saját viszonyaimra; azért sem, mert amire egyfelől ösztönöznek, attól más oldalról visszatartanak. Ehez járúlnak életemnek súlyos bonyodalmak, melyek között lelkem zavarteljesen ingadozik nem tudva többé megkülönböztetni igaz barátaimat azoktól, kik a barátságot színlelik. Ennélfogva atyáságod nem fog neheztelni amiatt, hogy gyakrabban nem írtam. Talán növeltem volna fájdalmát, vagy legalább nem tudtam volna eléggé kimagyarázni aggodalmaimat . . . Egyébkint a Gondviselésre bízom magamat. Viselni fogom sorsomat, a mint bírom. A koczka el van vetve. Hittem, és hiszem még most is,

hogy szilárd alapon állok. De miután a jelen zivatark romba döntöttek erős tornyokat is, nem lesz nagy baj, ha engem is lesújt villámuk.«¹⁾

Ezen utolsó sorok elárulják, hogy lelkét nem kevésbbé foglalkoztatták a közállapotok, mint egyéni bajai. Világosabban tűnik ez ki Pál főespereshez intézett leveléből, kinek szemrehányást tesz, hogy írásra készteti, mikor ezen szomorú, zavarteljes és háborgó idő több okot szolgáltat bánatra, mint írásra. Mire Lucanus és Seneca műveiből kölcsönzött vonásokból a kornak gyászos képét állítja elő. »Az igazság — úgy mond — mélyen hallgat, a szemérem korlátai le vannak rontva, a törvény féke meglazult, az indulatok és szenvedélyek mindenfelől szabadon törnek elő, a bizonytalan jövő mindenkit aggodalomban tart. A vas önkény, a korlátokat nem tűrő erőszak mindent összezúz, semmi jogot nem tisztel. A törvények és szerződések ereje elalélt; a gyűlölség, árulás és a legundokabb zsarolás szabad rést talál. Fájdalom, a rend és nyugalom illetén megzavarása nem ellenség műve; rokon kezek segítik elő. Az emberek önmaguk ellen dúlnak. Feltámadt az erőszak, önkény és hatalomvágy. A bűnnek kevés boszulója van, szerzője annál több. A hitel meg van ingatva, a béke korhadt, a vérség kötelékei tágultak. Mint a régi közmondás tartja: semmi sem bizonyos, csak az az egy, hogy saját testvérünk is ellenségünk.«

Mindazáltal nem esett egészen kétségbe. Élénk

¹⁾ Miklós krakói dékánhoz intézett, datum nélküli levele. XVIII. szám.

reményekkel nézett a pesti országgyűlés elé, mely 1445. február 2-ára hivatott össze. Mert meggyőződése szerint, a békeségnek helyreállítása mindegyik pártnak egyaránt érdekében állott. »De — úgy mond — szükséges, hogy előbb valamennyien győzőknek és legyőzötteknek is valljuk magunkat, és mindegyik pártnak oka legyen félni a másiktól; mert a pártok egyenetlen állása kétséssé tenné a béke fennmaradását.«¹⁾

Habár ezen nyilatkozatban a világhosság fel van áldozva a szónoki csínnak; nem nehéz a phrásis burkolatából kiemelni a gondolatot.

Vitéz Jánosnak az volt óhajtása, hogy a béke a pártok kölcsönös kiegyezése által, nem pedig azok megmérkőzése után jöjjön létre. Úgy, hogy azok, kik Ulászló kimultáról meg vannak győződve, ne követeljék a trón rögtöni betöltését; ellenben azok, kik az Ulászló életbenmaradása felől terjesztett híreknek hitelt adnak, ne követeljék, hogy az ország tartósan a fejletlenség veszélyeinek legyen kitéve. Azaz V. László trónigényeit ismerjék el ellenségsi is; hivei pedig elégedjenek meg azzal, ha a nemzet majd csak akkor ismeri el őt királyának, mikor Frigyes német király gyámsága alól kiszabadul. Továbbá a főurak hagyjanak fel azzal a törekvéssel, hogy a király kiskorúsága alatt egyikök ragadja magához a főhatalmat, s ezt közösen gyakorolják.

Ez lehetett Vitéznek programja; s nincs kétség, hogy Hunyady János is ennek megvalósításán

---

¹⁾ Ezen levél előszó gyanánt áll Vitéz leveleinek gyűjteményében.

fáradozott. Politikájok a pesti országgyűlésen diadalra jutott. Az ország rendi kinyilatkoztaták, hogy azon esetre, ha Ulászló négy hét alatt vissza nem tér, és a Lengyelországba küldött követek megmeneküléséről nem hoznak biztos hírt, a trónt megüresedettnek fogják tekinteni; ekkor V. Lászlót törvényes királynak ismerik el; de csak oly feltétel alatt, ha gyámja őt és a koronát kiszolgáltatja, ellenkező esetben más uralkodót fognak választani. Míg mindezen kérdések végleg megoldást nyernek, ideiglenesen a főhatalom az országtanácsra ruháztatott, és hét főkapitányra, kik között első helyen Hunyady Jánossal találkozunk.

Az országgyűlésen a bel-béke biztosítása és az ország védelme ügyében is több rendelkezés történt.

Az alkotott törvénykönyv szövegében nem nehéz felismerni Vitéz irályát;¹⁾ miként azon levelekben is, melyeket az országgyűlés eloslása után négy nappal, Hunyady János az európai hatalmakhoz intézett, segélyt kérve a törökök elleni hadjáratra.

»Midőn — írja az egyikben — meggondolom a háborúk természetét, melyekben kora ifjúságom óta forgolódom, úgy találom, hogy közös sorsa a hadviselőeknek: hol nyerni, hol veszteni, — a mennyei néző jeladása szerint. Ítéljen Isten azok felett, kik nekünk segítséget ígértek, . . . és ígéreteik által cselet vetettek. Én bennem a fájdalom, melyet érezek, növelni fogja bátorságomat . . . És az, a ki megbünteté a vét-

---

¹⁾ Kovachich. Supplementum ad Vestigia Comitiorum. II. 7. s. kk. 11.

keseket, meg fogja vigasztalni a benne bízókat; rá fogja bírni Szentségedet is, hogy a keresztény népnek megfogyott, de meg nem törött erejét segítségével által mielőbb föléleszsze. Bocsánatot kérek, ha merészebb vagyok, mint illenék. Annak, ki régóta szenteli ez ügynek életét, talán meg van engedve félretenni a szerénységet. E miatt tanácsolom, felhívom, intem és felkérem Szentségedet, nyújtson segítséget . . . . . A vallás és a kereszténység ügyéről van szó, melynek szolgálatában megvetem az életet és a halált. Végso leheletemig nem fogok felhagyni törekvéseimmel, hogy segítsek hazámon, és lemossam gyalázatát.«¹⁾

Ily szavak Hunyady leveleiben nem üres phrasisok. Most is, be nem várva azoknak eredményét, a Száváig előnyomuló törökökre vetette magát. Sarnónál megverte őket, mire Oláhországba tört, és elűzte a hűtelen Drakul vajdát. Innen Nikápolyba sietett, hol a szent szék és a burgundi fejedelem hajóhadának parancsnokaival a kereszteshadjárat terve iránt tanácskozott. Reménységgel telve fordult újra a keresztény hatalmakhoz. A pápát »apostoli kötelességére és atyai tartozására« figyelmeztette. Megújította ígéretét, hogy míg él, a kereszténység védelme leendő legfőbb törekvése.²⁾

¹⁾ Ezen, 1445. május 11-én a pápához intézett levél Vitéz leveleinek gyűjteményében az I. szám alatt áll. A többi fejedelmekhez intézett levelek nem maradtak fenn; a válasziratok közül csak VII. Károly francia királyét ismerjük. (Katona. XIII. 439. 1.)

²⁾ Az 1445. november 19-én a pápához intézett levél Vitéz leveleinek gyűjteményében a II. szám alatt áll.

Ezen hadjáratban és a nikápolyi értekezletekben Vitéz is részt vett. Minthogy a nagyváradi püspökség kormányát átvette volt, valószínűleg a püspöki bandérium élén kísérte Hunyadyt, kinek tanácsával és tollával is szolgálatjára volt.¹⁾

Majd az 1446-ik év elején Debreczenbe is elkísérte, hol a közrend visszaállításán fáradoztak, és a Nikápolyban kidolgozott hadi terv valósulását igyekeztek előkészíteni.²⁾

Ez alatt, mikor az oláhországi hadjáratról, az 1445. év utolsó napjaiban Magyarországra visszaérkeztek, itt találták Péter mestert, ki Rómából meghozta a pápai bullát, mely Vitéz Jánost nagyváradi püspökké kinevezte.³⁾

Hunyadyt élénk örömmel töltötte el ez eredmény. Tanúskodnak erről levelei, melyekben meleg szavakkal fejezi ki háláját mindazok irányában, kik kérelmének teljesítését közbenjárásukkal előmozdították. Így például a farenti bibornok-érsekhez intézett levelében szokott szerénységgel így nyilatkozik: »Isten segítségével azon leszünk, hogy miután érdemeinkkel meg nem előzhettük főtisztelendőségedet,

¹⁾ Minthogy Hunyadynak 1445. november 19-én a pápához írt levelét Vitéz fogalmazta, kétségtelen, hogy a hadjárat alatt Hunyady környezetében volt.

²⁾ A Hunyady által 1446. február 20. és 21-én Debreczenből a pápához, Ragusa városához és a pápai hajóhad parancsnokához intézett leveleket Vitéz fogalmazta. (Leveleinek gyűjteményében III. XV. XVI. sz. alatt.)

³⁾ 1445. június 4-én kelt a pápai bulla. A megerősítési díj 2000 forint volt. (Pray. Specimen Hier. II. 181. l.)

nyomaiba lépünk méltó háladatossággal. Alkalmat fogunk keresni, hogy inkább tettekkel, mint szavakkal bizonyíthassuk be hálánkat a jóakaratért, melyet főtisztelendőséged és a többi atyák irántunk tanúsítottak.»

IV. Eugén pápa udvari orvosának pedig hálát adva »hűséges barátságáért« igéri, hogy »jóakarátának kölcsönét kamatostúl fogja visszafizetni.« »Örvendünk afölött — folytatja tovább — hogy óhajtasunk teljesült, mert úgy Istennek, mint a nagyváradi egyháznak kedves dolgot igyekeztünk cselekedni. És valóban a mennyire nekünk kedves a kinevezés, annyira és még inkább előnyös a nagyváradi egyháznak, mely már is felszabadulását köszönheti neki, ... és korábbi állapotába vissza van helyezve.«

Az a Trevisói Tádé mester, kihez Hunyady e sorokat intézte, néhány év előtt az ő szolgálatában állott, és most távol hazánktól, mint a legtöbb idegen, ki itt vendégszerető fogadtatásra talált, Magyarország sorsa és ügyei iránt benső rokonszenvet s érdeklődést tanúsított, annyira, hogy az Rómában feltűnést okozott, és személyét gyakran tréfás észrevételeknek czélpontjává tette.

Aeneas Sylvius épen ekkor tájt (1445. tavaszán) a magyarországi állapotokról kedvező tudósításokat küldve Rómába, bizalmas levelében megjegyzi: »Tudósításomnak bizonyára Tádé mester, az orvosok leg-

---

¹⁾ Hunyady Jánosnak három köszönő levele (1445. december 30.) Vitéz leveleinek gyűjteményében, XII, XIII, XIV. szám alatt.

nagyobbja, fog legjobban örvideni. Mikor Rómában valék, tapasztaltam, mily buzgósággal kérdezi ki a érkező idegeneket a magyarországi események felől, s mily hön óhajtja, hogy azon országban a béke ismét megszilárduljon. Íme megtörtént, a miután lelke so-várgott. Szerencsés Tádé, kinek óhajaira az égieknek ily nagy gondjuk van!«¹⁾)

Vitéz János nem elégedett meg azzal, hogy Hunyady írt köszönő leveleket Rómába. Ő maga is tolmácsolta háláját. Ajándékokkal kedveskedett azok-nak, kik ügyében fáradoztak. És biztosítá őket, hogy várakozásuknak meg fog felelni.

»Jól tudom, — írja egyik bíbornoknak — hogy távoli és nagy dolgoknak megítélése azoktól függ, a kiknek előadatnak. Ha tehát sokat szólnék gond-jaim-, buzgalmam- és fáradozásaimról, melyeket elő-léptetésem óta kifejtettem, hogy kötelességemet minél gyorsabban, helyesebben és hathatósabban teljesít-sem, nem tudom: vajjon hitelre találna-e az olvasó előtt? Mindazáltal bátran állíthatom, hogy semmit sem mulasztottam el, a mit erőmhöz képest megtehet-tem és kivihettem. Megbízta tehát Péter mestert, János vajda úr káplánját, hogy gondoskodásomat, igyekezeteimet, eredményeimet és hibáimat is adja elő. De ezzel inkább kötelességemet akarom teljesí-teni, mint hálámat leróni. És kérem főtisztelendő atyaságodat, ne vegye rossz néven, hogy a fiú erőtlen-sége csak igyekezeteiket mutathat fel, az eredmény

---

¹⁾ 1445. június 1. Campisius Jánoshoz. (Archiv für Kunde Österr. Geschichtsquellen. XVI. 367. 1.)

létesítését pedig el kell napolnia. De az iránt ne kétkedjék, hogy míg él, hálados fog lenni pártfogója iránt.¹⁾

Péter mester, ki e levelekkel az 1446-ik év első napjaiban másodszor indult Rómába, már mint nagyvárad kanonok kelt útra. Vitéz ezen első kinevezésével úgy a saját ügye körül tanúsított buzgalmát, mint a Hunyady János udvarában tett szolgálatait jutalmazta.²⁾

---

¹⁾ A dátum nélküli levél, melynek tartalma kétségtelenné teszi, hogy 1445 végén vagy 1446 elején iratott, Vitéz leveleinek gyűjteményében. XVII. sz. alatt.

²⁾ Hunyady János 1446. február 20-án kelt levelében Péter mestert már nagyvárad kanonoknak czímezi.

IV.

Hunyady Jánosnak kormányzóvá választatása. — Állása a humanizmus irányában. — Vitéz hatása.

Míg Hunyady János, az 1445-ik év őszén, a törökök és oláhok ellen is diadalmasan harczolt, az Ulászló király megmeneküléséről terjesztett hírek alaptalansága teljesen kiderült. Ennek következtében megindultak a tárgyalások Frigyessel, V. László kiszolgáltatása végett; de csakhamar eredménytelenül felbomlottak.¹⁾

Ekképen kétségtelen vala, hogy a trón megüresedettnek tekintendő. Azonban kétséges volt, vajjon a megkoronázott V. László elfoglalhatja-e azt? A márczius közepe táján tartott székesfehérvári országgyűlés nem vetett véget ezen válságos helyzet bizonytalanságának. Az ország kormányáról való végleges rendelkezést a június 5-re a Rákos mezejére összehí-

---

¹⁾ Ezen kor politikai történetére Teleki József grófnak nagy munkája (Hunyadiak kora) mellett kiváló figyelmet érdemel Knauz Nándor monographiája: »Az országos tanács és országgyűlések története 1445—1452.« Pest. 1859.

vott országgyűlésnek tartotta fenn. Itt Hunyady János az ország kormányzójává választatott.

Ha ekkorig sem nélkülözheté Vitéz János tanácsát és tollát, még inkább kelle érezni ennek szükségét ezentúl. Mert nemcsak az ország kormányának és védelmének súlyos feladatai neheztedtek vállaira; neki kellett a külhatalmakkal szemben is képviselni az országot. Már pedig egy felől a törökök ellen tervezett nagy hadjárat előkészítése; más felől a Fridrikkel folyamatban levő alkudozások magas diplomatiái képességeket igényeltek.

Vitéz Jánosnak nem volt külön hivatalos állása és czíme a kormányzó mellett. Mint az országtanács tagjának elég jogczíme és alkalma volt, hogy az ország ügyeire befolyást gyakoroljon. Külön megbízatásokban is részesült. Így, például, mindjárt azon országgyűlésen, mely Hunyadyt kormányzóvá választotta, a megajánlott országos adó behajtása Vitéz Jánosra bízott, kit az ország rendei felhatalmaztak, hogy azok ellen, kik az adót megfizetni vonakodnak, fegyveres hatalommal léphessen fel.¹⁾ E mellett a bizalmas barát lelkesedésével és önfeláldozásával működött közre, hogy útjából minden nehézséget elhárítson és magas czéljainak elérését biztosítsa.

Erre a támogatásra Hunyadynak annál inkább volt szüksége, mert sokféle fényes tulajdonai daczára, nélkülözé azt a biztos tájékozottságot, melyet csak

---

¹⁾ Az országgyűlésnek Szabolcsmegye közönségéhez intézett rendelete. Fejér. Genus... Johannis de Hunyad. 95—97. ll.

a tudományos műveltség nyújthat. Ezt megszerezni ifjú korában nem nyílt neki alkalom. Még félig gyermek volt, mikor Erdély bércei közül a tábori élet körébe lépett, melynek izgalmai és kötelességei lelkét egészen igénybe vették. Mikor kormányzóvá lett, a latin nyelvet sem bírta, a mely azon korban a művelődésnek egyedüli közege volt.¹⁾

Mindazáltal külföldi utazásaiban és a királyi udvarnál tartózkodva, magas műveltségű férfiak között megfordúlva, nem maradhattak ismeretlenek előtte azon irodalmi és művészeti mozgalmak, melyek az egész világot foglalkoztatták. Mikor pedig az ország kormányának élére állíttatott, belátta, hogy kötelessége figyelembe venni mindazon feltételeket, melyektől hazájának tekintélye és az ő személyes hatása függött. Nem elégedhetett meg azzal, hogy a világ nagy hadvezérnek tartotta, és nemzetét vitézségeért dicsőítette; fontosságot helyezett arra is, hogy leveleit és állami iratait olvasva, őt és országát ne tekintsék barbárnak. Kétségkívül ezen gondolat vezérlé, mikor Vitéz által iratta a külhatalmakhoz szóló leveleit, melyeket csakugyan a római cúria és a flórenczi államtitkárok fogalmazatai sem homályosítanak el.

De még ezzel sem elégedett meg. Maga is el akarta sajátítani azt a műveltséget, melyet százada az uralkodóktól és hadvezérektől követelt, és azokban fel is talált. Mert Olaszországban nemcsak a Medi-

¹⁾ Az országtanácsnak 1450. márczius 3-án kelt oklevelében említetik, hogy Hunyady János néhány év előtt egy oklevelet tévedésből erősített meg, a melynek latin szövegét nem értette »illiteratus existens.« (Teleki. X. 253. l.)

ciek, Eszték és az Aragóniai ház tagjai valának az irodalom avatott ismerői, az írók és művészek pártfogói. Még a merész condottierik, a Malatesták és Montefeltrék is, fényes kódexek iratásában, remek paloták építésében találtak gyönyörűséget; udvari történetírók és rhétorok által szerették megörökíttetni szerencsés hadi tetteiket.

Hunyady János tehát, előhaladott kora daczára, tanulni kezdett. Az ő szokatlan tehetségével, és oly mester vezetése mellett, a milyen Vitéz Jánosban állott rendelkezésére, csakhamar nagy eredményeket mutathatott fel. Kormányzóságának negyedik esztendejében (1448.) már a humanismus eszmevilágában él. Tanulmányozza a classikusokat, olvassa a napi irodalom szellemes és malitiosus röpiratait, összekötetésben áll az olasz humanistákkal, hízeleg hiúságuknak, amit ezek dicsőítő levelekkel és munkáik megküldésével jutalmaznak.

Tanuskodik minderről Poggio Bracciolini, a római cúria nagy hírű titkáranak, Hunyadyhoz intézett két levele. Az egyikben hőstetteit magasztalja, és felkéri, tudósítsa őt hadjáratai felől, melyeknek történetírója óhajtana lenni. A másikban örömét fejezi ki a fölött, hogy Hunyady munkáit olvassa; felszólítására megküldi neki újabb munkáit; igéri, hogy jövőre is fog neki küldeni, végül buzdítja, hogy megkezdett tanulmányait folytassa; mert azok — úgy mond — nevének nagyobb dicsőséget biztosíthatnak, mint a hatalom birtoka.¹⁾

¹⁾ Mindkét levelet kiadta Mai bibornok. *Spicilegium Romanum*. X. 248, 250. ll.

V.

Alkudozások Frigyes német királylyal. — Vitéz János működése. — Az általa fogalmazott levelek. — Fegyverszünet.

Hunyadyt és tanácsosát ezalatt élénken foglalkoztaták az alkudozások **F r i g y e s s e l**. Ezen önző és szelszövő fejedelem, ki a gyámságára bízott László nevében maga szeretett volna uralkodni Magyarországon, állhatatosan vonakodott kezeiből kibocsátani a királyi gyermeket. Ekképen az ország belbékéjének megszilárdulását akadályozta, és egyúttal megghiúsította Hunyady Jánosnak a törökök ellen intézendő hadjáratra vonatkozó terveit.

Midőn (1446) ősz elején a második magyar követtség eredmény nélkül jött vissza Bécsből: az országtanács felhívta Hunyadyt, hogy fegyver-hatalmával szerezzen érvényt a nemzet jogos igényeinek. A kormányzó fájdalommal hajolt meg a helyzet kényszerűsége előtt; mert hadait szívesebben vezette volna keletre, mint keresztény fejedelem megalázására. Nemes érzelmeinek és politikai felfogásának hű kifejezését találjuk abban a levélben, mely Vitéz tollából folyt, és hivatva volt az ország elhatározását a pápa előtt igazolni.

»Polgárháborúk által zaklatott hazánk — úgy mond — Isten kegyelméből lassankint nyugalomra jutott, és egész figyelmét a hitetleneknek kiűzésére Európából, készült irányozni. Azonban a fejedelem, ki a keresztény világ augustusának címét viseli, újra feltépi a behegedt sebeket, és új viszályokat támasztva, felbontja az óhajtott békét; habár jól tudja, hogy semmi joga nincs hazánkra, főleg most, miután eltűnt az az ok, mely őt a támadásra készítetvé. Ugyanis a belzavar, melyet két király megválasztása előidézett vala, megszűnt; minthogy az egyik Isten akaratából elhalt, a másikat pedig közakarattal ismertük el uralkodónknak . . . E miatt ismételve kértük fel a római királyt, hogy azt országának trónjára helyezze, a koronát és a jogtalanul elfoglalt területet bocsássa vissza. Neki azonban a hön óhajtott béke nincs ingyére, s hogy időt nyerjen, üres szavakkal tartott minket; ez alatt pedig a sérelmeket újabbakkal tetézve, foglalásokat tesz, a királyi és egyházi jövedelmeket bitorolja, és a mi leginkább nehezünkre esik, a népet zsarolja, erősségeket épít, a templomokat megszent-ségteleníteni, azokban tánczvigalmakat rendeztetni enged, és például a győri székesegyház mellett istállót épít. Egy szóval a pogányok támadása sem árt annyit hazánkknak, mint a nevezett fejedelem váratlan ellenségeskedése.«¹⁾

A háború nem volt elkerülhető. Hunyady november közepe táján Stiriába nyomúlt, innen Ausz-

¹⁾ Az 1446. október 18-án a pápához és a velencei dógéhoz intézett levelék Vitéz levelei gyűjteményében XXIII. XXIV. sz. alatt.

triába vezette hadait, és Németújhelyt fenyegette. Ekkor a megrettent Frigyes Cillei Ulrikot és Schlick Gáspár cancellárt küldötte a magyar táborba, hogy Hunyadyt visszavonulásra és béke-alkudozások megkezdésére bírják. A kormányzó fegyverszünetet engedett, de az állandó béke feltételeinek tárgyalásába csak úgy volt hajlandó bocsátkozni, ha Frigyes előbb Győr városát átadja.

Az év utolsó napjaiban kijelöltettek a Bécsbe küldendő magyar biztosok: Szécsi Dénes bíbornok esztergomi érsek, Vitéz János nagyváradi, Ágoston győri, Péter váczai püspökök, Palóczy László ország-bíró, Ország Mihály kincstárnok és Garai László mácsói bán. Ekképen az ország legtekintélyesebb főpapjai és főurai választattak, mert — úgy látszik — teljhatalmat nyertek, hogy a két év óta fennálló bizonytalan állapotnak véget vessenek.

Soraikban Vitéz a kormányzónak különös meghatalmazottja volt, az összejövetel előkészítésére vonatkozó intézkedéseket ő tette meg, a tárgyalásokat tényleg ő vezette; bár a küldöttség elnöki tiszte természetesen Szécsit illette, mint az ország primását.¹⁾

---

¹⁾ Vitéz 1447. január 5-én Carvajal bíbornoknak írja, hogy Hunyady Bécsben nem jelenhet meg maga, azonban »ut et ad illam rem, quae... cum... Romanorum Rege tractari debet... se extendat, deputavit idem Dominus Gubernator me nomine suo ad sollicitandum deputatos illos Dominos Praelatos et Barones... Ego... suam supplebo praesentia m.« (Vitéz levelei között XXV. szám.)

A bécsi összejövetelben a legfontosabb szerep Carvajal bibornokra várakozott, kit a pápa, mint követét kiküldötte, hogy az ellenséges felek kibékülését eszközölje. Mihelyt Bécsbe megérkezett, Vitézhez fordult, felkérve őt, hogy Hunyady Jánosnál a béke ügyében működjék, és a tárgyalások megindítását siettesse.

Vitéz mindkét irányban megfelelt kívánatának. Biztosította, hogy a kormányzó hűn óhajtja a béke létrejöttét; és a magyar küldöttség csak azért késett Bécsben megjeleni, mert a német királytól kért biztosító oklevél nem érkezett meg. Mihelyt február első napjaiban (1447.) ezen akadály is el volt hárítva, Vitéz Nagyváradról Budára sietett, hová a küldöttség többi tagjai is egybegyűltek.

Azonban itt újabb nehézségek merültek fel. A biztosító levél szövegét nem találták egészen kielégítőnek. És aggodalmakat keltettek az ausztriai határokról érkező hírek, melyek szerint egy Oberberger nevű osztrák kalandor, ki erőszakos tettei által több év óta félelmissé tette magát, több Rómába utazó magyar zarándokot kirabolt és fogva tartott.

A magyar urak emiatt úgy a német királytól, mint Carvajal bibornoktól is okleveleket kívántak, melyekben biztosíttatnának, hogy útjukban nem fogja őket bántalom érni. Minthogy leveleikben hangsúlyozták, hogy Oberberger ellen magok is meg tudnák védeni magukat, úgy látszik, nem annyira tőle, mint inkább Frigyesről féltek, és nem tartották lehetetlennek, hogy ha az alkudozások siker nélkül bomlának

fel, boszúból ő fogja őket Oberberger által letartóztatni.¹⁾

Már néhány nap múlva megjöttek a kért biztosító oklevelek, és a magyar urak felutaztak Bécsbe. De csakhamar — február 20-ika táján — ismét visszatértek. A tárgyalások alig egy-két napig tartottak. Mert azonnal kitünt, hogy Frigyes nem kívánja őszintén a békét, és a magyar rendek jogos igényeinek teljesítésétől nem kevésbbé idegenkedik most, mint fél évvel azelőtt. A magyar biztosok méltatlan dolognak tartották akár engedményeket tenni, akár a sikerrel nem biztató alkudozásokat folytatni.

Hunyady János ily körülmények között elkerülhetetlennek látta a háboru megújulását; annál inkább, mert Frigyes lázító levelet terjesztett az országban.

»Meg vagyunk győződve — írja az országtanács, — hogy a németek és magyarok között fennálló nemzeti gyűlöletnek csak a fegyver vethet véget.«²⁾

E sorokat a lengyel rendekhez intézik, kiket szövetségesekül óhajtanak megnyerni.

Hunyady a háború megindításának eldöntése végett összehívta (márczius 12-ére) az országgyűlést. Ez azonban nem osztozott a kormányzó harcziasszellemében. Valószínűleg a pápai követ igyeke-

¹⁾ A Frigyeshez és Carvajalhoz 1447. február 7-én Vitéz által az országtanács nevében írt levelek, Vitéz leveleinek gyűjteményében. XXVI. XXVIII. szám.

²⁾ Az 1447. február 27-én kelt, Vitéz által fogalmazott levél Katonánál. XIII. 530. l.

zetei következtében, a béke fentartása mellett nyilatkozott, és e célból még egy kísérletet kívánt tenni.

Csakugyan a két fél biztosai ismét találkoztak, Regedén, Magyarország és Stiria szélén. Rövid tanácskozás után két évre fegyverszünetet kötöttek, és azon esetre, ha ezen idő alatt az állandó béke létre nem jó, abban történt megállapodás, hogy a pápát és a bibornoki testületet fogják békebírákul felkérni.¹⁾

A szeptemberben tartott országgyűlés jóváhagyta a feltételeket, és megválasztotta a békebiztosokat, kik között Vitézzel is találkozunk. Ezeknek november 11-én kellett volna a tárgyalásokat megkezdeni. De Frigyes szokása szerint ismét késleltette, majd utóbb meghíúsította azokat.²⁾

Így történt, hogy a magyar rendek 1448. május havában tartott országgyűlésükön elhatározták, hogy többé nem küldenek követeket Frigyeshez, hanem ő küldjön Budára. Hunyady ennek következtében Carvajal bibornoknak még azt az ajánlatát sem fogadta el, mely szerint Pozsonyban kellett volna az ő elnökelete alatt összejövetelt tartani. — »Mi — írja neki, Vitéz tollával, — miután annyi igazságtalanságot és erőszakot szenvedtünk, meguntuk az ellenkezéseket és az alkudozások gyakori elhalasztását, a mesterséges

¹⁾ A fegyverszünetről kiállított oklevél Chmelnél. *Materialien zur Gesch. Österreichs.* I. 239. l.

²⁾ Erre vonatkozik Vitéznek 1448. január 18-án a primáshoz írt levele. Vitéz leveleinek gyűjteményében. XXXII. szám.

kifogásokat és ravasz fenntartásokat. Ideje, hogy a sérelmeknek vagy alkudozásoknak végét ne csak reméljük, hanem valósággal el is érjük. Főtisztelendő atyaságod . . . folytassa tehát a béke érdekében megkezdett alkudozásokat . . . A kedélyeket hajlandóbbaknak fogja találni a békére, mint a háborúra; feltéve, hogy a római királynak egyenes, őszinte és határozott akaratát közli velünk, és így a gyakran tárgyalt ügy végre elintéztetik, és haladékot többé nem szenved . . . Ekképen azután élhetek azon feladatoknak, melyeket úgy a kereszténység, mint ezen ország védelmére és gyarapodására megoldani kötelességem és hő vágyam. Kitéve hitünk és hazánk ellenségei részéről gyakori támadásoknak, ezek elhárítására immár pajzs helyett kardot kellene venni kezünkbe.«¹⁾

Carvajal bibornok meghajolt a kormányzó határozott kívánata előtt. Július közepe táján megjelent Budán. A békekötés ügyét nem volt ugyan képes kedvezőbb stádiumba segíteni, de úgy látszik, megnyugtatta a kormányzót az iránt, hogy Frigyes a fegyverszünet föltételeit lelkiismeretesen meg fogja tartani. És így Hunyady elhatározá, hogy seregét az ozmánok ellen vezetendi.

¹⁾ 1448. június 3. Vitéz leveleinek gyűjteményében. XXVIII. szám alatt.

VI.

Hunyady János viszonya a szent székhez. — Lasocki Miklós krakkói dékán. — Hunyady és Vitéz igyekezetei a törökök ellen intézendő nagy hadjárat létesítésére. — Hunyady hadjárata.

Míg Frigyes kicsinyes ármányaival a magyar nemzet figyelmét és erejét lekötötte, Hunyady János nem feledkezett meg a nemzet feladatáról és lelkének hő vágyáról: elhárítani a veszélyt, mely keletről első sorban hazáját, de tulajdonképen az egész kereszténységet fenyegeti. Folytonosan szaporította és gyakorolta hadait. A külhatalmaknál gyakran tett kísérletet, hogy felköltse részvétőket és kieszközölje támogatásukat.

Alig értesült 1447. tavaszán IV. Eugén pápa halála és utódjának V. Miklósnak megválasztatása felől, azonnal követet küldött Rómába. Választása Lasocki Miklós krakkói főesperesre esett,¹⁾ ki Ulászló kíséretében jött Magyarországra, és az ifjú király kimulta után sem hagyta el azt. Magas classi-

¹⁾ Hunyady János és Vitéz leveleiben »Nicolaus Decanus Cracoviensis« névvel emlittetik. Családi nevét a lengyel történeti emlékekből ismerjük.

kai műveltséggel a diplomatiái téren otthonosságot párosított. A kormányzónak teljes bizodalomával dicsekedett. Vitéz az előhaladott korú főpaphoz fiui szeretettel ragaszkodott, s őt atyjának szerette nevezni.

Lasocki föladata volt: az új pápának Magyarország hódolatát bejelenteni, és a török hadjárat ügyét figyelmébe ajánlani. Ez utóbbi célból ugyanakkor István zengi püspök Nápolyba Aragoniai Alfonsz királyhoz küldetett,

Szíves, kitüntető fogadtatásra találtak mindketten. A nápolyi király késznek nyilatkozott szövetségre lépni Hunyadyval és hajóhadát rendelkezésére bocsátani. A pápa pedig ki akarván tüntetni tiszteletét a nagy hadvezér iránt, hercegi címmel ruházta fel.

Hunyady el volt határozva, hogy e címmel soha sem fog élni. És bár meleg szavakkal tolmácsolta háláját e kitüntetésért, szerény szemrehányás hangján kiemelte, hogy nem a maga részére címet, hanem hazája megmentésére segítséget várt a szentiséktől.

»Ha — úgy mond — engemet, vagy inkább személyemben a kereszténység közös ügyét meg akarja tisztelni, . . . tegye lehetővé annak kivitelét, a mire reménységet ébresztett bennem.«¹⁾

Azonban he nem várta diplomatiái lépéseinek eredményét. A nyári hónapokban tekintélyes sereget

¹⁾ Hunyadynak 1448. május 29. a pápához, a nápolyi királyhoz és ennek fiához intézett levelei — mind Vitéz fogalmazatai — ennek levelei között, XXIX. XXX. XXXI. XXXIII. szám alatt.

vont össze, és szeptember elején az ország déli határszéleire vonúlt. Már át akart kelni a Dunán, midőn Köviben a pápa levelét kapta, melyben felhívja, hogy a hadjáratot halasztsa el a jövő esztendőre, mikor ő is egész erővel segítségére leend.

Hunyady nem követhette e tanácsot. Visszavonulása aláásta volna tekintélyét az országban, és fölbátorította volna a törököt. A pápai irat tehát csak leverő és elkeserítő hatást gyakorolhatott reá. Visszatükrözi azt válaszirata, melyet Vitéz fogalmazott, ki ekkor, és valószínűleg az egész hadjárat alatt, oldala mellett volt.

V. Miklós trónraléptével — úgy mond — elérkezettnek vélte az időt, »mikor végre a keresztény vallás fejedelmének vezérlete alatt, támadást intézhetni nemzetünk és hitünk ellenségére, a kinek irányában ekkorig megoltalmazni is alig birtuk magunkat.« Ezen hit által lelkesítve határozta el magát a jelen hadjárat megindítására, melyet most már, a törökök készülletei miatt, annál kevésbbé odázhat el, mert kétséges, vajjon a sereg, melylyel most rendelkezik, összegyűlne-e a jövő évben is, és lelkesítené-e ugyanazon szellem, mint most. »Megkezdem tehát a szent vállalatot. Készebb vagyok síromat a csatamezőn keresni, mint tanúja lenni továbbra is nemzetem szenvedéseinek. Jól tudom, hogy dicsőség fogja környezni emlékemet, akár győzelem, akár bajnoki halál várakozik rám e háborúban.«¹⁾

---

¹⁾ Az 1448. szept. 8-án Köviben kelt levél Vitéz János leveleinek gyűjteményében. XXXIV. szám.

Egy másik levélben részletesen adja elő, miképen gyarapodott a törökök hatalma, mily csapások érték és mily veszélyek fenyegetik a kereszténységet. Leírja, miképen hódították meg a legszebb országokat; hogy gyász, romlás és szolgaság követi nyomait, mindent feldúlnak a vas és lángok hatalmával, csúfot úznak a keresztény vallással. Magyarország határainál állanak már, és egyedül a magyar nemzet tántoríthatatlan hite tartóztatja fel őket. Sokat szenvedtek az ellenállásban. »De a szenvedést választottuk inkább, mint a szolgaságot. Súlyosabb bajnak tartottuk hitünknek hátrányát, mint vagyonunknak elvesztését.« Ezentúl is egész erejükkel folytatni fogják a küzdelmet. De az ellenség hatalma oly nagy, hogy egy nemzet nem bírja megtörni. Az egész kereszténység ügye forog fenn. A pápát illeti meg azt felkarolni, és a szent-széknek azt a dicsőséget biztosítani, hogy »Európa felszabadítójának« hirdessék.¹⁾

A hadászati tekintetek által követelt néhány napi pihenést Hunyady táborában ezen emlékiratok kidolgozására fordíták. Tévednénk, ha azokat hiú iránygyakorlatoknak itélnők. Szerzőik a helyzet komolyságát teljesen átértették. De jól tudták, hogy a classikai tanulmányokba elmerült római praelátusok figyelmét Magyarország érdekeire és a barbár ellenségre felhívni, a török hadjárat ügyét ama körökben népszerűvé tenni, — csak cicerói csínnal irt levelek képesek.

---

¹⁾ 1448. szeptember 17. Vitéz János leveleinek gyűjteményében. XXXV. sz. a.

Néhány nappal ezeknek megírása után a tettek ideje érkezett el. Hunyady János 24,000 emberből álló seregét Szerbországba vezette, és október 18-án (1448) a Rigómezőn véres ütközetet vívott a török szultánnal, ki túlnyomó ereje daczára, csak Dán oláh vajda árulásának köszönheté a győzelmet.

Míg Vitéz János, számos főrangú társaival, szerencsésen érkezett vissza Magyarországra, Hunyady János a szerb fejedelem kezeibe került, s általa őrizet alá helyeztetett.

Az országtanács tagjai, mihelyt erről értesültek, Szegedre siettek és innen, a kormányzó szabadon bocsátása iránt, Brankovics Györggyel alkudozásba bocsátkoztak. És miután ezek sikerre vezettek, december 24-én itt Szegeden fogadták a visszaérkezőt. Vitéz is köztük volt. Ő fogalmazta Hunyadynak a rigómezei csatáról szóló jelentéseit,¹⁾ melyeket római és nápolyi követeinek küldött meg. Férfiasság, nem kétségbeesés szól azokból. Az ország rendeit — úgy mond — a súlyos csapás »inkább megédzette, mint megtörte.« A kormányzónak is »bátorságát felélesztette és fokozta, nem ingatta meg és nem csökkentette.« Ismételi korábbi ígéretét, hogy harcolni fog mindaddig, míg diadalmaskodik az ellenség fölött, vagy halálát találja a tusában.²⁾

¹⁾ Ő fogalmazta december 21-én Szegeden az országtanács választ Kázmér lengyel király barátságos levelére. XLI. szám alatt.

²⁾ Az 1448. december 30-án, Szegedről, a római és nápolyi követekhez írt levelek, XXXIX. és XL. szám alatt.

És csakugyan Hunyady csüggedetlen önbizalommal fogott hozzá az újabb hadikészületekhez. Fáradozásaiban hű segéde volt Vitéz János, ki 1449. Temesvárra is elkísérte. S mikor itt Lasocki Miklóstól, Rómából küldött részvétteljes levél érkezett, mely vigasztalja és kitartásra buzdítja a kormányzót, a nagyváradi püspök által írt válasz, szellemes rövidséggel, — melyre csak a classikusok iskolájában fejlődött latin nyelv képes — adja értésére, hogy lelkesítő szavaira nem volt szükség.

»Haderőnknek, nem pedig bátorságunknak megújulására legyen gondja atyaságodnak.«¹⁾

Azonban a Rómába küldött levelek, és Miklós dékán igyekezetei a remélt hatást nem tették meg. A pápai udvarnál meleg érdeklődést tanúsítottak Magyarország és kiváló tiszteletet kormányfőiről; de a helyzet igényeinek megfelelő áldozatkészésre és erő kifejtésre nem tudták magukat elszánni. Belátták, hogy a keresztény népek legsürgetőbb teendője: az ozmán hatalom megtörése. Azonban meg voltak győződve arról, hogy ezen cél elérését csak a keresztény uralkodók és népek által közös erővel megindítandó nagy hadjárat biztosíthatja. Hunyadyban bámulva méltányolták a hősnek lelkesedését és vitézségét; de úgy vélekedtek, hogy a rendelkezésére álló haderő nincs arányban a feladat nagyságával. Mindekelőtt az országban a belbéke megszilárdulását, azután a Frigyes királyal való kibékülést, és végre a ke-

---

¹⁾ Az 1449. január 24-én Temesvárról Miklós dékánhoz írt levél, XLII. szám alatt.

resztény hatalmak szövetkezését tekintették az előfeltételeknek, melyek nélkül a törökök ellen a siker kilátásával biztató hadjáratot indítani nem lehet.

Ezen álláspontot foglalta el a pápa, mikor 1449. tavaszán Hunyady Jánoshoz intézett levelében kifejezést adott ugyan részvételének Magyarország veszélyes helyzete iránt; de egyúttal figyelmeztette, hogy míg a nemzet maga pártokra van oszolva, nem remélhet ellenségein diadalt. Azt tanácsolta tehát, hogy előbb állítsák helyre a békét hazájokban; törekedjenek megnyerni a bosnyák és szerb fejedelmeket; azután várják be a támadásra az alkalmas időt, a mikor a szent-szék is úgy pénzzel, mint zsoldosokkal segíyezendi őket.¹⁾

A kormányzó és az országtanács elégtelennek voltak e jó tanácsokkal. Fájdalmasan hatott rájuk az, hogy Róma a segílyt ismét csak kilátásba helyezte. Vitéznek kellett a válasziratban tolmácsolni a csalódást, melyet éreztek, és igazolni saját politikájukat.

Elismerik — úgy mond — hogy az egyetértés alapja a közjólétnek; a miért is készséggel fogják követni a pápa intelmeit. De megütköztek azon, hogy a támadó fellépéstől vissza akarja őket tartani. »Valóban feltűnő, hogy épen a kereszténység atyja az, ki ajánlja, hogy az önvédelemre szorítkozzunk, és tölünk minden segítséget megtagad, vagy legalább arról nem tesz említést. Félünk, hogy a javaslott nyu-

¹⁾ A pápa levelét nem bírjuk. Tartalmát a válaszból ismerjük.

galom tespedéssé válik, és tehetetlenséggé fejlődik. Hogy pedig ez mennyire mozdítandja elő a kereszténység érdekeit és dicsőségét, kiki könnyen megítélheti. A támadásra mindig készen álló ellenség pusztító beütései ellen csak úgy oltalmazhatjuk meg határainkat, ha őt otthon keressük fel. Tétlenül várni be őt, annyit tesz, mint felbátorítani a támadásra. Ekkor is . . . azért kerestük fel saját országában, hogy a mienkhez közeledni ne legyen ideje, módja és kedve. Fájdalmasan tapasztaltuk hatalmát. Most tehát az ingatag szerencsében még inkább van szükségünk bátorságra, örökösre és erő kifejtésre, mint volt a kedvezőben.«

Egyébkint kijelentik, hogy a pápa tanácsa szerint, nagyobb hadjáratot nem indítanak. És kéri, ne vonja el róluk kezeit, ne engedje meg, hogy kimerüljenek a súlyos fáradozásokban, melyeket a hit ellenségeivel küzdve állanak ki.

Az országgyűlés csakugyan elejté a támadó hadjárat tervét. De nem annyira a pápa tanácsa, mint inkább a viszonyok kényszerűsége előtt hajolt meg. Ugyanis Hunyady János, nagy tekintélye és erélye daczára, nem volt képes a megzavart rendet és nyugalmat teljesen visszaállítani. A felvidéken Giskra és a többi cseh kapitányok vad uralma nem volt megtörve. Horvátországban a Cilleiek és Blágayak most kezdték példájokat követni.

---

¹⁾ Az országgyűlésnek 1449. június 24-én a pápához és Miklós dékánhoz intézett levelei, Vitéz leveleinek gyűjteményében. XLIII. XLIV. szám a.

Hunyady tehát egy részről békealkudozásokat kezdett a szultánnal, más részről Giskra ellen sereget küldött, sőt utóbb maga indult megfékezésére; de a váraiba elzárkózott vezérrel utóbb fegyverszünetet kötött. Frigyes irányában is a mérséklet számos jeleit adta. Es mikor letelt a vele két évre kötött fegyverszünet: az ország rendei, Vitéz által fogalmazott levélben, a pápa közbenjárását vették igénybe.

Felkérték, intse meg a német királyt, hogy a serdülő Lászlót küldje Magyarországba, az elfoglalt várakat és szent koronát adja vissza. Mert az ország lakosainak ingerültségét, melyet a békésen történt elhatározások és az igaz ügy elintézésének hosszú halogatása idézett elő, tovább alig lehetséges féken tartani. Félő tehát, hogy e kérdés fegyverrel fog megoldatni.¹⁾

A pápa nem késett Frigyeset komolyan meginteni, hogy a magyarok igényeit elégítse ki. Ennek következtében a német király ez alkalommal maga küldött magyar területre követeket. Hunyady János Pozsonyt tűzte ki a tárgyalások helyéül, melyeknek vezetésére személyesen, Vitéz kíséretében jelent meg. (1450.) Október 22-én létrejött ugyan az egyesség, de csak úgy, hogy a magyarok lényeges engedményekre határozták el magokat. Abban történt megállapodás, hogy László, míg tizennyolczadik évét eléri, nagybátyjának kezei közt marad, ki akkor vele együtt a szent koronát és az elfoglalva tartott magyarországi része-

---

¹⁾ Az országgyűlésnek 1450. június 15-én a pápához intézett irata, Vitéz levelei között. LXVII. szám.

ket is visszabocsátja. Viszont Frigyes elismerte Hunyadyt Magyarország kormányzójának; és kötelezte magát, hogy őt tiszteinek teljesítésében támogatni fogja.

Midőn Hunyady és tanácsosai hét éven át fenn-tartott követeléseikkel felhagytak, illetőleg azoknak érvényesítéséről hosszú időre lemondottak, azon meggyőződés vezérlé őket, hogy a keletről fenyegető veszélylyel szemben a nyugatról incselkedő hűtelen szomszédot minden áron le kell fegyverezni.

És Hunyady más irányban is követte a pápa tanácsát. Szövetségre lépett a bosnyák fejedelemmel; sőt elfojtva boszúvágyát, melyet Brankovics György ellen táplált, kész volt ezzel is kibékülni. Az egyesség megkötésére az ország első zászlós urai: a nádor, az országbíró, az erdélyi vajda küldettek ki. Hunyady a maga részéről V i t é z J á n o s t és még két más meghitt emberét csatolta hozzájuk. Ezek 1451. augusztus 7-én Szendrőn irták alá a szerződést, mely a szerb fejedelmet a magyar koronához ismét hűbéri viszonyba hozta.¹⁾

---

¹⁾ L. Teleki. II. 174. l.

VII.

Az egyházi jubileum 1450-ben. — Hunyady és Vitéz igyeke-
zetei azt a törökök elleni hadjárat javára értékesíteni.

Míg ekképen Hunyady diplomatiái tények által elhárítani iparkodott a törökök ellen tervezett nagy hadjárat akadályait, annak megindítását másképen is előkészíté.

Köztudomású, hogy a magyar hadszervezet az Anjouk alatt új alakot nyert; a mennyiben az országos hadsereg: a király, a hűbéres fejedelmek, a zászlós urak, főpapok és megyék által, meghatározott létszámban kiállítandó zászlóaljából (bandériumok) állott. De ezen szervezet szabályszerű működéséhez erélyes uralkodóra és áldozatkész főrendekre, belső egyességre és rendes viszonyokra volt szükség.

Most, mikor Hunyady Jánosra nehezedett az ország védelmének súlya, a pártviszályok és önző ambíciók napjaiban, a banderialis rendszer nem bizonyult czélszerűnek. Csak azok feleltek meg honvédelmi kötelességeiknek, kik az ország javáért lelkesedni tudtak, és a kormányzó személyéhez ragaszkodtak. A haderő, mely ily módon egybegyűlt, ritkán

mutatkozott elegendőnek; néha megbízhatónak sem lehetett tekinteni.

E bajon Hunyady zsoldosok fogadása által igyekezett segíteni. Állandón fegyverben élő, kipróbált és egészen tőle függő hadat kezdett szervezni. Erre a törökök ellen annál inkább volt szüksége, mert az ozman hadszervezet az állandó katonaság elvén alapult, a mely elv épen ez időtájt Francia- és Olaszországban is mindinkább tért kezdett foglalni.

Azonban Magyarországon nagyszámú zsoldosoknak állandó szolgálatban tartása szintén nehézségekbe ütközött; minthogy a jelentékeny költségekre a megfogyott közjövelmek fedezetet nem nyújtottak.¹⁾ Rendkívüli jövedelmi forrásokat kellett tehát nyitni.

Alig csalódunk, midőn felteszszük, hogy Vitéz János gondolata volt az, hogy miután a politikai jelszók elvesztették hatásukat, a nemzet vallásos érületére kell hivatkozni; és e célból megragadni azt az előnyös alkalmat, melyet a jubileum nyújtott.

A római egyház régi gyakorlata szerint, nevezetes alkalmakkor rendkívüli előnyökben részesíti híveit; azokat, kik a gyónás által megtisztulva, bizonyos vallásos tényeket visznek véghez: kegyhelyekre zarándokolnak, templomokat látogatnak, alamizsnát nyújtanak, sat.

Ily jubileumot hirdettek a pápák minden szá-

---

¹⁾ Említi ezt Hunyady 1450 jún. 26-án Miklós dékánhoz írt levelében. Vitéz levelei között. LXIV. szám a.

zad, majd később minden félszázad letelte után azoknak, kik Rómába az apostolok sírjához zárandokolnak. Az 1450-ik évre is ily félszázados jubileum esett, mely százezereket vezetett Európa minden részeiből az örök városba.

Előre volt látható, hogy magyarországi hívek is számosan fognak részt venni e népvándorlásban. Ekkor merült fel az a terv, hogy Magyarország részére azt a kivételes engedményt kell a pápától ki-
eszközölni, hogy mindazok, kik Székesfehérvárra vagy Nagyváradra, a szent királyok sírjához zárandokolnak, és »az eretnekek s hitetlenek ellen« intézendő hadjárat czéljaira adakoznak, az általános búcsúban ép úgy részesüljenek, mintha Rómába zárandokoltak volna. Miklós dékán, a római követ, megbízott, hogy e kívánságot a pápának terjeszsze elő, a kinek Hunyady János — szokás szerint Vitéz tollával — közvetlenül is figyelmébe ajánlotta az ügyet.

»Isten kegyelméből — úgy mond — a kegyelemnek éve, melyet hön vágytunk megélni, immár nemcsak előttünk áll, de be is köszöntött. Mindazok, a kik a jövő élet javaira a kegyelem alapján és nem érdemeik után tartanak számot: részesülni kívánnak a hirdetett bűnbocsánatban . . . De sokan vannak, . . . kik az ellenség fenyegető állása, vagy egyéb körülmények által akadályozva, lelkek üdvéért nem képesek megtenni azt, a mit kívánnak. Csak egy út áll előttük nyitva: folyamodni az apostoli felséghez, ki, mint a kegyelmek forrásának öre, bőségesen rendelkezik az üdítő itallal, és egyaránt enyhítheti mindenkinek szomját, akár testileg, akár pedig csak a vágyak szárnyain jelenik

meg előtte... De illendő is, hogy szentséged ne hagyja az ég ajándékainak bírásából kizárva azokat, kik az idők reájok nehezedő súlya által letartóztatva, csak le nem bilincselhető szellemökben zárándokolhatnak szentségedhez... Egy régi mondással élve, az apostoli hatalomnak nincs fontosabb joga és szebb kötelessége, mint a mely képessé teszi és készíti, hogy lehetőleg sokakat üdvözítsen.«¹⁾

V. Miklós pápa, bár a francia és spanyol királyok hasonló előterjesztésére tagadó választ adott, a magyarországi kormányzó kérését meghallgatta. Ápril 12-ki bullájában, — a kereszténység pajzsának nevezve Magyarországot — mindazon »egyházi és világi főurakat, előkelő embereket és katonákat,« kik a szent királyok sírjához zárándokolnak, itt meggyónnak, áldoznak és alamizsnát adnak, a jubileum összes előnyeiben részesíti.²⁾

Azonban az alsó papságról, a polgárok- és jobbagyokról, végre a nőnemről a bullában nem történt említés. Mivel pedig jelentékeny előnyöket a pápai kiváltságtól csak úgy lehetett várni, ha a hívek tömegesen részesülnek abban, szükséges volt annak kiterjesztése az ország összes lakóira. E miatt Hunyady még egyszer fordult a pápához. Meleg szavakkal köszönte meg a személye és hazája iránt tanúsított különös kegyelmet, mely által úgy lelki, mint anyagi előnyökkel árasztja el. Azután előadja újabb kérel-

¹⁾ Az 1450. január 29-iki levél Vitéz levelei között. L. szám alatt.

²⁾ Baronius Annales Ecclesiastici. XVII. 365. l.

mét, hogy az engedett előnyökben részesüljenek »minden nem és néposztály; egyszóval mindazok, a kiknek közös hazájok és érdekek van, a kiket egy hit és a közös hódolat kötelékei fűznek az apostoli székhez.«¹⁾

Az egyház kedvezéseiben és a közös haza javára hozandó áldozatokban az osztálykülönbség mellőzésének ilyen hangsúlyozása és indokolása ezen korban figyelemreméltó; még akkor is, ha tekintetbe vesszük, hogy főpap tollából folytak e sorok.

Oly fontosnak látszott ezen ügy, hogy az országtanács is külön levélben támogatta a kormányzó előterjesztését, és ez a bibornoki collégium két tagját kérte fel annak támogatására; sőt némi ajándékokkal kedveskedett a pápának, mentegette magát, hogy az ország jelen helyzetében nem küldhet értékesebbeket.

Mindezen levelek Vitéz János fogalmazatai voltak.²⁾

A pápa most is megfelelt a kormányzó kérelmeinek, sőt ezeket még túl is szárnyalta. Egyfelől tetemesen megkönnyítette a búcsú megszerzését, a mennyiben azt, az új bulla értelmében, az ország minden lakosai bármely székesegyházban elnyerheték. Másfelől pedig az alamizsnát jelentékeny összegre szabta, megállapítván, hogy az legalább felét

---

¹⁾ 1450. június 13-án. Vitéz János levelei között. LX. szám alatt.

²⁾ A június 13—16. kelt levelek Vitéz levelei között. LXI—LXV. szám alatt.

tegye annak a költségnek, melyet a római utazás igényelt volna.¹⁾

A jubileumi búcsut, ily módozatok szerint hirdették ki hazánkban. Azonban emlékeink nem értesítenek annak pénzügyi eredményeiről.

---

¹⁾ A lőcsei egyház ajtajára szegzett búcsuiratot közli Wagner. *Analecta Scepusii*. I. 277. l.

VIII.

Hunyady János surlódásai a szent-székkal. — A dömösi prépostság ügye. — Vitéz állása e kérdés irányában.

Hunyady Jánosnak viszonya a szent-székhez nem volt mindig oly szívélyes és kielégítő, mint a jubileumi kérdés megoldásánál. Időnkint összeütközések és surlódások merültek fel.

Az egyházi szakadás, melyet a constanzi zsinat orvosolt, megingatta a pápaság tekintélyét. A pápák egész figyelmöket annak visszaállítására irányozták; és óvakodtak igyekezeteik sikerét célra nem vezető kísérletek által kockáztatni. Csak kivételesen és mintegy véletlenül, nem tervszerű actió nyilatkozata gyanánt, fordultak elő oly esetek, mikor valamely uralkodónak vagy országnak jogaival összeütközésbe jöttek. De a mikor Magyarországgal szemben fordultak elő ily esetek, mindig erélyes ellenállással találkoztak. A kormányzót és főpapi tanácsosait a vallásos hódolat érzelmei nem tartóztatták vissza attól, hogy a korona jogainak teljes határozottsággal védelmére keljenek.

Ily eset történt épen a jubileum idejében.

V. Miklós pápa 1449. tavaszán K a p u s B á l i n t pálos szerzetest küldé, mint követét Magyarországba. Megjutalmazandó fáradozásait, bizonyosan az ő saját kérésére, a d ö m ö s i p r é p o s t s á g o t adományozta neki.¹⁾

I. Gejza fia, Álmos herczeg alapította e társas káptalant, Esztergom közelében, regényes vidéken. Miután három századon át állott fenn, Zsigmond király megszüntette ez intézményt, és idegen szerzeteseket, az olivét-hegyi rend tagjait telepítette ide, a kik azonban pártfogójuk halála után csakhamar elhagyták az országot. Kolostoruk üresen állott. Bálint atya a maga virágzó szerzetének tagjaival óhajta benépesíteni. Ezen szándék által vezéreltetve, eszközlé ki a pápától a prépostságot.

Vajjon ez helyesen járt-e el, mikor Bálint atya kérésének helyt adott? az ország akkori helyzetéből ítélendő meg.

A magyarországi püspökségek adományozása szent István óta a király apostoli jogaihoz tartozik. A szentszék minden időben elismerte azokat. Mindamellet voltak idők, a XIII. és XIV. században, mikor a káptalanok választották, vagy bizonyos körülmények között a pápák nevezték ki a püspököket, a nélkül, hogy a királyok vagy az ország rendei ezen gyakorlat ellen felszólaltak volna.

---

¹⁾ Az 1449. april 20-án kelt pápai adománylevél T h e i n e r n é l Vetera Monumenta historiam Hungariae sacram illustrantia. II. 151. l.

A kisebb egyházi javadalmak adományozása körül is különböző gyakorlattal találkozunk. És számos pápai irat maradt reánk, mely kanonokságok adományozásáról szól.

A dömösi esetben nem egyszerű javadalom adományozásáról volt szó. A szerzetesei által elhagyott kolostornak egy más szerzetesrend részére történt átengedése forgott fenn. Egyfelől állíthatni ugyan, hogy ha Zsigmond királynak joga volt a dömösi káptalant az olivét-hegyi szerzet kolostorává alakítani át, a korona jogaihoz tartozott az elpusztult kolostor sorsáról intézkedni. De más részről kétes, vajjon az apostoli jogok egész kiterjedésökben megillették-e a királyi trón üresedése alatt az ország kormányzóját, és vajjon nem szállottak-e azok vissza a szentszékre?

Bármiképen döntsük el ezen kérdést, annyi bizonyos, hogy Hunyady János, és vele az egész ország, oly véleményben volt, hogy a dömösi prépostságról intézkedni a kormányzót illeti, következésképen a pápa, mikor azt Bálint atyának adományozta, az ország jogait támadta meg.

A kormányzó tehát érvénytelennek tekintette a pápai kinevezést. És, az országtanács hozzájárulásával, István esztergomi kanonoknak, a királyi cancellária főjegyzőjének adományozta a prépostságot.

István mester Vitéznek több éven át a közszolgálatban társa volt. Ő is Zsigmond végső éveiben nyert alkalmazást a királyi irodában, és uralkodóját külföldi útaiiban kísérte.¹⁾ Úgy látszik élelmes ember

¹⁾ Erzsébet királyné idézendő adománylevelében kiemeli hűséges szolgálatait »quibus ipse primum . . . Sigismundo . . .

volt, a ki állását jól tudta értékesíteni. Több egyházi javadalmat szerzett magának. 1440-ben váci örkanonok és egyúttal nagyváradi kanonok volt. Albert király halála után Erzsébethez csatlakozott. És csakhamar megjutalmazva látta e lépését. A királyné több pestmegyei birtokrészt adományozott neki.¹⁾

Midőn utóbb Ulászló lett Magyarországon a helyzet urává, István mester talált módot, hogy hozzá pártolva, kegyeit megnyerje. Vitéz szolgált bizonyára közvetítő gyanánt. És nemsokára István mestert az esztergomi szent Tamásról címzett prépostság birtokában találjuk. Főjegyzői hivatalát megtartotta. Az Erzsébet királynétól nyert adománylevelek megerősítését kieszközölte.²⁾ Sőt a dömösi prépostságot is elnyerte.

Ezen vetélytárssal szemben Bálint atya nem volt hajlandó igényeiről lemondani. Panaszt tett Rómában, és pápai iratot eszközölt ki, mely vetélytársát egyházi átokkal fenyegette, ha a javadalmat el nem hagyja.

Épen ekkor, 1450. tavaszán, együtt voltak az ország rendei. A történetek híre nagy ingerültséget

---

in exteris regionibus in continuo servicio sue cancellarie, et demum . . . Alberto . . . et Maiestati nostre similiter in servicio cancellarie nostre et ipsius mariti nostri in maximis rerum expeditionibus . . . studuit complacere.»

¹⁾ Erzsébet királynénak 1440. január 7-én Budán kiállított három adománylevele a magyar országos levéltár kincstári osztályában.

²⁾ Hunyady János 1446. június 26-án megerősítván Erzsébet királyné adományleveleit, István mestert prépostnak czímezi. Ugyanott.

idézett fel körükben. Voltak, a kik magát a kormányzót is megtámadták, lanyagsággal vádolva az ország jogainak védelmében; és követelték, hogy Bálint atyát el kell űzni az országból. Még a higgadtabbak sem akarták szó nélkül hagyni azt a sérelmet, melyet »ősi időktől fogva szerencsésen megőrzött szabadságukban« szenvednek.

Az országgyűlés terjedelmes leveleket intézett a pápához és a bibornoki testülethez. Miután az ügy állását előadták, és az ország jogait kifejtették, mintegy önmaguknak tesznek szemrehányást, hogy ekkorig azokat és a korona méltóságát elhanyagolták. Most tehát figyelmeztetik a pápát, hogy az alatta álló országok jogait illőbb fenntartania, mint megcsonkítani. És mivel Magyarországon az összes egyházi javadalmaknak adományozása, úgy szintén az azokkal való rendelkezés, emberi emlékezetet meghaladó idők óta a koronának kiváltsága, melyet a pápák is mindenkor elismertek: a fenforgó esetben a nemzet közszabadsága, nemcsak István prépost szenvedett sérelmet. Oly kéréssel fordulnak tehát a pápához, ne engedje, hogy a királyi korona jogai gúny és megvetés tárgyaivá legyenek.

»Tudja meg Szentséged, hogy sértetlenül megőrizve az apostoli tekintélye iránt köteles hódolatunkat, mindnyájan közakarattal el vagyunk arra határozva, hogy inkább ellenség, mint ily vendég előtt nyitjuk meg a nevezett egyházat. Ezen ország, a míg fennáll, szabadságát is fenn fogja tartani. Ha tehát Szentséged azt akarja, hogy Magyarország helyzete

kedvező legyen, és hűségesen ragaszkodjék a szentszékhez, tartsa tiszteletben szabadságát.«

A bibornokokat pedig arra kérték fel az ország rendei, hogy legyenek közbenjárók a pápánál, nehogy erőhatalommal kelljen kivívni szabadságukat.

Hunyady János külön levelet intézett a pápához. Nyugodtabb, mérsékeltebb hangon szól; de szintén feltárja a helyzet egész komolyságát. Elmondja, hogy mennyire fel vannak ingerelve az elmék, s hogy lecsendesíteni azokat csak úgy lehet, ha visszavonja Bálint atya javára kiállított adománylevelét. Térdre borúlva esedezik, hogy ezt »a szentszék és az ország közös érdekében« tegye meg. Kiváló kegyelemnek fogja azt tekinteni a maga részéről is; mert képessé teendi, hogy ezen gondjaitól szabadulva másnemű zavarok lecsillapítására fordíthasssa figyelmét.

Hunyady ugyanekkor, hogy a kényes ügy békés elintézésére egyetlen eszközt se hagyjon felhasználatlanul, magának Bálint atyának is írt. Rövid levelében jóakarat és határozottság egyaránt nyilatkozik. Pártfogását ígérte neki — úgy mond — s ezt nem fogja tőle megvonni, a mennyiben olyasmit kíván, ami lehetséges. De a dömösi prépostság ügyében mitsem tehet. Ne erőltesse ezt, nehogy még jobban maga ellen ingerelje a rendeket. Az iránta viseltető szeretete által indítva, azt tanácsolja neki, hogy ha ezen országban valamit el akar érni, más utat kövessen és a királyi kegyúri jogokat tartsa tiszteletben.¹⁾

¹⁾ Hunyadynak 1450. június 11-én a pápához, 16-án Bálint atyához és Miklós dékánhoz; az ország rendjeinek a pápá-

A korona jogainak ezen erőteljes védelmében egyháziatlan szellem nyilatkozását nem lehet keresni. De másrésről a kifejtett nagy buzgalom és a fenyegető kifejezések az erőpazarlás benyomását teszik reánk. Mert semmi kétségünk nincs az iránt, hogy másként is célt érhettek volna.

És valóban a pápa egyáltalán nem tett kísérletet, hogy Bálint atyát, az ország akarata ellen, a dömösi prépostság birtokában megtartsa. István prépost békésen bírta azt. Bálint atya pedig, utóbb Mátyás király kegyelméből a szent Benedek-rend bakonybéli apátságát nyerte el.¹⁾

---

hoz és a bibornokokhoz intézett leveleik, Vitéz leveleinek gyűjteményében, LVII., LVIII., LIX., LXIV. és LXVI. sz. alatt.

¹⁾ Rupp. Magyarország helyrajza. I. 34. l. — Czinár-Fuxhofer Monasterologia. I. 161. l.

IX.

A zágrábi püspökség és a kalocsai érsekség betöltése körül támadott nehézségek. — Hunyady és Vitéz levelezése a szentszékekkel.

Az egyházi ügyek, és különösen a korona kegyúri jogainak gyakorlásából származó bonyodalmak Hunyady Jánosnak gyakran támasztottak komoly nehézségeket. Leghosszabban vette igénybe figyelmét a zágrábi püspökség ügye.

Ezen nevezetes egyház 1433-ban János püspök halála által üresedett meg. Zsigmond király és Albert nem töltötték be. Ellenben az utóbbinak halála után, a trónvillongások idejében, mindkét fél saját kegyeltjét akarta a fontos állomásra emelni. Erzsébet királyné Zólyomi Benedek zágrábi főesperest nevezte ki, és ki tudta eszközölni részére IV. Eugén pápa megerősítését. Ulászló király ellenben Csopor Demeter kníni püspököt helyezte át Zágrábba.

A két főpap közötti versengés az egyházmegyében nagy zavarokat idézett elő, és kedvező alkalmat nyújtott a bírvágyó Cillei grófoknak, hogy a püspökség terjedelmes birtokait és erős várait egymás után magokhoz ragadják. Ezt annál könnyebben ér-

hették el, mert Benedek püspök, hogy magának pártfogásukat biztosítsa, elnéző volt hatalmaskodásaik iránt, sőt mintegy eszközül használtatta fel magát. Utóbb alkura lépett velök, és nagy összeget, húszezer forintot ígérve, visszaszerezte a püspöki birtokok egy részét. De mivel a váltságdíjt nem bírta lefizetni, ellenségeskedésbe jött egykori pártfogóival, kik fegyveres hatalommal támadtak reá, elfogták és tizenhat hónapig őrizet alatt tartották.

Miután fogságából kiszabadult, azon volt, hogy mielőbb meneküljön attól a püspöki méltóságtól, mely annyi bajt és veszélyt hozott reá. A pápai követnek, Cesarini Júlián bíbornoknak, azt az ajánlatot tette, hogy a zágrábi püspökséget átengedi Csupor Demeternek, cserében a szerényebb de nyugalmasabb kníni püspökségért. Azonban mielőtt az eziránt megindult tárgyalások befejeztettek volna, közbejött a várnai csata. Benedek püspök most, úgy látszik, kibékült a Cilleiekkal, és a cseréről többé hallani sem akart.¹⁾

Ellenben Csupor Demeter is alkalmasnak látta ez időpontot arra, hogy igényeinek érvényesítésére erélyesebben lépjen föl. Ugyanis baráti viszonyban állott Vitéz Jánossal, kinek nagyváradi székhelyén hosszabb időn át élvezte vendégszeretetét.²⁾

¹⁾ Mindezen részleteket Vitéznek 1450 december 20-án a pápához írt jelentéséből és Ivanics Pálnak e jelentéshez tett jegyzeteiből merítjük, Vitéz leveleinek gyűjteményében LXX. szám alatt.

²⁾ Ezt Vitéznek, 1447 december 20-án Nagyváradról, a nőnai püspökhöz, Csupor barátjához intézett leveléből tudjuk. Vitéz leveleinek gyűjteményében XIX. szám alatt.

Általa a kormányzó jóakarátát és támogatását is biztosítja ügyének.

És Hunyady, alig foglalta el kormányzói hivatalát, sietett befolyását a szentszéknél Csupor Demeter javára felhasználni. 1446 őszén kinyilatkoztatta, hogy a zágrábi püspöki széken soha mást nem óhajtott, s most sem óhajt látni, mint Csuport, kit egyedül tart alkalmasnak arra, hogy a zágrábi egyházmegyében visszaállítsa a megzavart rendet.¹⁾

Ezen fölterjesztés nem maradt hatástalan. IV. Eugén pápa Csuport megerősítette a zágrábi püspökségben, Benedeket pedig áthelyezte a kníni püspökségre.²⁾

De ezen pápai intézkedéssel Benedek, és pártfogói nem voltak megelégedve. Azonnal V. Miklós pápának trónra lépte után a zágrábi káptalan kérvényt intézett hozzá, hogy elődjének rendelkezését vonja vissza, azt állítván, hogy Benedek püspök a cseréhez soha sem adta megegyezését. Hathatósan támogatta ezt a kérvényt Cillei Frigyes, ki ekkortájt személyesen Rómába utazott, s itt oly sikerrel működött, hogy a magyarországi legátus, Carvajal bíbornok utasítást vett az ügyet megvizsgálni, és, ha a zágrábi káptalan előterjesztése a valóságnak megfelel, Benedeket a zágrábi püspökségbe visszahelyezni.³⁾

¹⁾ Hunyadynak, 1446 október 17-én kelt, Vitéz által fogalmazott levele, Vitéz leveleinek gyűjteményében. XXII. szám alatt.

²⁾ Ez kitűnik V. Miklós pápának idézendő leveléből.

³⁾ V. Miklós pápának 1447. október 6-án Carvajal bíbornokhoz intézett irata Theinernél. II. 241. l.

A bíbornok, ismervén Hunyadynak és Vitéznek álláspontját, úgy látszik, nem sietett az ügy eldöntésével. Ez alatt a kormányzó fölterjesztést intézett (1448 szeptember havában) a pápához, kit meggyőzni igyekezett arról, hogy az egyház nyugalmanak biztosítására a legcélszerűbb eszköz: Demeter püspöknek áthelyezése Zágrábba.¹⁾

A pápa az ellenmondó jelentések és ellentétes javaslatok közepett, soká habozott kimondani az elhatározó szót. Végre is, az 1450-ik év végén, Vitéz Jánoshoz fordult, és tanácsát kérte ki.

Vitéz e megbízásnak lelkiismeretesen igyekezett megfelelni. Előterjesztése igazságszeretetének és tárgyilagosságának tanújele. A barátság kötelékei fűzték Csuporhoz, és évek óta működött érdekében. Másfelől Zólyominak múltja és összekötetése a Cilleiekkel elég okot szolgáltatott arra, hogy jellemét és főpapi kormányát sötét színekkel ecsetelje. Mindamellet nem állott a rokon- és ellenszenv befolyása alatt.

Benedek püspökről nem akar rosztat mondani. Életéről és erkölceiről — úgy mond — nem nyilatkozhatik, mert régóta nem érintkezett vele. Egyéb-kint tudományosságát magasztalják, melyről régebben maga is meggyőződött, és tudja, hogy a bölcsészettudománynak tudora, a hittudománynak pedig baccalaureusa. Arról, hogy a püspökség jószágait megter-

---

¹⁾ Hunyadynak 1448 szeptember 6-án a pápához intézett, Vitéz által fogalmazott levele, ennek levelei között, a XXXVI. szám alatt.

helte, van tudomása; de hogy azoknak egy részét elidegenítette volna, nem meri állítani.

Más részről óvakodik túlságos dicséretekkel halmozni el Csuport. Csak azt emeli ki, hogy előkelőbb származással és nagyobb tekintéllyel dicsekszik, mint ellenfele; és hogy úgy a kormányzó, mint a főrendek és nemesek őt óhajtják a zágrábi püspökségben látni. Sőt annyira tartózkodó, hogy egyenesen nem is ajánlja őt a pápának. Mert ezt arra kéri, hogy a két versengő főpap közül azt erősítse meg, kiről fölteszi, hogy »amaz egyház felszabadítására, a főurak pártfogása képessé teszi.«¹⁾

Ellenben Hunyady János csakhamar, az 1451-ik év elején írt újabb levelében sürgetőleg kérte fel a pápát, hogy Csupor Demeternek áthelyezését Zágrábba mielőbb rendelje el, mert — úgy mond — nagy súlyt helyez arra, hogy oly főpap kormányozza azt az egyházat, a ki bizodalmát teljesen bírja.²⁾

És a pápa nem késett teljesíteni kérését; miután más jelentésekből is meggyőződött, hogy Zólyomi Benedek a zágrábi püspökségben elhatalmasodott bajok orvoslására nem képes; és miután az általa sajátkezüleg aláírt okmány bemutatásával igazolva lett, hogy a IV. Eugén pápa által megerősített cseréhez, illetőleg áthelyezéshez megegyezésével járult.

V. Miklós tehát, 1451. ápril 28-án kelt iratában

¹⁾ Vitéz Jánosnak 1450. december 20-án, Váradról, a pápához intézett jelentése, levelei között. LXX. szám alatt.

²⁾ Hunyadynak 1451. január 4-én a pápához intézett, Vitéz által fogalmazott levele. Ennek levelei között LXXI. szám alatt.

ezen áthelyezést megújítván, elrendelte, hogy Csupor Demeter a zágrábi, Zólyomi Benedek pedig a kníni püspökséget foglalja el.¹⁾

Azonban valamint ekkorig a kormányzónak hatalma nem volt elegendő, úgy most a pápa tekintélye sem volt képes Csuport a zágrábi püspökség kormányának és birtokainak tényleges átvételére segíteni. A Cilleiek ugyanis vonakodtak őt elismerni, és pártfogásuk alatt Zólyomi Benedek még soká bitorolta a zágrábi püspökséget; míg 1452 végén, mikor Cillei Ulrik befolyása László királynál uralkodó volt, Carvajal bíbornok, mint pápai legátus, a püspökség birtokában megerősítette. És ezóta, két év múlva, bekövetkezett haláláig, zavartalanul kormányozta egyházmegyéjét; bár Csupor Demeter is fenntartotta igényeit.²⁾

Míg ekképen a zágrábi püspökségért két főpap makacs kitartással versengett, épen az ellenkező baj merült fel a kalocsai érsekség betöltésénél, a melyet t. i. két főpap utasított vissza.

1448-ban meghalt a florenczi származású Buondelmontibus³⁾ János, ki egy negyedszázadig bírta a kalocsai érsekséget, és most zilált körülmények között hagyta hátra. Hunyady János ez egyháznak kiváló egyént óhajtott megnyerni, és ez

¹⁾ A pápai rendelet Theinernél. II. 258. l.

²⁾ Ezeket III. Calixtus pápának 1457. május 19-iki iratából tudjuk. (Theiner. II. 292. l.)

³⁾ Ezen és a »De Monte bono« nevet viseli a florenczi irományokban. Hibás a hazai történetíróinknál előforduló név: »De Brandil montibus.«

alkalmat egyik legkivalóbb híve szolgálatainak megjutalmazására használni fel. Az érsekséget Lasocki Miklós krakkói dékánnak szánta, ki — miként említve volt — több év óta, mint követe, a római cúriánál, az ország egyházi és politikai ügyeinek kezelésében tapintatot és erélyt, buzgalmat és gyakran sikert is tudott felmutatni. Az a körülmény, hogy idegen ország szülötte volt, nem szolgált akadályul. A nemzet, előbb is utóbb is, készséggel szokta volt megnyitni hazáját az idegenek előtt, kedvezésekkel halmozta el őket, sőt az egyház és az állam legmagasabb hivatalaira emelte.

Jól tudta, hogy az idegen kultúra terjesztőit tárt karokkal fogadva, önmagát erősíti. És soha sem érezte magát annyira gyengének, hogy állami és nemzeti önállását az idegen befolyás túlterjeszkedésétől féltette volna. Igaz, hogy nem egyszer ádáz ellenségeket táplált emlőin. De sokkal gyakrabban jutalmazta nagylelkűségét bő áldás. És ma már nehéz volna eldönteni, vajjon kiknek köszön többet ez ország: azoknak-e, kik Árpád kísérei között keresik őseiket; vagy azoknak, kik az idők folytán megtelepedett idegenekre vezetik vissza eredetöket?

Hunyady János is, a magyarság egyik legerőteljesebb kifejezése, szívesen vont körébe kiváló idegeneket. És most a legmegtisztelőbb módon ajánlotta fel az egyiknek hazája második egyházi méltóságot.

»Mióta — írja Lasockinak — veled baráti összeköttetésben állok, kitűnő eredményeidért és szeretetre méltóságodért mindig kedves valál előttem, és minden

igyekezetemmel azon voltam, hogy állásodat dicső erényeid színvonalára emeljem. Minthogy pedig hozzád méltó egyházi javadalom ekkorig nem volt üreseedben, gyakran pirúlva tartózkodtam atyaságod elé lépni . . . Egész valósággal állíthatom, hogy atyámat, ha ma életben volna, nagyobb tiszteletben nem részesíthetném, mint a melyet atyaságod iránt érzek. . . . És ha száz édes testvérem volna, kiket hatalmamban állana méltóságokkal és kincsekkel elhalmozni, mindannyi mellett elsőséget adnék atyaságodnak . . . Ennél fogva, hivatalom erejénél fogva, téged a kalocsai és bácsi egyházak érsekévé törvényesen megválasztottalak, és az ország nevében az érsekséget neked adományozom. Felkérem tehát atyaságodat, hogy a Gondviselés által reád ruházott hivatalt és terhet szívesen fogadd.«¹⁾

Miklós dékán nem volt hajlandó a felajánlott magas méltóságot elfogadni. Mindazáltal válasza arra a föltevésre vezette Hunyadyt, hogy csak a kalocsai érsekséget utasítja vissza, és más főpapi széket kész lesz elfogadni. E miatt azt az ajánlatot tette neki, hogy Bácsi Máté erdélyi püspököt Kalocsára áthelyezve, az erdélyi püspökségre fogja őt kinevezni. És remélve, hogy Lasocki ebben meg fog nyugodni, ez irányban tette meg felterjesztését Rómába.²⁾

¹⁾ Egy XV. századbéli krakkói kódex dátum nélküli példányából: Monumenta medii aevi res gestas Poloniae illustrantia. (Krakkó, 1876). II. 314. l.

²⁾ Ezen felterjesztést nem ismerjük. Utal arra a második fölterjesztés, melyről alább szólunk.

A pápa helyeselte Hunyady szándékát, és maga is óhajtotta, hogy az általa szintén nagyrabecsült lengyel diplomatát Magyarország el ne veszítse.¹⁾ A cúria több befolyásos tagja — köztük első sorban Tádé orvos — oda hatott, hogy Lasocki a püspökséget fogadja el. Ez soká ingadozott. Majd készen nyilatkozott engedni a közóhajtnak, majd ismét a honvágy által vezéreltetve. Lengyelországban óhajtott püspöki széket nyerni.²⁾

Több hónapon át függőben volt ezen ügy. Hunyady e miatt igen elégedetlen volt. És pedig nemcsak azért, mert terveit megghiúsítva látta. Az érsekség üresedését a szomszéd urak arra használták fel, hogy birtokain sokféle hatalmaskodásokat követtek el. E mellett a helyzet nehézségeit nagy mértékben súlyosbította több püspök ambíciója, kik igényt tartottak az érsekségre, bár a kormányzó meggyőződése szerint arra sem alkalmasak, sem érdemesek nem voltak. Ilyen volt Herczeg Ráfael, ki 1444 óta a bosniai püspökséget birta, az 1449 tavaszán tartott

¹⁾ A fentebb idézett krakói okmánytár egy Rómában időző magyar papnak Miklós dékánhoz intézett levelét közli, melyben olvassuk: »Ipse Pontifex, ut cognoscimus, tuae Dominationi adeo afficitur, ut non principis sed singularis cuiuspiam amici cognoscere egregiam mentem et animum.« És egy másik római levél azon általánosan elterjedt hírt tartalmazza, hogy Miklós hibornokká fog neveztetni. (I. m. 114 és 314 l.)

²⁾ Az említett római levélben Lasocki felől többi között olvassuk: »Benefactor impellitur huc modo illuc; stare loco nescit. Jam Transylvaniam . . . affectat; nunc reprobatur, et ad Vladislavensem adduci videtur.« (I. m. 114. l.)

országgyűlésen pártot szerzett, mely az ő előmozdítását sürgette, és Rómában is tudott pártfogókra szert tenni.¹⁾

Hunyady Jánosnak, úgy látszik, nem volt jó véleménye róla, és még az erdélyi püspökség betöltésénél sem akart reá tekintettel lenni. 1449 június 25-én kelt második felterjesztésében arra kérte a pápát, hogy az erdélyi püspököt mielőbb helyezze át a kalocsai érsekségre; az erdélyi püspökségre pedig, ha Miklós dékán állhatatosan vonakodnék azt elfogadni, Vincze nagyvárad kanonokot és cancellariai főjegyzőt ajánlotta.²⁾

A pápa, azonnal a levél vétele után Bácsi Máté erdélyi püspököt áthelyezte a kalocsai érsekségre.³⁾ Azonban az erdélyi püspökség betöltésénél eltért a kormányzó által tett javaslattól. Lasocki Miklós néhány héttel előbb egy lengyelországi püspökséget nyert, s így nem jött többé tekintetbe. De Vincze várad kanonokot mellőzve, Péter váci püspököt óhajtotta áthelyezni az erdélyi székre, a mihez Hunyady János hozzájárulását kérte ki.⁴⁾

¹⁾ Az országgyűlésen kifejtett actióról szól Hunyady, bár nevét nem említi, alább idézendő levelében. A római cúriánál tett lépései felől pedig említést tesz a Lasockihoz intézett már idézett római levél: »Adversarii, qui pro Rafaele sunt, laborant ad relationem, sed undique calles obstructos comperiunt.« (A lengyel oklevéltárban. 314. l.)

²⁾ Hunyady Jánosnak 1449 június 25-én a pápához intézett levelei, Vitéz János fogalmazatai, ennek levelei között a XLV és XLVI. szám alatt.

³⁾ Az 1449 augusztus 8-án történt áthelyezésről szóló pápai iratot idézi Pray. Specimen Hierarchiae Hung. II. 268. l.

⁴⁾ Ezt Vitéz Jánosnak alább idézendő leveléből tudjuk.

A kormányzó ekkor a Giskra ellen indított hadjáratlalt volt elfoglalva. E miatt Vitéz Jánost bízta meg, hogy az üresedésben levő egyházak ügyében intézkedjék.

Most ugyanis nemcsak az erdélyi és esetleg a váczzi püspökség betöltése forgott kérdésben. A kalo csai érsekség ügye sem volt elintézve. Újabb nehézségek merültek fel az által, hogy a pápa által megerősített Bácsi Máté vonakodott elfogadni a magasabb, de terhesebb méltóságot. Mindazáltal Hunyady nem volt hajlandó kifogásait meghallgatni. Vitéz tehát azzal a kérelemmel fordúlt a pápához, hogy rendelkezését fenntartva, az erdélyi püspököt az érsekség elfogadására bírja. Viszont tudomására hozta, hogy a kormányzó jóváhagyja Péter váczzi püspöknek áthelyezését Erdélybe, s az ekképen megüresedő váczzi püspökségre kívánja Vincze kanonokot megerősíttetni.

Ezen alkalommal sajnálatát fejezte ki a fölött, hogy Lasocki Miklós személyét illető terveik meg hiúsultak; annál inkább, mert előmozdittatásától úgy az országra, mint az egyházra jelentékeny előnyöket vártak.¹⁾

Egyébkint csakhamar ismét remény támadt, hogy őt nem vesztik el. Híre jött, hogy a lengyel király óvást emelt püspökké történt kineveztetése ellen, mint a melyet a pápa az ő megkérdezése nélkül tett. Hunyady és Vitéz felhasználták ezen alkalmat arra,

---

¹⁾ Vitéznek 1449. október 20-án Nagyváradról a pápához intézett levele a XLIX. szám alatt.

hogy újabb ajánlatokkal forduljanak hozzá.¹⁾ Miklós dékán azonban már néhány hónappal utóbb meghalálozott, a nélkül, hogy a lengyel királylyal megindított tárgyalások végét megélte volna.

Ez alatt a kalocsai érsekség ügye még mindig függőben volt. Bácsi Máté állhatatosan vonakodott azt elfoglalni. A kormányzó, miután minden kísérleteivel hajótörést szenvedett, kényszerítve látta magát arra, hogy mást nevezzen ki. Választása, az országtanács hozzájárulásával, Péter püspökre esett, ki csak imént helyezettett át váczi székéről az erdélyire. Ez is csak hosszú vonakodás után, a kormányzó es-dekléseire, fogadta el az érsekséget.

Hunyady, mikor részérc a pápai megerősítésért folyamodik, mentegeti magát, hogy oly gyakran változtatja meg elhatározásait. Ezt a körülményeknek, és nem állhatatlanságának kell betudni.²⁾

A pápa, nehézség nélkül elfogadta a kormányzó előterjesztéseit. Bácsi Máténak megadta a felhatalmazást, hogy erdélyi székén megmaradhasson; Péter váczi püspököt áthelyezte a kalocsai érsekségre; Vincze váradi kanonokot megerősítette a váczi püspökségben.

Azonban a kalocsai érsekség még ezentúl is

---

¹⁾ Hunyadynak és Vitéznek 1450. január 29-én Lasocki-hoz intézett levelei, Vitéz leveleinek gyűjteményében az LV és LVI. szám alatt.

²⁾ Hunyady Jánosnak 1450. január 28-án a pápához és a bibornoki collegiumhoz; az országtanácsnak január 29-én a pápához intézett levelei — mind Vitéz fogalmazatai — Vitéz levelei között az LII—LIV. szám alatt.

főpásztor nélkül maradt. Péter érsek, mielőtt a pápai megerősítő bullák megérkeztek volna, elhalt.¹⁾

Hunyady, miután ennyi kísérlete meghíusult, egyidőre felhagyott a kalocsai érsekség betöltésére vonatkozó szándékaival; minthogy az egyetlen főpap, ki ezen méltóságra vágyódott, nem volt képes bizodalpedig kiküzdeni. Herczeg Ráfael utóbb elérte ugyan célját, elnyerte az érsekséget. De csakhamar bebizonyította, mennyire indokolt vala Hunyadynak és Vitéznek magatartása. Súlyos bünteteket követett el, melyekért a római cúria előtt bevádoltatott.²⁾ Mídon pedig két évvel utóbb meghalt, ekkor utódjává, kétségkívül Vitéz ajánlására, az ifjú Várdai István, esztergomi kanonok, ki az ő vezetése alatt a királyi cancellariában szolgált vala, neveztetett ki László által.

---

¹⁾ Ivanics Pálnak, Vitéz udvari papjának jegyzete, Vitéznek LII. szám alatti levelére.

²⁾ A pápa 1454. október 17-iki iratában előadván a vádat, a pécsi püspököt és a pécsváradi apátot bizza meg a vizsgálattal. Theinernél. II. 268—70. ll.

X.

V. László király kiszabadítása Frigyes császár kezeiből 1452. — Vitéz cancellárrá neveztetése. — A pozsonyi és budai országgyűlés. — A csehországi koronázás. — A török ellen intézendő hadjárat iránt a pápai követtel folytatott tárgyalások. — A budai országgyűlés 1454. elején. — Hunyady János viszonya Vitézhez.

Az egyezés, melyet a magyar rendek 1450. őszén Frigyes királylyal kötöttek, több évre biztosítani látszott a békét; minthogy amazok megnyugodtak abban, hogy királyukat, koronájokat és az országnak elfoglalt részeit csak akkor nyerik vissza, a mikor László eléri tizennyolczadik esztendejét; a mi 1457-ben volt bekövetkezendő.

De most más oldalról fenyegeté Frigyeszt a veszedelem. Az ausztriai rendek rég elégtelenek voltak kormányzásával. Az 1451-ik év végén nyíltan feltámadtak ellene. És úgy a magyar, mint a csehországi rendekhez felhívást intéztek, hogy egyesüljenek velök László kiszabadítására.

Hunyady János országgyűlést hívott össze, hogy e fontos kérdésben határozzon. A többség a mellett nyilatkozott, hogy fel kell használni a kedvező alkal-

mat, mely a rég óhajtott cél elérésére váratlanul kínálkozik.

A magyar urak nagy része, — köztök Vitéz János is — (1452) márczius elején Pozsonyból Bécsbe ment; hol az osztrák, cseh- és morvaországi rendek küldötteivel szövetséget kötöttek; megállapodván abban is, hogy Lászlót, ha másként nem lehet, fegyver hatalmával fogják kiszabadítani.

Ez alatt Frigyes Rómába utazott, a hol őt V. Miklós pápa császárrá koronázta. Lászlót is magával vitte vala. Azonban alig tért vissza német-újhelyi székvárosába, az osztrák rendek itt ostrom alá veték (szeptember elején); és kényszerítették, hogy Lászlót nekik, illetőleg anyai nagybátyjának Cillei Ulrik grófnak kiszolgáltassa.

Ezen esemény hírére a magyar országtanács fényes küldöttséget bocsátott Bécsbe, a kiszabadított király üdvözlésére. Vezetője Szécsi Dénes bíbornok volt. Tagjai között Vitéz Jánossal is találkozunk.

Ugyanakkor Frigyes császár szintén küldött követeket Bécsbe, kiknek élén bizalmas tanácsosa, Aeneas Sylvius Piccolomini sienai püspök állott, ugyanaz, a ki később II. Pius név alatt a pápai trónt dicsteljesen foglalta el, s már most mint író és diplomata egyaránt nagy hírnek örvendett.¹⁾ Kétségtelenül tőle származott az a terv: hogy a császár a ma-

---

¹⁾ Életét és irodalmi jelentőségét e helyen tüzetesebben megvilágítani felesleges; minthogy a Szent-István-társulat külön munkában, Póryanatal tollából, nyújtja tagjainak e nevezetes férfiú életrajzát.

gyarokkal külön kiegyezni, és őket szövetségeseiktől elválasztani törekedjék. Az ifjúkori barátság és a szellemi irány közössége, mely Vitéz Jánoshoz csatolá, remélni engedte, hogy megnyerheti ennek közreműködését, és így sikerülend lecsillapítani a régi gyűlöletet, kiegyenlíteni az ellentétes érdekeket. Azonban csalódott.

A császári követek a magyar urakkal Szécsi Dénes lakásán találkoztak. Aeneas Sylvius hosszú beszédben adta elő küldetésének célját. Jelentve a császár üdvözlését, mentegette korábbi magaviseletét, és élesen kikelt az osztrákok ellen, kik erőszakosan ragadták ki Lászlót nagybátyjának és gyámjának atyai kezei közül. Egyúttal közlé, hogy Frigyes kész a birtokában levő szent korona és a magyarországi várak visszaadása tárgyában alkudozásokat kezdeni. E szerint meg akarta a magyar urakat győzni a felől, hogy a császár és az osztrák rendek közt fenforgó viszályban az előbbinek részén van az igazság, és hogy a magyaroknak érdekükben is áll kibékülni a császárral.

Azonban, habár a sienai püspök ékesszólása elragadta a classikai retorika szépségei iránt nem érzéketlen magyar urakat, mély benyomást nem tett rájuk. Nevökben Vitéz János válaszolt. Megköszönve a figyelmet, melyet a császár irántok tanusított, kijelentette, hogy ők nem gondolnak vele, bármily módon nyerte el László király szabadságát; hálát adnak Istennek, hogy végre szabadságban láthatják őt. Az alkudozások megindítását illetőleg, kitérő-

leg nyilatkozott: hogy t. i. a császár ajánlatát közölni fogják a királylyal.

Aeneas Sylvius nem hagyta megjegyzés nélkül a hallottakat. Csudálkozását fejezte ki a fölött, mikép beszélhetnek a magyarok Lászlónak »szabadulása« felől, mintha előbb fogságban élt volna; pedig a császár úgy tartotta őt, és oly szeretetteljesen bánt vele, mintha saját gyermeke lett volna.

Másnap László, a magyar urak által környezve, fogadta a császári követeket. Kétségkívül Vitéz volt az, a ki a király választát előadta, mely határozott, úgyszólván fenyegető volt.

Üdvözetét küldi — úgy mond — a császárnak, kit szeretetéről biztosít. De felhívja, hogy a magyar koronát és mindazt, a mit Magyarország területéből bir, haladék nélkül bocsássa vissza. Ha ezt önként megteszi, ezzel meg fogja szilárdítani a köztük fennálló jó viszonyt; ellenkező esetben a király másképen fogja jogait érvényesíteni.

A hatást, melyet e nyilatkozat a császár embe-reire gyakorolt, jellemzi Sönnenberg Ulrik cancellár nyilatkozata. Ez ugyanis ingerültségét nem volt képes elfojtani, és éreztetni akarta a királylyal, hogy őt csak gyermeknek tekintik. Mi — így szólott — a magyar uraknak hoztunk üzenetet, és nem azzal voltunk megbízva, hogy felségeddel értekezzünk. Egyébként üzenetét meg fogjuk vinni uralkodónknak.

A kihallgatás végével, a magyar urak és a császári követek együtt maradtak. Vitéz ismételte azt, a mit előbb a király nevében mondott. Mire a sienai

püspök figyelmeztette a magyarokat, legyenek kimélettel a császár iránt, ki hazájoknak jelentékeny szolgálásokat tehet.

Habár ezen észrevétel egészen ártatlan és correct volt, a magyar urak sértve érezték magukat. És Vitéz szükségesnek látta hangsúlyozni, hogy — úgy mond — »országunk nagy és hatalmas; ha tehát szolgálásokat tesz valaki nekünk, 'képesek' és készek is vagyunk azokat viszonzni.«

Aeneas Sylvius maga beszéli, hogy látván, miszerint a nagyváradi püspök ingerült kedélyállapotban van, óvakodott a vitát folytatni. És így csak annak ismételtsére szorítkozott, hogy a császár mindenkor atyai szeretetet tanúsított László iránt. Mire Vitéz is kijelenté, hogy a magyarok egyáltalán nincsenek abban a véleményben, mintha a császár rosszúl bánt volna a gyermek-királylyal; kiszabadulása felett csak azért örvendenek, mert most már körükben fog tartózkodhatni.

Ezen értekezlet világosan kitüntette, hogy a magyarok ép oly távol állanak a császártól, mint az osztrákok. És a császári követek meggyőződhettek arról is, hogy a magyarok teljesen megnyerték Lászlónak rokonszenvét. Mert Dénes bibornok minduntalan ismétlé előttök azt a nyilatkozatát: »Én magyar vagyok és így Magyarországbán kell laknom.«¹⁾

---

¹⁾ Aeneas Sylvius előadása: *Historia Friderici III.* című munkájában. Kiadta Kollár *Analecta Vindobonensia.* II. 399—402. ll.

Az év (1452) vége felé megújultak az alkudozások Friggyessel. E végből Hunyady János is Bécsbe jött, Vitéz püspöknek és számos főúrnak kíséretében. De a pápai követnek és több német fejedelemnek közbenjárása daczára, eredmény most sem jött létre.¹⁾

Ekkor (1453 elején) Hunyady elérkezettnek látta az időt, hogy lemondjon a kormányzói tisztról, melyet hét év előtt az ország rendei azon időpontig ruháztak reá, míg a király Frigyes kezeiből kiszabadíttatik. Fájdalom nélkül szállott le a magas polcáról, melyet irigység és cselszövény környezett. A király által az ország főkapitányává nevezetvén, örömmel szentelte magát ismét egészen hazája védelmének.

László január második felében Bécsből Pozsonyba jött, hová egybehívta volt az ország rendeit. Bár alig töltötte be tizenharmadik esztendejét, haladéknélkül átvette az uralkodást, és oly módon gyakorolta a királyi hatalmat, mint nagykorú uralkodóhoz illet. Annál fontosabb volt reá és az országra nézve, hogy oly férfiak vegyék körül, kik hazájok javát önzetlenül viselik szívökön. A magyar rendek, különösen Hunyady János és barátai élénk aggodalommal néztek a jövő elé; mert attól tartottak, hogy a király legközelebbi rokona, anyai nagybátyja Cillei Ulrik gróf, kinek cselszövő természetét és lelkiismeretlenségét általánosan ismerték, befolyását uralomra

---

¹⁾ Teleki. II. 260—7. ll.

fogja emelni a királyi udvarban. Nagy mértékben megnyugtató és bizalmat gerjesztő volt tehát reájok nézve a király azon elhatározása, mely szerint Vitéz Jánosra ruházta a magyar cancellár tisztségét, míg ennek kegyeltjét Bánfalvai Miklós egri prépostot alcancellárrá nevezte.¹⁾

Vitéz természetszerűen azon volt, hogy Hunyady állását az országban megszilárdítsa, és a király kegyei által kárpótolja azért, a mit kormányzói hivatalának megszüntével tekintélyben veszített.

Kétségtelenül az ő műve volt az, hogy a király, néhány nappal a kormány átvétele után, Hunyady Jánost beszüccsezi gróffá nevezte, terjedelmes jószágokkal adományozta meg és családi czimerét is bővítette.²⁾

Ez jutalom volt nagy szolgálataiért, és egyszersmind buzdítás tevékenységének folytatására. Mert a török háború ügye csakhamar igénybe vette László egész figyelmét. Már (1453) január első napjaiban megjelentek előtte a görög császár követei, kik Konstantinápoly szorongatott helyzetét előadva, segítséget kértek.

---

¹⁾ Vitéz 1453. január elején már mint cancellár működik. Bánfalvai Miklós, ki a latin *Barius* nevet is használja, január végén, mint alcancellár ír alá királyi okleveleket. A két főpap baráti viszonyára világos vet Vitéznek 1451. január 20-án az Olaszországból visszatérő Miklóshoz intézett levele. (Vitéz levelei között. LXXII. szám.)

²⁾ A három királyi oklevél 1453. január 30-án és február 1-én van kiállítva. Valószínűleg Vitéz fogalmazta. Az egyiket ő ellenjegyezte. (Teleki. X. 347—68. ll.)

Vitéz, mint cancellár, volt hivatva előadásukra úgy élő szóval, mint a császárhoz intézett levélben válaszolni. Kijelenté, hogy a magyar király nem képes segítséget nyújtani; mert ezt saját országainak zavar-
teljes állapota, és a szultánnal fennálló fegyverszünet nem engedi meg. Különben kitartásra buzdította a császárt, és kilátásba helyezte az összes keresztény hatalmak segítségét.

És csakugyan Vitéz, a király nevében, e végből a pápához fordult. Felkérte, hogy a keresztény uralkodókat hívja fel egy nagy hadjáratban való részvételre. Biztosítja, hogy ő — a magyar király — szintén meg fog mindent tenni, a mi hatalmában áll; mert jól tudja, hogy koronáival örökölte a köteleességet: harcolni a kereszténység elleneivel.¹⁾

Ezen szempontból, hogy az ország rendeit áldozatkészségre és honvédelmi kötelezettségeik teljesítésére indítsa, ugyanazon év (1453) szeptember elején egy másik országgyűlést tartott Pozsonyban. Itt kétségtől nagy népszerűsége tett szert erélyes föllépése által, egy lengyelországi pap (Paulus de Polonia) ellen, ki a pápától adománylevelet eszközölt ki magának egyik pécsi prépostságra, és ezt erőszakosan igyekezett elfoglalni. A király ugyanazon határozottsággal kelt a magyar korona jogainak vé-

---

¹⁾ Az 1453. január 16-án a görög császárhoz intézett két levél — Vitéz fogalmazatai — Vitéz leveles-könyvének egy töredékében, melyet a hédervári gróf Viczay-féle könyvtár őriz. Kiadta Ráth K. Győri Tört. és Rég. füzetek.

delmére, mint néhány év előtt, Bálint atya ügyében, Hunyady János. Miként ennek, úgy Lászlónak nevében is Vitéz írta meg a pápához intézett levelet, kijelentve, »hogy — úgy mond — el vagyunk határozva, országunknak, őseinktől reánk szállott jogait, szabadságát és szokásait minden kitelhető módon oltalmazni.«¹⁾

Pozsonyból Prágába kísérte Vitéz a királyt, ki ott október 28-án Csehország királyává koronáztattott. Ezen ünnepélyes cselekménynél nem kisebb jelentőségű volt az a politikai tény, mely amazt egy nappal megelőzte. László országainak legtekintélyesebb főurai — Hunyady és Vitéz Magyarország részéről, Podjebrad György, a Sternberg és Eyzinger testvérek Csehország és Ausztria részéről — szerződésre léptek, melyben kötelezték magokat, hogy közös uralkodójuknak hűségesen fognak szolgálni, és egymást kölcsönösen támogatni fogják. A szerződést László is ellátta jóváhagyásával.²⁾

Ez alatt megjött keletről a megrendítő hír, hogy Konstantinápoly (1453. augusztus 29-én) a törökök kezeibe került.

A keresztény uralkodók és népek, kik tétlenül szemlélték a görög birodalom enyészetét és az ozman hatalom félelmes gyarapodását, most végre felriadtak

¹⁾ A királynak szeptember 12-én, az országgyűlésnek 13-án a pápához intézett, Vitéz által fogalmazott levelei a hédervári kéziratban.

²⁾ Chmel. Fontes rerum Austriacarum. II. 31. l.

közönyükből. A közös erővel megindítandó nagy kereszties hadjárat terve újra felmerült, és élénken kezdé foglalkoztatni a szellemeket.

V. Miklós pápa Castiglione János pavai püspököt küldötte László királyhoz, hogy vele ez ügyben értekezzék. Az év vége felé érkezett Prágába. Ünnepestes fogadtatása alkalmával, Vitéz János, mint cancellár válaszolt előterjesztésére. Általános kifejezésekben hozta tudomására, hogy uralkodója kész megfelelni a szent szék várakozásának, és biztosokat fog rendelni, kik a teendőket részletesen megállapítsák.¹⁾

Az ezen ügyre vonatkozó további tárgyalások és megállapodásokban is kétségkívül Vitéz volt a legfőbb tényező.

Az ő befolyásának kell tulajdonítani, hogy a király azon időre, míg Magyarországból távol van, Hunyady Jánost kormányzóí hatalommal ruházta fel, és a török hadjárat előkészítésével megbízta.

A király ugyanakkor, 1454. január elejére, Budára országgyűlést hirdetett, hová — Vitézt maga mellett visszatartva²⁾ — három osztrák urat küldött üzenetének előadására.

Ezek — a Vitéz által kidolgozott utasítás értelmében, — mindenekeelőtt indokolták, hogy miért

¹⁾ Teleki. II. 314—23. ll.

²⁾ A király szükségesnek látta az országgyűléshez intézett előterjesztésében kiemelni, hogy Vitézt oldala mellett visszatartja.

nem jelent meg a király személyesen. A sziléziai hercegek hódolatának elfogadása, az adó behajtása, az elzálogosított koronajavak kiváltása és a kihirdetett csehországi országgyűlés, visszatartják Prágában. De mihelyt a körülmények engedik, vissza fog sietni Magyarországba, hogy annak javára és oltalmára irányozza gondoskodását. Addig is, nehogy távollétéből hátrányok származzanak, magok tegyék meg a szükséges intézkedéseket. És pedig, hogy annál erélyesebben léphessenek fel a törökök ellen, szilárdítsák meg a belnyugalmat országukban. Rendelkezzenek az igazság szigorú kiszolgáltatása és a közjövelmek lelkiismeretes kezelése felől. Válaszszanak a közjőért buzgólkodó tanácsosokat, kiknek egy része felváltva a királyi udvarnál tartózkodjék, másik része a halasztást nem tűrő ügyeket, a királytól időnkint nyert utasítások értelmében intézze. A törökök ellen indítandó hadjáratra erélyesen készüljenek, és biztosítsák a rácz fejedelmet támogatásukról, nehogy kétségbeesve a töröknek hódoljon. Válaszszanak a király távollétének idejére főkapitányt; úgy szintén követeket, kiket a király, Csehország és Ausztria követeivel, Rómába küldend, hogy a török hadjárat iránt a szent-székkal tárgyalásokat indítsanak. Válaszszanak hasonlóan követeket, kik az ország elidegenített részeinek visszaszerzése céljából, a császárral alkudoznak. Erősítsék meg a Giskrával kötött egyességet, és gondoskodjanak a feltételek végrehajtásáról. Az egész országban egyforma és állandó pénzt hozzanak forgalomba. Végre a nagyvárad püspöknek, ki mint cancellár állandón az udvarnál tartózkodik, és kinek

e miatt nagy kiadásai vannak, határozzanak fizetést, és biztosítsák néki a cancellári jövedelmek élvezetét.¹⁾

Az ország rendei felfogták a görög birodalom fővárosa elestének horderejét és a veszély nagyságát, mely hazájokat fenyegeti. Tanuskodnak erről végzéseik, melyeket az országos haderő szervezése és a felkelés szabályozása céljából alkottak. Főkapitánynyá Hunyady János választatott, és oldala mellé hat főpap-, hat világi úr és hat megyei követből álló országtanács helyeztetett.²⁾

A király az országgyűlés végzéseit haladéknélkül megerősítette, és az ország összes hatóságaival közölte.

Körlevele, Vitéz műve, emelkedett hangon van írva. Nem akarja, — így szól többi között — hogy ismétlődjék az a gyászos eset, mikor a tatárok betörésekor, a rendek gondatlansága következtében, az ország sírmas romlásra jutott. Emiatt el van határozva erős hadsereggel »h a z á j á n a k« Magyarországnak megvédelmezésére kivonulni.³⁾

Hunyady értesítvén a királyt megválasztatása felől, sietett kijelenteni, hogy mint távollevő fejedelmének leghűségesebb jobbágya, és nem mint az ország feje fogja a kormányt vezetni.

¹⁾ A királyi útasításnak egykorú kivonata Birk-nél: Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte. 215. l.

²⁾ Az 1454. január 25-én kelt törvénykönyv a Corpus Juris-ban.

³⁾ 1454. január 25. Új másolat a magyar országos levéltárban.

László király, ki most egészen Vitéz befolyása alatt állott, a nagy férfiú hűségét és hódolatát, bizodalmanak és kegyének újabb bizonyítékával viszonozta. Ugyanis kinyilatkoztatta, hogy az országgyűlés által választott országtanács által az ő hatalomkörét nem akarja korlátoztatni, és őt az ország kormányszójának jogaival ruházta fel.¹⁾

Hunyady a király és a rendek közös bizalma által reá ruházott tisztet szokott erélyével és buzgalomával töltötte be. Egyúttal éber figyelemmel ellenőrizte azt, a mi a királyi udvárnál történik, és nem hallgatta el rosszalását, ha, meggyőződése szerint, helytelen intézkedések jutottak tudomására. Ily esetekben a heves és szenvedélyes férfiú, nem mindig tudta magatartásában és nyilatkozataiban megőrizni azt a mérsékletet, mely az államférfiú egyik fő kelléke.

Így például, 1454. elején a király Giskrával egyességre lépett, és azon biztosítás fejében, hogy a békét nem fogja többé megzavarni, összes várainak és jószágainak birtokában megerősítette. Hunyady, a cseh kapitánynak engesztelhetetlen ellensége, rosszalta a lépést. A cancellárt vonta érte felelősségre. És levelet intézett hozzá, mely kemény kifejezésekben bővelkedett. »Én emeltelek püspökké — így szól többi között, — de ha Giskra részére a királyi adománylevelet kiállítod, káplánnyá foglak tenni.«²⁾

¹⁾ A király levelét, hibás másolatból közli Kato na VI. 981. l.

²⁾ Aeneas Sylvius 1454. márczius 1-én, Németujhelyről, Carvajal bíbornoknak írja: »Giskra de novo investitus est pro

omnibus castris, quae pridem in Hungaria possidet. Ea res aegre habet Joannem Euniad, cuius litterae per hos dies ad Joannem Varadiensem episcopum, Regni Hungariae Cancellarium, delatae sunt, minarum plene, quarum sententia in hunc modum sonuisse fertur: Ego te Pontificem feci, si litteras Giskrae dederis, quas super investitura requirit, in capellanium te redigam. (E kiadatlan levél a flórenczi Laurentiana XV. századbeli codexében.)

XI.

Hunyady János rácországi hadjárata. — Vitéz János és Aeneas Sylvius. — Vitéz küldetése a burgundi fejedelemhez. — A regensburgi és frankfurti birodalmi gyűlések. — Vitéz küldetése Péterváradra. — Magyar országgyűlés 1455 elején.

Hunyady könnyen el tudta felejtetni kifakadásait. Értésülvén ugyanis, hogy Mohammed szultán Szerbországba tört, és Szendrő várát ostromolja, rögtön átvezette hadait a Dunán. A szultán ekkor felhagyott az ostrommal, sietve visszavonult Drinápolyig, és Firuzbéget 30,000-nyi sereggel hagyta Szerbiában. Ezt Hunyady Krusovácznál, véres ütközetben megsemmisítette, és magát a vezért is foglyul ejtette. A diadalmas csata után Viddinig nyomult, és csak, mikor a szultán roppant sereggel indult meg ellene, tért vissza Nándorfehérvárra, hogy itt többi magyar zászlóaljkat és a keresztény hatalmaktól remélt segélycsapatokat várja.

Ezalatt ugyanis a prágai királyi udvarból élénk tevékenység indult meg, melynek feladata volt: a keresztény fejedelmeket a pápa által kihirdetett kereszties hadjárat ügyének tényleges felkarolására bírni: és első sorban a császárt a német birodalmi gyűlés összehívására készíteni.

Ezen mozgalomnak Vitéz volt főtényezője. Lelkesítette a királyt és környezetét. Meleg, hatásos leveleket fogalmazott a külhatalmakhoz. Felhasználta magán-összeköttetéseit is, hogy a kereszténység és Magyarország érdekei iránt közönyös Frigyes császárt tespedéséből felrázza. Céljának elérésére biztos és hatalmas szövetségesül kínálkozott Aeneas Sylvius, a császár legbefolyásosabb tanácsosa.

A főpapnak vallásos érzülete és a humanistának kegyelele a classikai kor emlékei iránt felháborodással töltötte el lelkét arra a gondolatra, hogy a pogány nép állandón bírja Byzanczot, és innen szüntelen fenyegetse a keresztény civilisációt.

És őt a lekötelezettség érzete által is fokozott buzgalomra serkentendő, Vitéz rábírta Lászlót, hogy a bibornoki méltóságra ajánlja a pápának. A király levele természetesen Vitéz fogalmazása volt. Ebben magasztalva az ajánlottnak kitünő tulajdonait, különösen hangsúlyozza, hogy — úgy mond — »nemcsak felnevelt minket, hanem ősi jogaink érvényesítésében is közreműködött.«¹⁾

Vitéz tisztvárosa, a csehországi cancellár, közlé Aeneassal a levél másolatát. Ez viszont, ékes és hízelgő szövegekben magát túlszárnyaltatni nem engedve, biztosítja Vitézt, hogy nem kisebb kitüntetésnek tekinti, hogy ily levélre érdemesített, mint magát a bibornoki kalapot.²⁾ »Barátod ügyét karoltad fel, — írja neki a többi között, — úgy a mint azt jó

¹⁾ A király levele a hédervári kéziratban.

²⁾ »Non minus est huiusmodi literas, quam rubeum pileum meruisse.«

barátok tenni szokták; habár inkább szolgáltnak, mint barátodnak kell tartanom magamat... Istennek ajánlak; én nem vagyok képes viszonzni szolgálodat, Isten maga lesz jutalmad. Magamat nem ajánlom fel neked újra, miután már egyszer rendelkezésedre bocsátottam személyemet. Tudod, bárhol vagyok, mindig szolgáló vagyok, akivel tetszésed szerint rendelkezhetel.«¹⁾

Aeneas Sylvius hű és lelkes szószólója volt Magyarországnak, úgy a szentszék, mint a császár előtt. Felfogását és érzelmeit erőteljesen fejezi ki Carvajal bibornokhoz intézett egyik levelében, melyben azzal vádolja a pápát, hogy Magyarország megmentése érdekében nem mutat elég áldozatkészséget. Elismeréssel szól arról a segélyről, melyet Skanderbégnek és a görögöknek nyújtott.

»Dicséretre és az apostoli székhez méltó tettek ezek; de — úgymond — nem felelnek meg az egyház szükségének, s nem alkalmasak a baj orvoslására. Nem szabad a kéz vagy a láb sebeinek orvoslására szorítkozni, mikor a szív közelében van a kór... Az ellenség fegyvere keblünkre van szegezve: Rácországot dúlja fel, Magyarországot támadja meg, Német- és Olaszországot fenyegeti... Mi pedig néhány apró sziget oltalmáról gondoskodunk. Lábunkat óvjuk és fejünket engedjük levágni.«²⁾

¹⁾ Aeneas Sylviusnak 1453. december 21-én Vitézhez intézett levele, a bécsi udvari könyvtár XV. századbeli codexében. Kiadtam az idézett diszmunkában. II. szám alatt.

²⁾ Ezen 1453. december 21-én kelt kiadatlan levél a florenczi kódexben.

Ugyancsak Aeneas Sylvius befolyásának volt köszönhető az is, hogy a császár (1454.) ápril 24-ére Regensburgba birodalmi gyűlést hirdetett, melyre a többi hatalmakat is meghívta.

Azon kisszámú uralkodók között, kik megjelenésüket kilátásba helyezték, és hajlandók voltak a török elleni háborúra tetemes áldozatokat hozni, a legelső helyen Burgund hercege Fülöp áll. A korabeli fejedelmek terjeszkedési vágyával, melyet a szomszéd országok rovására gyakran elégített ki, a letűnt lovagkor elfeledett hagyományainak is hódolt. Az általa alapított aranygyapjas rend az ő szemeiben, nem volt értelemnélküli jelvény.

Az argonauták példájára hajóhadat szervezett, mely a középtenger vizeit járta be, készen közreműködni a törökök ellen tervezett vállalatokban. Ezen hajóhad parancsnoka 1445 őszén Nikápolyban Hunyady Jánossal értekezett, ki iránt Fülöp herceg mindenkor nagy tiszteletet tanúsított.

Valószínűleg Hunyadytól származott most az a gondolat, hogy ezt a lelkes fejedelmet kellene az európai hadjárat vezéréül megnyerni. Kétségtávol ezen ügyben volt hivatva vele értekezni Vitéz János, mikor a regensburgi gyűlést megelőzőleg hozzá küldetett és vele Mainzban találkozott.¹⁾

¹⁾ Vitéz ezen küldetéséről egy 1454-ben írt névtelen emlékirat szól. (Közli Birk. i. m. 249. l.) A mainzi értekezlet tulajdonképen azért tartatott, hogy a burgundi herceg és cseh király között, a lützelburgi hercegség tárgyában felmerült vitás kérdések elintéztessenek. E végből V. László, mint cseh király Heinburg Gergely tanácsost küldé oda. A ma-

Tárgyalásaik eredményét nem ismerjük. De ismerjük a burgundi fejedelem magatartását a regensburgi gyűlésen, hol Aeneas Sylvius mellett, a törökök ellen intézendő hadjárat tervének ő volt legbuzgóbb pártolója. Mindamellett a gyűlés eredmény nélkül oszlott el. A jelenlevők kis száma és a császár meg nem jelenése ürügyül szolgált a határozat elodázására. Magyarország sem volt képviselve e gyűlésen, a miért Aeneas Sylvius keményen megróttá a magyar főrendeket.¹⁾ Sőt a császár reájok hárította a felelősséget a gyűlés eredménytelensége miatt; amely vádat László király, Vitéz által fogalmazott és a pápai követhoz intézett levélben, igyekezett alaptalan-nak bizonyítani.²⁾

A regensburgi gyűlés szeptember végére Frankfurtba újabb gyűlést hívott egybe.

A császár itt sem jelent meg. Követei között ismét találkozunk a sienai püspökkel. László, mint magyar és mint cseh király képviseltette magát. A magyar követség élén Miklós alcancellár állott, a ki egyik beszédében szabatosan előadta uralkodójának kívánatait; hogy tizezer lovas és harmincezer gyalogosnak kiállítását és a Hellespontusba hajóhad-

---

gyar cancellár küldetése azonban nem állhatott kapcsolatban ez ügygyel, mely kizárólag a cseh koronát érdekelte.

¹⁾ A regensburgi gyűlés történetében — melyet Vitéznek dedicált — említi: »Accusarem hic vehementer praelatorum et baronum Hungariae sive pervicaciam, qui tale concilium ne unico dignati sunt nuntio adire.«

²⁾ A hédervári kéziratban.

nak küldését tekinti a hadjárat sikerének feltételül.¹⁾

A magyar követek előterjesztését, Aeneas Sylvius ékes beszédeinél, még nagyobb hatással támogatták Capistránói János erőteljes szózatai.

Ez a rendkívüli férfiú Frankfurtban lép fel először, mint a kereszténység és különösen hazánk érdekeinek ügyvédje, pártfogója, — mondhatnók védangyala. Miután férfikorának éveit az erkölcsök romlottsága és az eretnek tanok elleni küzdelemben töltötte el, a hetvenéves aggastyán élte végnapjait a pogányok elleni harcnak kívánta szentelni. Az emelkedett szellem éleslátásával felismeri, az emberiség boldogításáért lángoló szívének egész hevével átérzi a fenyegető veszély nagyságát és közelségét. A lelketlen önzés, mely ezt észre nem veszi vagy kicsinyli, mély elkeseredéssel tölti el. Erőt érez magában felrázni télenységökből a hatalmasakat, és lelkesedést kelteni a tömegekben. Magasabb, mennyei küldetéssel vél bírni. És e tudat még fokozza azon tulajdonok hatalmát, melyeket születésénél adományul nyert, és az önfeláldozás által megszentelt, példátlan sikerek által kísért hosszú életpályán kifejlesztett.

Ékesszólásának és szent erkölceinek, tértítései-
nek és csodaszerű tetteinek híre megelőzi. Az ég küldötte gyanánt fogadják mindenütt. Mire az ekkép előkészített kedélyeket átszellemült tekintete és szava

---

¹⁾ Aeneas Sylvius 1454. október 31-én Carvajal bíbornokhoz intézett levele a florenczi kéziratban.

varázshatalommal ragadja meg, nagy elhatározásokra indítja.

A frankfurti gyűlés alatt is szünetlenül munkás volt, hogy a fejedelmeket és birodalmi rendeket áldozatkészségre serkéntse. Ugyanakkor a pápának és több uralkodónak a lelkesedés melege által áthatott leveleket írt.¹⁾

A gyűlés most csakugyan elfogadta, s a magyar követek előterjesztése alapján, elhatározta, hogy a következő év nyarán, 10,000 lovas és 32,000 gyalogból álló birodalmi haderő fog Magyarországra küldetni. De ezen határozat kiviteli módzatainak megállapítására, egy harmadik gyűlés hirdettetett ki, a mely a császár székhelyén, Németújhelyt, (1455.) február 2-án volt megtartandó.

Ezen utóbbi megállapodással a magyar követség nem volt megelégedve; minthogy előre láthatta, hogy ekképen a segélyhad kiállítása későn fog megtörténni. Capistránói János is aggódott, hogy akkorig a magokra hagyott magyarok nem lesznek képesek ellenállani. Emiatt szükségesnek tartotta, hogy a németújhelyi congressus a kitűzött határnap előtt jöjjön létre, és a birodalmi hadak legkésőbb május elején készen álljanak. Elhatározta tehát, hogy Frankfurtról a császárhoz megy, »őt zaklatni és tevékenységre készíteni;« tőle pedig Magyarországra indul, hogy a királyt és a rendeket a törökkel való kibéküléstől visszatartsa.

¹⁾ A frankfurti gyűlés alatt írt több levelét közli W a d-
ding. *Annales Fratrum Minorum*. XII. 203—212. ll.

A pápát is felkérte, hogy egyrésztől »imáival és leveleivel nyújtson vigaszt a magyaroknak;« más részről a császárt és a német fejedelmeket sűrösse. Egyúttal őt magát is figyelmeztette arra, a mit tőle a kereszténység vár. El nem hallgatta, hogy a német fejedelmek körében ily nyilatkozatokat lehetett hallani: »Mikép kívánhatják tőlünk, hogy életünket és vagyonunkat áldozzuk, mikor a pápa tornyokba és falakba, mészbbe és kőbe építi szent Péter kincseit, melyeket a kereszténység oltalmára kellene fordítania.«¹⁾

Azonban Capistranói János, ki képes volt ezeket is megnyerni az egyháznak, és ezereket vezetni a pogányok ellen, nem bírta Fridrik császárt felrázni tétlenségéből. A német-újhelyi congressus még tizen-négy nappal későbbre hivatott egybe, (1455. febr. 16.), mint megállapítva volt.

Ez alatt V. László (1455.) január 6-ára magyar országgyűlést hirdetett, mely hivatva volt megválasztani a követeket, kik a német-újhelyi tárgyalásokban Magyarországot képviseljék.

Az országgyűlés előkészítése céljából, a király Vitéz Jánost, Kolowrat Henrik és az ausztriai cancellár kíséretében, Péterváradra küldötte, hol Hunyady János számos főúr és nemes társaságában táborozott, gondos őrszeggel figyelve a törökök mozgulatait.²⁾ Vitéz, bizonyára leginkább azért jelent meg

¹⁾ 1454. Október 28. Wadding. XII. 203. l.

²⁾ Vitéz és társainak küldetéséről említést tesz Hunyady János a császárhoz intézett levelében. Tudományos Gyűjtemény. 1835. III. 41. l.

itt, hogy Hunyadyt rábírja, miszerint a Németújhelyre küldendő követtség vezetését vállalja el. Személyes megjelenésétől nagy eredményt lehetett várni.

És csakugyan ő késznek nyilatkozott ezen megbízatást elvállalni. Oldala mellé a legelőkelőbb főpapok és urak: a primás, Vitéz, a pécsi püspök, a nádor, Cillei grófok és mások választattak meg a követtség tagjaivá.¹⁾

Ezen megállapodás felől Hunyady értesíté a császárt. És kifejezve azt a reménységét, hogy a németújhelyi congressus végre szerencsés eredményre vezetendi a török hadjárat ügyében megindított tárgyalásokat, kilátásba helyezé neki, hogy »oly dicsőséget és hírt fog nevéhez csatolni, a melyhez hasonlót a római császárok sorában egyik sem bírt.«²⁾

---

¹⁾ Aeneas Sylvius 1455. február 20-án kelt levelében megnevezi a magyar követeket. (A flórenczi codexben.)

²⁾ Hunyady Jánosnak imént idézett levele.

XI.

A német-újhelyi congressus. — Vitéz beszédei a török hadjárat ügyében. — Aeneas Sylvius válasza. — Vitéz János második beszéde.

A német-újhelyi congressus nem felelt meg a várakozásnak. Kevesen követték a meghívást. A választó fejedelmek közül csak kettő: a trieri püspök és a brandenburgi örgróf. A külföldi uralkodók közül, a pápán kívül, szintén csak kettő küldött követeket: a nápolyi király és a burgundi herceg.

A csekély részvét nem biztatott nagy eredményre. Még inkább jogosított aggodalomra az a feszült viszony, mely a magyar király és nagybátyja között, mióta ennek gyámsága alól megszabadult, folytonosan fennállott.

László király, Vitéz Jánosnak és több csehországi főúrnak kíséretében, a gyűlés megnyitására kitűzött határnapon (február 16.) érkezett Prágából Bécsbe.¹⁾ A helyett, hogy Németújhelyre sietne,

---

¹⁾ László és Vitéz megérkezését Capistránói János jelentí Aeneas Sylviusnak.

azt az óhajtást fejezte ki, hogy Bécsben tartassanak a tanácskozások.

Néhány nap mulva megjöttek Bécsbe, Hunyady János vezérfele alatt, a magyar urak. Ezek is, mielőtt Németújhelyre átmennének, alkudozásba bocsátkoztak a császárral, oly czélból, hogy nekik sajátkezüleg aláírt biztosító-levelet küldjön, és 2000 lovasból álló kíséretök számára szállást rendeljen. A császár azt válaszolta, hogy a biztosító-levélnek sajátkezű aláírása szükségtelen, kíséretökben pedig csak 500 lovast engedhet bevonulni.¹⁾

Ily körülmények között Aeneas Sylvius már attól kezdett tartani, hogy a congressus létre sem jő. Saját hatását és súlyát nem tartva elegendőnek, Capistránói János támogatását kérte ki, és ismételve felszólította, hogy mielőbb jöjön Újhelybe.

A császár végre, be nem várva a magyarokat, február 26-án megnyitotta a gyűlést. Azonban az első ülésen kicsinyes viták támadtak, azon sorrend iránt, melyben a megjelent főpapok helyet foglalnak. Már alkonyodni kezdett, mikor ezen ügy elintéztetett, és a császár nevében Aeneas Sylvius elmondotta nagy beszédét, a törökök ellen intézendő hadjá-

---

¹⁾ A congressus előzményeire egyedüli kútforrások Aeneas Sylvius levelei. Ezeknek egy részét kiadta Wadding. Másik része kiadatlan a florenczi kéziratban. A congressus történetét legtúzetesebben adja elő Voigt. Aeneas Sylvius II. 132. s. kk. II. A magyar történetírók munkái, még Telekié is, alig tartalmaznak néhány sort e fontos gyűlésről.

ratról. Utána a pápa, a nápolyi király és a burgundi fejedelem követei szólottak.

Mindnyájan fennen hangoztatták a hadjárat szükségességét és sürgősségét. Mindnyájan biztosították a gyülekezetet, hogy küldőjük pénzzel és hadakkal közre fog működni a nagy vállalatban. Sőt a burgundi herczeg jelenté, hogy ég a vágytól, mielőbb személyesen vezetni hadait a pogányok ellen.

A következő napokban a részleteket kellett volna megbeszélni. Ekkor azonban más irányt vettek a tanácskozások. A német birodalom szervezetének reformja jött szőnyegre, és egészen háttérbe szorította a török hadjárat ügyét.

Ezalatt a pápai követ, Vitéz közvetítésével nem szünt meg oda hatni, hogy a magyar követek mielőbb Németújhelyre jőjjenek. De csak márczius második felében ért célzt.

A márczius 22-én tartott ülésen már jelen voltak. Ekkor a pápai követ hosszú beszédben ecsegtelte a veszélyt, mely kelet felől a kereszténységet fenyegeti. Szólott az okokról, melyek a görög birodalom enyészését idézték elő, s ezek között első helyre a keresztény népek szűkkeblű önzését tévé. Buzdította a császárt és a jelenlevőket, hogy e gyászos példán okúlva, ne késsenek meghozni az áldozatokat, melyeket tőlök a kereszténység vár, a halhatatlan dicsőség fejében, mely jutalmuk leend. Végre a pápa segítségét általános kifejezésekben igérvén, ki-

jelenté, hogy ő maga is kész életét feláldozni a hit védelmében.¹⁾

A beszéd nem felelt meg a közváramozásnak. A gyülekezet szabatos ajánlatokat várt a szent-széktől; és ezek elmaradtak. A pápa tartózkodó magaviselete, különösen a magyarokra csüggesztő hatást gyakorolt. Attól kellett tartaniok, hogy a császárnak ürügyet fog szolgáltatni a tervezett nagy vállalat további elodázására. Helyzetök nehéz volt. És ezen nehézségekkel első sorban V i t é z n e k kellett megküzdnie. Másnap ugyanis, (márczius 23.) mint a magyar küldöttség szónoka, a congressus színe előtt ő tartotta meg beszédét.

A császárhoz intézte szavait, és közvetlenül hozzá fordúlt. Reá kellett hatni, őt volt leginkább szükség megnyerni. Azon szónoki formával élt, a mely meg nem érdemlett magasztalások által hizeleg a hiuságnak, és dicsőítésekkel halmoz el oly erényeket, a melyekkel a dicsőített legkevésbbé bír. Úgy tünteti föl Frigyést, mintha régóta ő volna az ügynek legbuzgóbb pártolója, kit eddig lelkes határozatainak végrehajtásában csak a mostoha körülmények akadályoztak. »Az én feladatomban — úgy mond — nem, más, mint égő erényednek, hevülő lelkednek tüztét lehelletemmel lánggra lobbantani.«

Beszédének tárgya: meggyőzni a császárt arról, hogy a háború, mely terveztetik, szent, időszerű és szükséges.

¹⁾ A beszéd szövegét a müncheni királyi könyvtár egy XV. századbeli codexre őrizte meg. Még nincs kiadva.

Élénk színekkel ecsetelte a törökök kegyetlenségét, az általok meghódított népeknek és különösen a görögöknek szenvedéseit; kiemeli, hogy a pogányok gyűlölete és harcza maga Krisztus és vallása ellen irányul, és figyelmeztet arra a veszélyre, hogy a görög nép, elnyomatva a hitetlenek és elhagyatva a hívők által, hitétől is elpártol. A szent hit nevében szólítja tehát annak követőit a harcra, melyet méltán szentnek mondhatni.

De e szent harcz megindítására soha sem volt az időpont alkalmasabb, mint most. A keresztény népek, felhagyva a kölcsönös viszályokkal, egyesülni és közös erővel Krisztus ügye mellett síkra szállani készülnek. Másrészről a törököket határtalan elbizakodottság, dölly és élvvágy szállotta meg. »Mínthogy pedig Isten a kevélyeknek ellenáll, és az alázatosoknak kegyelmét igéri, bizonyára az ő kegyelmes határozatából történt, hogy az igaz hívőknek a béke szellemét adta, a mely őket fölemelheti, a hitetleneket pedig a kevélység érzete szállotta meg, a mely bukásokat idézi elő. Használjuk fel tehát — úgy mond — ezt az alkalmas időt, s ne engedjük, hogy hanyagságunk emléke utódainkra szálljon, a kik minket, elődeinket, a gyávaság vádjával bélyegeznének meg.«

Elmondja azután, hogy a törököket eddigi hódításaik nem elégitik ki. Világuralomra törekednek. Nem a kereszténység egy része ellen irányul fegyverök. A katholika vallást alapjaiban készülnek felforgatni. Tehát a háboru jutalma és a hanyagság büntetése között kell a császárnak és a kereszténységnek vászlasztani. A beszéd utolsó része Magyarországról szól.

»Végre, felséges császár, ha talán azt várod, hogy Magyarország üzenetét terjeszszem elő, előbb panaszait kellene tolmácsolnom, s csak azután nézegeteit. De mivel a gyakori panaszoknak az a vége, hogy azokat ismételni szégyenkezünk, határozatának közlésére fogok szorítkozni.« A magyarok közvetlenül kitéve a veszélynek, soha sem vonakodtak az ellenséggel megmérkőzni. Most pedig, a frankfurti végzésekről értesülve, nemcsak közreműködni készek a birodalmi haderővel, hanem türelmetlenül vágynak az ellenséges nyilzár közé rohanni. A király, az egyházi és világi főrendek, az egész nemesség így lelkesednek. »Magyarország még nem osztozik Görögország sorsában; de igenis gondjaiban. Idegen segélyben még nem részesül; de már is szüksége van rá, és pedig annál inkább, minél nagyobb és hevesebb a támadás. Ha ekkorig másokat részesített az oltalom jó-téteményében; ha saját testét engedé megsebeztetni, hogy másokat megvédhessen: elérkezett ma már a viszonyszolgálatnak ideje, a melyet úgy saját szüksége, mint a ti nagylelkűségtek javasol. Ne engedjétek el-esni azokat, a kiket, miután elestek, nehéz volna fel-emelni . . . Segítség nélkül önmagát fenn nem tarthatja, másoknak sem használhat Magyarország, ha-bár sem megszalasztani az ellenséget, sem megsza-ladni előle nem képes; az ellenállással fel nem hagy-hat, de vajjon sikerrel folytathatja-e azt, kétséges. És ha valamely csapás sujtaná e nemzetet . . . mi-dőn a jelen veszély az elhagyottakat eléri, a jövőendő veszély, gyalázattal tetézve, várakoznék azokra, kik őket elhagyták.«

Végül ismét buzdító szavakat intéz a császárhoz, hogy a népek reményeit valósítsa; hogy ő, ki »ekkorig csak a jelen életnek élt«, iparkodjék a halhatatlanságot biztosítani magának.«¹⁾

E beszéd nem annyira az államférfi, mint a humanista író műve. Rhetorikai előadás, mely formai tökélyre törekedik, és tetszeni vágyik; nem politikai beszéd, mely a fennforgó kérdést minden oldalról megvilágítja, és meggyőzni óhajt.

Ez volt az első alkalom, a mikor Vitéz a hazai határain kívül, európai gyülekezet előtt szólott. Ambíciója volt megmutatni, hogy a magyar cancellár a latin nyelvet ép oly tisztán és ékesen tudja kezelni, a retorika szabályait ép oly jól ismeri, mint bármelyik a humanista írók közül. És e mellett bizonyára nem kis ösztönül szolgált az a gondolat is, hogy nem szabad magát Aeneas Sylvius által, kinek classica i ékesszólása nagy hírnek örvendett, elhomályosíttatni. És csakugyan phrásisai, fordulatai, a gyakori szójátékok és a szóknak hangzatos elhelyezése tekintetében nem áll tőle távol.

Mindazáltal a classicai idézetek és reminiscenciák nem fordulnak elő oly bőven e beszédben, mint leveleiben. Úgy látszik, tekintettel volt hallgatóságára, mely nagy részben — főleg a német rendek — a scholastikusok iskolájában nevelkedett fel, és megbotráncozott volna, ha a kereszténység ügyét a

¹⁾ E beszédet, melyet a müncheni királyi könyvtár egyik XV. századbeli kódexe tartott fenn, kiadtam: Vitéz János politikai beszédei . . . 13—22. ll.

pogány világ hangján védelmezi. Több helyen előtérbe lép a főpap, ki a keresztény vallás felvirágozását szíven viseli. Azonban a classica felfogás nyomai-
val nemcsak a nyelvben, de a gondolatokban is sűrűn találkozunk. A legkülönösebb mindenestre az a hely, a hol Mohammed szultán világuralmi terveiről szól, és elbeszéli, miként kárhoztatja ez Nagy Sándort és gúnyolja Pyrrhust, a kik hódító útjukban megállapodva, uralmokat a nyugati Európára nem terjeszték ki.

Vitéz elérte a czélt, mely leginkább szeme előtt lebegett. Beszéde nagy feltűnést keltett. Számos másolatokban terjedett el. A németországi iskolákban mint az ékesszólás példányszerű művét elemezték.¹⁾

És Aeneas Sylvius, midőn utána a szószékre lépett, nagy magasztalásokkal halmozva el a szónoklat fényét és méltóságát: ügyes phrasisban — melyet bizonyára senki sem vett komolyan — megtegetődzött, hogy ő nem rendelkezik azon szónoki erővel és tehetséggel, melyet az előtte szóló főpap kitüntetett¹⁾.

A sienai püspök Frigyes császár nevében szólott.

¹⁾ A müncheni codexben megőrzött példány iskolai használatra íratott le. Bizonyítják ezt az oldaljegyzetek, melyek a beszédet az akkori rhetorika szabályai szerint elemezik és méltatják.

¹⁾ »Si mihi — így kezdi beszédét — tanta dicendi vel copia vel gravitas esset, quantam hodie facundissimus et sapientissimus varadiensis ecclesie pontifex prae se tulit. . . « És miután Vitéz beszédének tartalmát elmondotta, hozzáteszi: »Summam retuli, non verba; ille namque copiosissime et ornatisime peroravit, cum multo splendore et maiestate verborum.«

Vitéz beszédének minden pontjára válaszolt. Hangsúlyozta, hogy Görögország sorsa fájdalommal tölti el uralkodójának lelkét, és hogy éjjel-nappal foglalkoztatja az a gondolat, mikép segítsen a kereszténység bajain. Dicsőítette a magyarok elszántságát. Biztosította őket, hogy a frankfurti végzések pontosan fognak foganatosíttatni. Végül hosszasan időz azon feltevételek tárgyalásánál, melyektől a diadal függ; mily erkölcsi tulajdonokkal kell a hadseregnek bírni, hogy zászlainak a győzelmet biztosítsa ¹⁾).

A következő napokon a német rendek a frankfurti határozatok foganatosításáról tanácskoztak. Ezzel összefüggésben más kérdések is merültek fel. Többben ugyanis a belbéke megszilárdítását sürgették, mely nélkül a török hadjáratot lehetetlennek ítélték. Szőnyegre kerültek azon vitás kérdések is, melyek Frigyes császár és László király között forogtak fenn. Ezek kiegyenlítésére Podjebrad György ajánlotta közbenjárását.

Vitéz, márczius 27-ikén tartott második beszédében kijelenté, hogy úgy a király, mint a magyar rendek, készséggel fogadják el a közbenjárást, és hajlandók a kibékülésre ²⁾).

Ezen tárgyalások alatt mindinkább általánossá vált az a nézet, hogy a hadjárat a jelen évben már nem indítható meg, s azt a jövő évre kell halasztani.

Mikor tehát ápril 12-ikén Rómából az a hír

¹⁾ A beszédet kiadta Mansi: *Orationes Pii II.* 316—330. II.

²⁾ Ezt a beszédet is a müncheni codex tartotta fenn. Kiadtam i. m. 23, 24. II.

érkezett, hogy V. Miklós pápa meghalálozott, ezen eseményt ürügyül ragadták meg a hadjárat elhalasztására és a congressus befejezésére.

Aeneas Sylvius ápril 23-ikán közlé a megállapodást a magyarokkal. És kifejezte azt a biztos reményt, hogy a jövő év tavaszán hatalmas német sereg fog Nándorfehérvár alá indulni. Felhívta tehát a magyarokat, hogy addig igyekezzenek magok védelmezni hazájokat, intve őket, hogy a törökökkel ne lépjenek békére ¹⁾).

---

¹⁾ Voigt. i. m. 147, 148. ll.

XIII.

A pápai követ fogadtatása László udvaránál. — Vitéz beszéde. Capistranói János megjelenése Magyarországon. — A győri értekezlet. — III. Calixtus pápa trónralépte. — Carvajal bíbornok küldetése Lászlóhoz. — A budai országgyűlés 1456 elején. — Cillei ármánya. — Hunyady János halála. — Hunyady László kivégeztetése. — Vitéz János elfogatása. — Aeneas Sylvius közbenjárása Vitéz érdekében. — Szabadon bocsátása. — Aeneas S. levelezése Vitézzel.

A német-újhelyi congressus ezen eredménye, illetőleg eredménytelen feloszlása Magyarországon mély elkeseredést idézett elő.

Vitéznek csakhamar alkalmá nyílt, hogy azt tolmácsolhassa. A pápai követ ugyanis Németújhelyből Bécsbe ment, László királyhoz. Oda hatott, hogy őt a császárral kibékítse, és a szultánnal való kibéküléstől visszatartsa.

Előterjesztéseire, a király választát, ünnepélyes kihallgatáson, Vitéz adta elő, hosszú beszédben, mely alaki tekintetben nem áll a németújhelyiek mögött, és azt tartalmassága, valamint erőteljes hangja által megelőzi.

Tartózkodás nélkül szólott azon fájdalmas érzésről, melyet a német-újhelyi congressus magatartása a király lelkében támasztott; és hogy a kereszténységet fenyegető veszélyeket inkább nevelte, mint

megszüntette; az ellenséget még jobban felingerelte, a helyett, hogy erejét törte volna meg. Hangsúlyozta, hogy a király ép úgy hajlandó a császárral kibékülni, mint a törökökkel harczra kelni. »Könnyű feladat — úgy mond — királyunkat rábírní, hogy a török ellen háborút indítson, a melyet elődei örökségképen hagytak rá. Azokat igyekezzék rábeszélni, kik a török fegyverek súlyát még nem érezték, csak hiréből ismerik.«

Azon kérdésére, vajjon elfogadja-e a németűjhelyi végzéseket, keserű gúnnyal megjegyzi: »Vajha azok a végzések olyan hatályosak volnának, hogy csak a királynak beleegyezésére és hozzájárulására volna szükség; bizonyára inkább tényekkel válaszolna, mint szavakkal. De mivel félő, hogy ama gyűlés többet mulasztott, mint végezett: a királyi felségre nehéz elhatározni, mily állást foglaljon el az ellenséggel szemben, melyet ama végzések megnyugtattak, és a hívők irányában, kiket kétségbeejtettek.«

Kijelenti, hogy a király a maga részéről ragaszkodik korábbi elhatározásához. És a pápai követ azon intésére, hogy a király a törökökkel ne kössön békét, megjegyzi, hogy valódi, állandó béke a hívők és hitetlenek között nem állhat fenn. Az ideiglenes fegyvernyugvás előnyös volna ugyan Magyarországra nézve; de a király kész annak megkötését október elejéig elhalasztani. Ha azonban akkorig a németűjhelyi végzések fogantatosítása iránt nem nyer biztosítékokat, »Isten és emberek előtt ment lesz minden felelősségtől, ha a körülmények követelése szerint,

bármily módon gondoskodik magáról»; vagyis bekére lép a törökkel.¹⁾

A magyarok elkeseredésében osztoztak mindazok, kik Magyarország fennmaradásáért érdeklődtek.

Capistránói János is fájdalmas érzéssel szól leveleiben a hadjárat elhalasztásának gyászos következményeiről. De nem csüggedett. A kereszténység ügyét a fejedelmektől a népekhez főlebbezé. És (1455 május első napján) útra kelt Magyarországba.²⁾

Megjelenése nagy mozgalmat idézett elő. Az Úr apostola gyanánt fogadták. A papság, a nemeség, a nép tömegesen gyűlt körébe, és kísérte utain. Áhitattal csüggték ajkain, lelkesedtek szavain azok is, kik a latin nyelven beszélő szónokot nem értették meg.

Június közepén Győrött állapodott meg. Nagyszámú magyar urak gyűltek itt össze, az ország védelméről tanácskozandók. Brankovics György, az agg rácz fejedelem is köztök volt, sürgetve a hadjárat megindítását, és ígérve, hogy tizezer emberrel fog a magyar sereghez csatlakozni. Hunyady János ugyanily számú hadosztály kiállítására ajánlkozott. Nagyszabású tervekről álmodott, százezernyi haderő összegyűjtéséről, melynek élén — mint mondá — a tö-

---

¹⁾ A beszédet a drezdai állami levéltár egy XV. századbeli kódexe tartotta fenn. Kiadtam i. m. 25—30 ll.

²⁾ Capistránói Jánosnak a pápához május 1-én írt levele Waddingnál i. h. 247. l.

rököt kiűzné Európából, sőt a szent-földet is visszahódítaná.¹⁾

Hunyady lelkesedését és reményeit nagy mértékben táplálták a Rómából érkező tudósítások. V. Miklós utódja III. Calixtus trónraléptekor kijelenté, hogy egyik legfőbb feladatául tekinti: a törököknek Európából való kiűzésére törekedni. Koronázásakor ünnepélyes fogadást tett, hogy e célra irányozandja minden erőit, és átkot mondott a maga fejére, ha fogadásáról megfeledkeznék.

A Győrött egybegyűlt főrendek közül is többen kaptak pápai leveleket, melyekben kitartásra és aldozatkészségre buzdítottak.²⁾

Viszont, Vitéz tollával írt levélben, hálájokat fejezték ki a vigasztalásért, melyben őket levelei részesíték; előadták a csapást, mely közelebb Rácországot érte; sürgetve kérték, hogy szent szándékát mielőbb valósítsa; végre magasztaló kifejezésekkel szóltak Capistránói Jánosról és rendtársairól.³⁾

A pápa csakugyan, híven fogadásához, nagy

¹⁾ Említi ezt Capistrán Győrről 1455. június 21-én a pápához intézett levelében. Waddingnál. 253. l.

²⁾ Capistrán imént idézett levelében említi ezt, kiemelve a pápai iroda hibás eljárását, mely szerint a magyar urak között épen a legkiválóbbak, mint a pécsi és váradí püspökök, nem kaptak leveleket; a mit — úgy mond — könnyen jóvá lehet tenni.

³⁾ A Győrött július 21-én kelt felirat, a Vitéz által fogalmazott levelek között, hédervári kéziratban. — Wadding (és utána Pray) ugyan-e levelet Buda, július 21-iki kelettel közli. Minden oda mutat, hogy a hédervári kézirat dátuma a helyes.

tevékenységet fejtett ki. Saját költségén hajóhadat kezdett fölszerelni, mely a keresztény sereg hadiműveleteit a Hellespontuson támogatassa. Capistránt megbízta, hogy keresztes hadat hirdessen. Európa összes uralkodóihoz követeket küldött, felhíván őket, hogy a nagy vállalatban vegyenek részt.¹⁾

Német- és Magyarországba Carvajal János bábortnokot küldötte követül. Mindenekelőtt azon kellett lenni, hogy a császár és a magyar király között békét és egyetértést hozzon létre. Ugyanis a két rokon uralkodó és a szomszéd országok között még mindig feszült viszony állott fenn, a melynek megszüntetésére Aeneas Sylvius és Vitéz János buzgó igyekezeteik nem mutatkoztak sikereseknek.²⁾

Egy részről Frigyes állhatatosan vonakodott visszaadni a szent koronát és a kezei között levő magyarországi várakat; sőt hogy Lászlónak bonyodalmakat támaszszon, az osztrák rendeket ellene lázította. Más felől László némely hívei a császár székvárosát Németújhelyt ostrom alá vették, és külvárosait feldúlták. A háború már-már elháríthatatlannak

¹⁾ Teleki. i. h. 385. l.

²⁾ Igyekezeteikről tanúskodnak leveleik. Például, 1455. május 15-én Aeneas Sylvius írja Vitéznek: »Utinam hominile, e cuius manu respublica pendet, ita paci consulat, ut quiete interchristianos parta, contra Turchos arma sumere valeamus. Ego hic, . . . concordiae semper consulam, cuius fructus sentire magis quam praedicare voluerim . . . Utinam germani simili ferantur impetu, et spei faciant salis, quam dederunt regio culmini, simulque tuae dignationi.« (A florenczi Laurentiana könyvtár kódexében.)

látszott. Csak Carvajal megjelenése szabadította meg a keresztény világot attól a szomorú látványtól, hogy két hatalmas fejedelem épen akkor egymás ellen irányozza fegyvereit, a mikor egyesült erővel a közös ellenségre kellene indulniok.

A pápa követe előbb a császárt kereste fel. Majd az 1456-ik év első napjaiban Prágába jött. Az ünnepélyes fogadtatás alkalmával szólott a pápa elhatározásáról, hogy a keresztény hatalmakat a pogány ellenség leküzdésére irányuló törekvésekben egész erővel támogatni fogja; és buzdítá a királyt, hogy az óhajtott cél elérésére mindent tegyen meg.

László nevében Vitéz válaszolt. Magasztalta a pápa szent szándékait, és ígérte, hogy a király híven teljesítendi kötelességét. De általános nyilatkozatokra szorítkozott; megemlítve, hogy a részletek tárgyalása végett több tanácsos fog hozzá küldetni.¹⁾

Ugyanakkor, január 7-én, László király, Vitéz által fogalmazott levélben, közvetlenül is biztosítá a pápát, hogy mindent, a mi hatalmában áll, meg fog tenni; és értesíté, hogy a február elején tartandó magyar országgyűlés is a török hadjárat ügyével fog foglalkozni.²⁾

Ezen országgyűlésre László király személyesen megjelent. A pápai legátus is kíséretében volt.

---

¹⁾ E beszédet fenntartotta a mőlkí zárdának egy XV. századbéli kódexe. Kiadta Pray. Annales. III. 164. l. És correctebtől e munka szerzője: Vitéz János politikai beszédei. 25—27 ll.

²⁾ A levél Katonánál. Hist. Crit. XIII. 1031. l.

Az ország rendei abban állapodtak meg hogy a háborút haladék nélkül kell megindítani; adót szavaztak meg, közfelkelést rendeltek el, intézkedtek a hadsereg élelmezése és a külföldről várt segélyhaddak fogadtatása felől. Tanácskozásaik ápril 6-ikáig húzódtak el. E napon a király és a pápai követ megjelentek körükben, hogy meghallgassák az országgyűlés végzéseit, melyeket Vitéz János adott elő.¹⁾

Ugyanő írta meg a levelet, melyben a király a végzéseket a pápával közlé, kit most felkért, hogy hajóhadát mielőbb küldje a Hellespontusba, és sürgetően szólítsa fel a keresztény uralkodókat, hogy az ígért segédelmet késedelem nélkül indítsák útnak.²⁾

Az országgyűlés szétoszlása után a király Hunyady Jánosra, Szécsi Dénes bíbornokra és Vitéz Jánosra bízta a hadi készületek vezetését, és azoknak a pápai legátussal való tárgyalását.³⁾

Az egyetértés a király és a rendek között, — hála Vitéz bölcs hatásának — az ország javára, akkorig zavartalanul állott fenn. Az ő közvetítésének lehetett köszönni azt is, hogy a Hunyady János és Cillei Ulrik között támadott ellenségeskedés megszűnt, és a létrejött kibékülésnek, gyermekeik között tervezett házassági kapcsolatok állandóságot látszóttak biztosítani.⁴⁾

¹⁾ Carvajal bíbornoknak 1456. ápril 10-én Budáról Zsigmond osztrák herceghez intézett levele. Telekinél. X. 499. l.

²⁾ Az 1456. ápril 7-én kelt levelet közli D'Achery. *Spicilegium*. III. 799. l.

³⁾ Carvajalnak 1456. ápril 7-én a pápához intézett levele. Ugyanott. 800. l.

⁴⁾ Az 1456. márczius 31-én kötött egyességnél szereplő

De az álnok Cillei nem őszintén nyújtotta jobb-ját a nagy férfinak, kiben ő csak vetélytárust látott. Csakhamar megújultak fondorlatai, melyeknek célja az volt, hogy a királyt Hunyadytól és ennek barátaitól elidegenítve, az udvarnál egészen a maga befolyását tegye uralkodóvá. E miatt rábírta a királyt, hogy épen a legválságosabb pillanatban, a török hadjárat küszöbén, Budáról távozzék, és Pozsonyba, majd Bécsbe vonúljon el.

Cillei nem csalódott számításaiban. A király elutazását az urak legnagyobb része alkalmas ürügyül használta, hogy a hadi készülétekkel felhagyjon. Azonban csalódott, midőn azt hitte, hogy Hunyady, magára hagyatva és elkeresedve, el fogja ejteni a hadjárat tervét, vagy pedig ha ezt nem teszi, nagy kudarczot fog vallani. Ezen hadjárat új dicsőséget árasztott nevére. És Nándorfehérvár felszabadítása legnagyobb haditetteinek egyike.

Vitéz ezen időben, úgy látszik, nem volt a király környezetében. Cillei bizonyára reá is kiterjesztette gyűlöletét, melyet Hunyady összes barátai ellen táplált. Az országgyűlés eloszlása után, valószínűleg, székhelyére ment, hogy püspöki banderiumját felszerelje. Midőn pedig augusztus elején hírért vette, hogy Hunyady János súlyosan megbetegedett, Zimonyba sietett. Elég jókor érkezett a nagy férfiú betegágyához, hogy a haldoklót hű barátságának és imáinak végső vigasztalásaiban részesíthesse; egyúttal átvegye tőle a megbízást, melylyel oltalmába ajánlotta fiait, tanúk közt Vitéz is megneveztetik. Az oklevelet közli Chmel i. m. II. 106. l.

kiket a korábbi években is, mikor hadjárataira távozott, gyakran bízott vala gondjaira.¹⁾

Ily pártfogásra szükségök is volt. Mert Cillei gyűlölete örökség gyanánt szállott reájok.

Vitéz jól tudta azt. És azon volt, hogy a veszélyt elhárítsa a Hunyadyaktól. Azt hitte, hogy egy újabb szerződés biztosságot nyújthat nekik. Mikor tehát, november elején, a király Futakra jött, s itt gyűlést tartott, egyesség jött létre, melynek egyik pontja szerint Cillei Ulrik fiául fogadta Hunyady Lászlót.²⁾

Azonban már néhány nap múlva megújultak az ellenségeskedések, és bekövetkezett a válságos összeütközés, mely Cillei meggyilkoltatásával végződött.

Mikor ez történt, Vitéz szintén Nándorfehérvárt volt. Bizonyára nem siratta meg a cselszövő férfit.

---

¹⁾ Azon beszédben, melyet Bonfin Mátyás koronázása alkalmával elmondott, Vitézről így szól: »Ő, kinek leginkább gondoskodásába haldokló atyánk ajánlott.« Bár igen valószínű, hogy Mátyás sem így szólott; az idézett hely kétségtelenné teszi azt, hogy Bonfin biztos tudomással bírt arról, miszerint Hunyady János halálos ágyán fiait Vitéznek ajánlotta. Ugyancsak Bonfin írja Vitézről, hogy Hunyady János fiainak »moderator et magister« volt (III. 8 fejj.). Mikor Vitéz váradi püspök lett, Mátyás csak 3, László pedig alig 7 éves volt. Egyébként is mint királyi főjegyző nem lehetett nevelőjük. Így tehát Bonfin szavait betűszerinti értelmökben nem vehetjük.

Egyébként Haimburg György, Podjebrád tanácsosa, sok évvel utóbb, 1467. február 19-én kelt levelében említi, hogy a gyermek Mátyással egykor Vitéz asztalánál ebédelt. Telekinél. XI. 246. l.

²⁾ Teleki II. 464. l.

— kinek halála felett sokan ujjongtak¹⁾, és nem vonta meg rokonszenvét azoktól, kik halálának okozói voltak. De néhány egykorú történetíró elbeszélése, mely szerint Hunyady László a merénylet végrehajtása előtt a nagyváradi püspök tanácsát kérte ki, és ettől kitérő, vagy kétértelmű választ kapott volna : a külső és belső valószínűséget nélkülözi.

Ellenben nem lehet kétségünk az iránt, hogy nagy része volt a király megnyugtatózásában, és annak a Hunyadyakkal való kibékítésében.

Igen természetes tehát, hogy mikor az 1457-ik év elején, a Hunyady-ház ellenségei, — élükön Ujlaky Miklós és a cseh Giskra — Hunyady Lászlónak vesztét elhatározták, és a királylyal elhitették, hogy élete és trónja ellen összeesküvést szervezett: Vitéz János sem kerülhette ki boszújokat, minélfogva őt úgy tüntették fel, mint az összeesküvés egyik legveszélyesebb tagját.

Azon napon, márczius 14-én, a melyen Hunyady László elfogatott, hogy csakhamar vesztőhelyen végezze ifjú életét, családjának többi barátaival a nagyváradi püspököt is őrizet alá helyezték, és budai házáat prédára bocsátották.

Vitézre is talán ugyanazon sors várakozott, mely a szerencsétlen ifjú beszterczei grófot érte. De Carvajal bibornok erélyesen lépett fel érdekében. Le-

¹⁾ És pedig nem csak Magyarországon. A milánói herczeg cancellárja, Giovanni de Ulesius, ki ez időben Fridrik császár udvaránál tartózkodott, 1456. december 1-én Németujhelyről jelentve Cillei meggyilkoltatását, hozzáteszi: »Ognuno se rallegra della morte del Conte de Cile, e qua communiter se dice, che era... uno tiranno.« (A milánói állami levéltárban.).

velet írt a királynak, melyben figyelmezteté, hogy a főpapnak elfogatása által az egyházi kiközösítést vonta magára; egyuttal kijelenté, hogy ő nem tűrheti, hogy szeme láttára egy püspök világi fejedelem által őrizet alatt tartassék.

László két napig nem válaszolt e levélre. Ezen idő alatt úgy tekintették, mint a ki valóban kiközösítve van; minélfogva a királyi kápolnában az isteni tisztelet tartása felfüggesztetett.

Végre harmadnap a király magához hivatta az esztergomi érseket, és kiszolgáltatta néki Vitéz Jánost, oly meghagyással, hogy egyházi törvényszék elé állítsa, és a kánonok szerint járjon el vele.¹⁾

Szécsi Dénes Vitézt Esztergomba vitte. A nép között az a vélemény volt elterjedve, hogy ott halálra fogják éheztetni.²⁾ Azonban kétségtelen, hogy az érseki palota inkább menhelyül, mint börtönül szolgált neki. Mintegy két hónapot töltött itt. A reá és barátaira nehezedett csapás súlya alatt, vallásos és tudományos olvasmányokban keresett vigasztalást. Fennmaradt egy hártya-codex, mely szent Leo pápa remek latin nyelven írt lélekemelő homiliáit tartalmazza. Vitéznek a könyv végén látható jegyzete mutatja, hogy a szövegben előforduló javításokat és lapszélekre írt tartalom-mutató kivonatokat, részben esztergomi fogása alatt írta.³⁾

¹⁾ Thomasius János velencei ügynöknek 1457. márczius 10. 15. és ápril 7-én Budáról írt jelentései. A milánói állami levéltárban.

²⁾ Egykorú német tudósítás Birknél. Quellen und Forschungen. 254. l.

³⁾ A codex a szent-antali ferencz-rendű zárda könyvtá-

Elfogatásának hire a távol külföldön élő barátait is fájdalmasan érintette. Első sorban Aeneas Sylviust, ki néhány hónap előtt végre elnyerte a bíbort, melyre annyira vágyott. Ebben Vitéznek jelentékeny része volt.

Ugyanis László király V. Miklós halála után az új pápánál is csakhamar lépéseket tett a sienai püspök érdekében. Ezek most végre célhoz vezettek. Aeneas Sylvius az 1456-ik év végén felvételre a bíbornoki testületbe.

Az új bíbornok hálásan elismerte, mennyivel tartozik barátja közbenjárásának. »A mit — úgy mond — méltóságunk emelésére Miklós pápától esdettél, utóda Calixtus teljesíté. . . . Atyaságod e fölött bizonyára jobban fog örövendeni, mint mi magunk. . . Méltóságod ugyanis sokkal többre becsül minket, mint a mennyit érünk. Szívesen fog tehát értesülni barátjának felmagasztaltatásáról. De tapasztalni is fogja, hogy egészen az övéi vagyunk. És a bíbornoki méltóságra leginkább azon okból vágytunk, hogy valamikor méltó módon szolgálatára lehessünk.«¹⁾ Néhány hónappal utóbb pedig így ír: »Soha sem fogunk megfélekezni arról, hogy mennyivel tartozunk Magyarországnak, királyának és Neked!«²⁾.

Most tehát, mikor Vitéz elfogatásának hire hozzá eljutott, megemlékezett ajánlatairól. »Mélyen

---

rában van. L. erről bővebben: Magyar Könyv-szemle. 1878. II. füzet.

¹⁾ 1456. december 27. Ki van adva Aeneas Sylvius összes munkái között. A 198 levél.

²⁾ 1457. márczius 11. Ugyanott 245. levél.

meg volt indítva a legtisztéletreméltóbb főpap szecrensétlensége által« — mint egyik barátjához intézett levelében említi,¹⁾ — annál is inkább, mert egy pillanatig sem kételkedett teljes ártatlansága fölött, és meg volt győződve, hogy ellenségei ármányainak esett áldozatul²⁾.

Sietett tehát befolyását a pápánál felhasználni, és kieszközölte, hogy azonnal levél küldetett László királyhoz, melyben az elfogott főpap szabadonbocsátására kérte fel. Mikor pedig július 1-jén, Roborella Lőrincz érsek, mint a magyar udvarhoz rendelt nuntius, útra kelt, egy második pápai iratot vitt magával, melyet azon esetre kellett átnyújtania, ha az első hatástalan maradt volna³⁾.

»Mi eszközöltük ki mindezt — írja Liscius Miklósnak, László király titkárának, — régi barátságunk által indítatva, és azért is, mert ártatlansága felől meg vagyunk győződve«⁴⁾. És különös súlyt helyezett arra, hogy Vitéz tudomással birjon arról, hogy a pápa közbenjárását neki köszöni. Mert mikor utóbb tudomására jutott, hogy Roborella Magyarországon az ő igyekezeteiről hallgatott, sőt a pápa közbenjárását más befolyásának tulajdonította: nem mulasztotta el azt mint érdemet maga részére venni

¹⁾ 1457. augusztus 1-én Tröster Jánoshoz. Ugyanott 318. levél.

²⁾ »Innocentem esse confidimus« — írja 1457. július 3-án, Liscius Miklós királyi titkárhoz. Ugyanott 265. levél.

³⁾ Ezt maga beszéli el Tröster Jánoshoz intézett fentebb idézett levelében.

⁴⁾ A fentebb idézett levélben.

igénybe¹⁾; bár a pápai közbenjárásnak tényleges hatása Vitéz sorsára nem volt.

Mikor ugyanis a római levelek a király kezeibe jutottak: Vitéz már rég szabad volt.

László május hó utolsó napjaiban Budáról Bécsbe utazott. Esztergomban megállapodott néhány napra. Ekkor maga elé hivatta Vitézt, kijelenté, hogy szabadságát visszaadja neki, és hogy bántatlannul térhet vissza püspöki székére. »Budán — így szólott hozzá, állítólag — azt kellett tennem, a mit a főurak kívántak; most azt teszem, a mit lelkem sugall. Fogságod az ő művök volt, szabadulásod az enyém«²⁾.

Az örömteljes hatást, melyet Vitéz szabadonbocsátása hazájában előidézett, megítélhetjük abból, hogy mikép fogadták annak hírért Rómában.

Tolmácsolják ezt *Aeneas Sylvius* levelei, Ezek közül az egyiket László királyhoz intézi.

»Midőn — úgymond — az elmúlt napokban értesültem, hogy János váradi püspök Budán fogságba vettetett, s hogy ez a Te parancsodra történt,

¹⁾ Trösterhez intézett dátum nélküli levelében írja: »Scriptimus tibi, . . . quid fecerimus in re Varadiensis, patris optimi. . . Sed accepimus postea Ronarellam verbis suis omnia in honorem alterius transtulisse, que nos ipsi feceramus. . . Credimus patrem illum sapientem non plus credere, quam necesse sit, et optime nosse, que sit natura gallorum, quos necesse est cacumina petere, ut inde clamantes melius audiantur. . . Nos quod fuimus, id erimus erga Varadiensem.« (Bázeli kiadás, 318. levél).

²⁾ *Aeneas Sylvius* (*Historia Friderici III.* — 467. l.) és Bonfin elbeszélése.

két oknál fogva fájdalmasan hatott ez esemény reám. Egyrészt a kitűnő főpaprak, kihez benső barátság csatol, szerencsétlen esete részvételemet ébreszté fel; másfelől sajnálattal szemléltem, hogy hírnevedre homály borúl, midőn a főpapot, ki fenséged körül nagy érdemeket szerzett, és tudományossága által kitűnik, börtönbe vetetted. . . Most pedig kiszabadulásának híre örömmel töltötte el az egész pápai udvart. Mivel ugyanis állítatik, hogy néhány hatalmas főúr ösztönzésére, kiknek nem könnyen állhattál ellen, és nem saját akaratodból fogatott el: most, midőn az ártatlan főpapot önszántadból bocsátottad szabadon, ezzel egyaránt kitüntetted lelked nemességét és a püspököknek ártatlanságát. Emiatt szentséges atyánk és az egész bíbornoki collegium magasztalják egyenes lelkedet és bölcseségedet. Én pedig, ki ama püspököt régóta mint kitűnő férfit ismerem, és barátságával dicsekszem: nemcsak dicsérem belátásodat és jószágodat, hanem ezen felül meleg köszönetet mondok fenségednek, hogy barátomat szabadságába visszahelyezted. Ezzel engem nem kevésbbé köteleztél le, mint magát a püspököt« ¹⁾).

És ugyanakkor magának Vitéznek is írt. »A mennyire — úgymond — fájdalommal töltött el méltatlan és keserves fogságod, annyira felvidított és megörvendeztetett szabadulásod; nemcsak azért, mert ekképen kitűnt Méltóságodnak ártatlansága és tiszta jelleme; hanem azért is, mert meggyőzött László király jósága és egyeneslelkűsége felől. . . . Mert

---

¹⁾ 1457. augusztus 10.

semmi kétség sincs az iránt, hogy fogságodat vetélytársaidnak, szabadulásodat és életedet a királynak köszönöd. Miként tehát ekkorig, úgy ezentúl is hűségesen szolgálj ő fenségének. Mi pedig, és mindazok, kik téged szeretünk, kötelességünknek tartjuk hálánkat tolmácsolni neki, a mit nem is fogunk elmulasztani.« Kiemeli továbbá, hogy még az is kedves neki, hogy a pápa ajánló iratai későn érkeztek.»Becsületedet emeli az, hogy saját ártatlanságodnak, nem pedig közbenjárásunknak köszönöd szabadulásodat. Légy tehát jó kedvben, és derűlten élj. Irántunk pedig, mint régi hű barátod iránt, viseltessél bizodalommal, tudva, hogy készek vagyunk minden kívánataidnak, a mennyire hatalmunkban áll, eleget tenni« ¹⁾).

Vitéz János ez alatt visszavonult püspöki székhelyére, valószínűleg azzal az elhatározással, hogy a politikai eseményektől lehetőleg távol fogja magát tartani ²⁾). Évek óta távol volt püspöki megyéjétől, s ennek úgy egyházi ügyei, mint birtokai — mely utóbbiakat fogsága alatt a hatalmaskodó főurak már elkezdék magukhoz ragadni ³⁾ — sürgetően igénybe vették főpapi gondoskodását. Azonban már néhány hóval utóbb, László királynak váratlanul bekövetkezett halála (1457. november 22.) a politikai mozgalmak közé vezette vissza, és az eddiginél még fenyesebb és jelentékenyebb pályát nyitott meg előtte.

¹⁾ 1457. augusztus 10. Kiadott levél.

²⁾ Semmi nyomát nem találjuk annak, hogy a királyt Prágába kísérte. Azon főpapok között nem találjuk, kik 1457. szeptember 22-én Győrött értekezletet tartottak. Pessina

(Mars Moraviae 688 l.) említi ugyan, hogy tagja volt azon küldöttségnek, mely a király arájaért Franciaországba ment; de ez tévedés, mert a királyi megbízó-levéiben megnevezett urak között Vitéz nem fordul elő. László halála után sem találjuk őt Budán azon főurak között, kik november 27-én a királyválasztó országgyűlést kihirdetik. (Teleki. III. 9. l.)

³⁾ Így például Losonczi László számos krasznamegyei birtokait foglalták le. (Mátyás királynak erre vonatkozó, 1458. június 20-án kelt rendeletét közli Keresztúri. I. 222. l.).

XIV.

Vitéz János befolyása László királyra. — Ennek tudománykedvelő hajlamai. — Humanisták a királyi udvarnál. — A király tisztelete szent László és a nagyváradi egyház iránt.

Vitéz János minden körbe, a hová hivatása vezérlé, magával vitte az irodalom- és tudomány szeretetét, mely képessé tette, hogy annak új híveket és pártfogókat szerezzen.

Miként Hunyady Jánost, bár élete alkonyán állott, meg tudta hódítani a humanismus szellemének úgy a gyermek Lászlóban is ébren tartá, és élénkebbé tette azt a tudománykedvelő hajlamot, melyet benne, gyámjának Frigyes császárnak udvaránál, Aeneas Sylvius ébresztett fel.

Vitéz ezen hatásának nagyérdekű tanubizonyosságait birjuk azon általa fogalmazott két levélben, melyeket a király Alfons nápolyi királyhoz és Borso ferrarai herczeghez, az olaszországi humanismus két hatalmas pártfogójához intézett.

»Értésünkre esett, — írja az előbbinek — hogy fenséged azon erényeihez, melyek által úgy a béke, mint a háboru műveiben korunk többi fejedelmei fő-

lött kiválik, azt is csatolja, hogy szeret a tudományokkal foglalkozni . . . Mi is, követve fenséged példáját, mikor országaink kormányügyeiben kifáradva, pihenést és üdülést keresünk, a régi és újkor utánzandó eseményeit kívánjuk tanulmányozni. Hogy ezt minél biztosabban tehesük, szándékunkat fenségeddel közöljük, és annak támogatását kérjük, a kinek példáját követjük. Bizalomteljesen fordulunk tehát fenségedhez, azzal a kéréssel, hogy néhány olvasásra érdemes könyvet, melyek a rómaiak és más népek fedelmeinek kitűnő tetteit, vagy a régiek igyekezeteit alaposan és komolyan tárgyalják, a milyenekkel fenséged bőven rendelkezik, küldjön nekünk.«

Hasonló kérést intéz a ferrarai herceghez. És e leveleket külön követ által küldé, a ki utasítva volt a kért könyveket meghozni.¹⁾

A királyi udvarban, úgy a magyar, mint a cseh-országi és ausztriai cancelláriában, a humanista irodalom számos kedvelője és művelője volt alkalmazva, kikkel leginkább Aeneas Sylvius levelezése által ismerkedünk meg. Vitéz környezetében találjuk Bánfalvai Miklóst és Várdai Istvánt, kik mindketten olasz főiskolákból tudori ranggal tértek vissza.

Külföldi humanisták is gyakran kerestek ezen udvarnál alkalmazást, a hol képességeiket és munkásságukat becsülni tudták. Aeneas Sylvius ajánla-

---

¹⁾ Mindkét levél 1454. augusztus 2-án Prágából iratott. Megvan Vitéz egyéb fogalmazatai között a hédervári könyvtár egy kéziratában. Kiadta Ráth Károly. Györi Tört. és Rég. Füzet. I. k. 305. és kk. ll.

tára többen czélt értek. Így a volaterrai Liscius Miklós titkári hivatalt nyert.¹⁾

1455. elején Georgius Policarpus a császári udvarnál keresett hivatalt; és barátjának, Aeneas Sylviusnak közbenjárását kérte ki. Ez azonban nem ajánlja neki Frigyesnek udvarát, ki a tudományoknak nem volt nagy barátja.²⁾ »Itt — írja neki — nem talállok hozzád méltó helyet. Nézetem szerint okosabban fogsz cselekedni, ha a magyar királynál, vagy udvari embereinél igyekszel alkalmazást nyerni. Ez irányban igénybe veheted a váradi püspöknek, a legtudósabb és legjobb atyának támogatását.³⁾

Néhány hónap múlva egy másik barátját, Bresciai Virgiliust utasítja ugyanazon célból Vitézhez, szellemdús levélben ajánlván őt.⁴⁾

Hasonlag a sienai püspöknek Vitézhez intézett ajánlólevelével ellátva jött a prágai udvarhoz Nihili János csillagász.⁵⁾ Egy másik hirneves csillagász,

¹⁾ Aeneas Sylviusnak Liscius ügyében Vitézhez intézett levele a bécsi udvari könyvtár egyik codexében. Kiadtam i. m. I. szám.

²⁾ Ezt Voigt emeli ki.

³⁾ 1455. ápril 15: »Tibi melius est meo iudicio apud regem Hungarie aut aliquem ex curia sua collocaris, studeas, in qua te Varadiensis episcopi, doctissimi et optimi patris praesidio uti poteris.« (A flórenczi kódexből.)

⁴⁾ 1455. július 18: »Virgilius has tue Dignacioni litteras deferet; non ille Mantuanus vates, toto notissimus orbe, sed Brixienis; quamvis illo inferior, nobili tamen loco natus, et animi corporisque dotibus non ignobilis.« (A flórenczi kódexből kiadva i. h. VII. szám alatt.)

⁵⁾ Aeneas Sylviusnak 1454. január 22-én Vitézhez intézett levele, a bécsi codexben. Kiadtam III. szám alatt.

Peuerbach György, Vitéznek barátja, Lászlónál az udvari csillagász hivatalát viselte.¹⁾

Azonban Vitéz nem elégedett meg azzal, hogy ifju uralkodóját a tudománynak megnyerje; az egyház iránti ragaszkodást és a vallásos érzületet sem mulasztotta el lelkében ápolni. Kétségtelenül az ő befolyásának kell tulajdonítanunk azt a különös tiszteletet, melyet szent László magyar király iránt kitűntetett. A nagyváradi székesegyházat, mely ereklyéit őrzé, jelölte ki örök nyugalomának helyéül, és ott új káptalant tervezett alapítani, mely a szent király sirjánál végezze az isteni tiszteletet.

Szándékát kora és váratlan kimúlta megghiúsította.²⁾

---

¹⁾ Regiomontanus a Peuerbach fölött tartott emlékszedében mondja: »Te Ladislaus olim Hungariae rex Astronomum sibi delegit.« (P. Gassendi Miscellanea. Lugduni. 1658. V. 525. l.)

²⁾ Mindezt Vitéz felterjesztése alapján II. Pius pápa beszéli el 1459. márczius 15-iki iratában. Theiner. II. 320. l.

XV.

Mátyás királyválasztása 1458. — Vitéz küldetése Csehországba. — Befolyása a királyra. — Alkudozásai Frigyes császárral 1459—63. — Mátyás halála.

Midőn László halálának híre 1457. november végén Magyarországra eljutott, a Hunyadyház rokonai és nagyszámú barátai, a megüresedett trónra haladék nélkül M á t y á s t tűzték ki jelöltül.

Másfél század múlt el, mióta folytonosan idegenek viselték a magyar koronát. Soraikban két nagy uralkodónak emlékét áldás és dicsőség környezte. De mióta Lajos tetemeit a nagyváradi sírbolt befogadta, a külellenségek és pártviszályok szüntelenül zaklatták, gyakran súlyos csapásokkal sújtották az országot. A csüggedő nemzet minden rétegeiben ekkor az a hit kezdett gyökeret verni, hogy a gyászos múlttal szakítani, a haza sorsát új, szerencsésebb mederbe vezetni csak úgy lehet, ha ismét nemzeti fejedelmet fog uralni.

Már pedig a nemzet összes fiai közül dicsőbb neye, nagyobb népszerűsége egynek sem volt: mint a hős Hunyady János fiának, kitől várni lehetett,

hogy örökölte atyja minden dicső tulajdonait, és nem nélkülözend egyet sem azon kellékekből, melyek a fejedelmeket nagygyá, uralkodásukat áldásossá teszik.

Nincs kétség az iránt, hogy azon bizalmas értekezletekben, melyek Mátyás jelöltségét elhatározták, Vitéz János is részt vett. És nagyobb lelkesedéssel bizonyára senki sem karolta fel azt, mint ő, ki atyjának hű barátja, és ellenségei gyűlöletének áldozata volt.

Mátyás ekkor Prágában, hová László magával vitte, Podjebrád György kormányzó kezei között volt. Mindenekelőtt tehát, megelőzve ellenségeit, szabadon bocsátását kellett biztosítani. Ezen feladat megoldását Vitéz vállalta el, ki, mint az elhunyt király cancellárja, többször, hosszabb időn át lakott Csehországban, és alkalmá nyílt úgy Podjebráddal, mint a többi cseh főurakkal megismerkednie.

Rendkívüli gyorsasággal járt el küldetésében. Három héttel László kimúltá után már Prágában találjuk. Itt sokféle nehézségekkel kellett megküzdenie. A hatalom- és bírvágyó Podjebrád ugyanis kizsákmányolta előnyös helyzetét. Mátyást már rábírta volt, hogy leányával jegyet váltson. Most pedig még jelenlétekeny (40, mások szerint 50 ezer arany) váltság-díjt is követelt.

Vitéz elfogadta feltételeit; annál inkább, mert előre tudva, hogy Frigyes császár a magyar trónra igényt fog támasztani: Podjebrádban hasznos szövetségest látott.

A nagyvárad püspök (1458.) január első nap-

jaiban már ismét Budán volt, és részt vehetett a királyválasztó országgyűlésen, mely Mátyást egyhangúlag Magyarország királyává kikiáltotta, és fényes küldöttséget bocsátott az ország északi határaihoz, hogy a királyt fogadja és a fővárosba vezesse. A küldöttség élén Vitézzel találkozunk. Ő fejezte be Podjebráddal az ifjú király tetteles kiszabadítására vonatkozó tárgyalásokat. És midőn Mátyás, a Morva folyón átkelve, lelkes üdvkiáltások között először lépett magyar földre, Vitéz üdvözölte ékes beszéddel.¹⁾

Úgy ezen szolgálatok, mint sokféle más körülmények találkozása, Vitéznek Mátyás udvaránál jelentékeny állást biztosítottak. Teljesen bírta a király bizalmát, és szavának mindig nagy súlya volt előtte; bár kétségtelen, hogy az éveire ifjú, de korát megelőző akaraterő és önállóság tekintetében férfias uralkodó, nem vakon, nem is mindenkor követte tanácsát.

Úgy látszik, leginkább diplomatai képességeit méltányolta. A legfontosabb küldetéseket rendszerint ő rá bízta.

Mátyásra, inkább mint más uralkodóra nézve, nagy horderejű volt, hogy a koronázás által hatalmát megszilárdítsa. De a szent koronát, tizenhatsz esztendő óta, Frigyes császár bírta. Az ország rendei abban állapodtak meg, hogy fel kell őt szólítani a nemzeti kincs átadására, és ha ezt megtagadja, fegyveres erővel kell visszavenni. Vitéz János küldetett

---

¹⁾ Bonfin közli e beszédet. De valószínű, hogy ez Bonfin, s nem Vitéz műve.

hozzá, hogy e végzést tudomására hozza, és vele a feltételek iránt alkura lépjen. Azonban Frigyes, ki maga is vágyott a magyar trónra, és a Hunyady-ház ellenségeivel titkos összeköttetésben állott, szokása szerint, kitérő válaszszal bocsátotta el.¹⁾

Mátyás, mielőtt fegyverhez nyúlna, minden békés eszközt meg akart kísérleni; igénybe vette tehát a pápa közbenjárását. Épen ez időben (1458. augusztus 20-án) foglalta el szent Péter székét II. Pius név alatt, Aeneas Sylvius, ki Magyarország iránt érzett rokonszenvét ekkorig classicai irányú levelek- és ékesszóló beszédekben tüntette ki. Most első kötelességének tekinté, hogy figyelmét a törökök részéről fenyegető veszélyre irányozza, és az egyetemes hadjáratnak elődei által ismételve megpendített, de mindig megghiúsult tervét valósítsa. E végett Mantuába meghívta az összes keresztény fejedelmeket. Azonban, hogy e congressus létrejölessen, és a keresztény hatalmakat közös vállalatra egyesíthesse, a közöttük fennforgó viszályokat kellett kiegyenlitenie, és az általános békét megszilárdítania.

Mindenekelőtt Frigyesre igyekezett hatni. De kísérletei hajótörést szenvedtek a császár hatalomvágyán, a ki 1459. márczius 4-én Németújhelyen, néhány magyar főúr jelenlétében, magyar királylyá koronáztatta magát. Ekképen a háború elkerülhetlenné vált. Mátyás megütközött Frigyes pártjával, és fényes diadalt aratott; mire a pártosok egy része hűséget esküdött neki.

¹⁾ Teleki. III. 116. l.

Most Frigyes is hajlani kezdett a kibékülésre. Mikor tehát Carvajal bibornok, a pápa megbízásából, közbenjárását újra felajánlá, késznek nyilatkozott a megszakadt tárgyalások folytatására. Ennek következtében Vitéz (május havában) Bécsbe ment. A császár előzékenyen fogadta. Az alkudozások megindultak. De ezeknek folyamában túlzott követelésekkel állott elő, melyeket Vitéz kénytelen volt határozottan visszautasítani, és a tárgyalásokat megszakítani.¹⁾

Két hónappal utóbb Podjebrád György — ekkor már Csehország királya — ajánlotta fel szolgálatait, és felhívta a két uralkodót, hogy személyesen találkozzanak nála. Frigyes csakugyan megjelent Brünmben. Mátyás csak biztosait küldötte: Vitézt és Rozgonyi Osvát főlovászmestert, kiket teljhatalommal ruházott fel.²⁾ Azonban a cseh király csakhamar megfeledezett közbenjárói tisztének kötelességeiről. Az álnok Frigyes megnyerte őt, és szövetség jött létre közöttük, melyben Podjebrád, némi pénzösszegért, a császárnak, a magyar trón elfoglalására, támogatását ígérte. Frigyes, megelégedve ez eredménnyel, elutazott Brünmből, hol két biztost hagyott hátra.

Ekkor Podjebrád a két fél biztosaival megkezdte a tanácskozásokat. Ezeknek eredménye rövid fegyverszünet volt, míg az állandó béke feltételeinek

¹⁾ Teleki. III. 158. l.

²⁾ Az 1459. július 29-én kiállított megbízólevél Palacky nál. Urkundliche Beiträge. 189. l.

tárgyalására, a jövő év január 20-ra, Olmüczbe újabb összejövetel határoztatott.¹⁾

Brünni tartózkodása alatt, Vitéz kétségkívül tudomást szerzett magának a Podjebrád és Frigyes között létrejött szövetség felől. Alkalma volt meggyőződnie arról is, hogy a cseh király, kizárólag önző céljai által vezettetve, bármikor megnyerhető az által, a ki nagyobb előnyöket biztosít neki. Mátyás tehát kísérletet akart tenni, hogy őt Frigyesről elvonja. Alkalmas eszközül kínálkozott a rég tervezett házasság végrehajtása. Mátyás az 1460-ik év végén Trencsinbe utazott. Innen Vitéz János vezetése alatt követeket küldött Olmüczbe, kik Podjebráddal a házassági szerződést megkötötték, és Katalin hercegnőt Magyarországba kísérték.

Mindazáltal a császár követeivel megindított békealkudozások most sem vezettek eredményre. Csak a fegyverszünet hosszabbíttatott meg.²⁾

Ezután közel egy egész esztendeig, függőben maradt a béke-ügy, mely az 1462-ik év elején ismét Vitéz által hozatott folyamatba. Ez Slavóniában volt elfoglalva, s innen átment a közel Gráczbe, a császár látogatására, a ki előtt olyképen tűntette fel megjelenését, mintha királyának megbízása és tudta nélkül jött volna.

A császár, kinek a német birodalomban komoly nehézségei támadtak, és kit a nála tartózkodó pápai követ nem szünt meg a békülésre inteni, most maga

---

¹⁾ P a l a c k y Geschichte Böhmens. IV. 2. 103—5. ll.

²⁾ Teleki. III. 231. l.

kérte ki Vitéznek közbenjárását. Ez nagy készséggel bocsátkozott a békefeltételek előleges megbeszélésébe, és miután azokra nézve köztök megegyezés jött létre, ajánlkozott, hogy elfogadtatásukat Mátyásnál, egész befolyásával elő fogja mozdítani.¹⁾

A megállapított feltételek a következők voltak : Frigyes a koronát és Soprony városát 60,000 forint váltságdíj lefizetése után azonnal átszolgáltatja Mátyásnak; a többi magyarországi birtokokat halálaig megtartja, de örökösei kötelesek lesznek azokat 40 ezer forint fejében, kiszolgáltatni; a magyar királyi czimet is megtartja; és ha Mátyás fiürökös nélkül múlták ki, a magyar trón öreá száll.

Vitéz Gráczból egy időre egyházmegyéjébe ment, és nem sietett a királyhoz. Ez kétségkívül tervszerűen történt; a helyzetet úgy akarták feltüntetni, mintha Mátyásra nézve a béke megkötése nem volna sürgető. És csakugyan a terv sikerült. Most ugyanis Frigyes volt azon, hogy a békefeltételeknek elfogadtatását siettesse. Az ő kérésére, Landus Jeromos crétai érsek és pápai nuntius, Gráczból Budára ment, hogy Mátyást a béketárgyalásoknak hivatalos alakban megindítására birja.

A király úgy tett, mintha a történetekről semmi

---

¹⁾ Mátyás az ő leveleiben azt állítja, hogy tudta nélkül bocsátkozott Vitéz ez alkudozásokba. Bonfin ellenben azt írja, hogy Vitéz a király megbízásából ment Gráczba. Ezen két elbeszélést úgy lehet megegyeztetni, ha felteszszük, hogy Vitéz Mátyás tudtával és beleegyezésével ment Gráczba, oly megbízással, hogy a magán-látogató szerepét játszva, igyekezzék a béke-ügyet előmozdítani.

tudomása sem volna, és a béke megkötésére nagy súlyt nem is helyezne. Azt válaszolá, hogy Vitéz az ő parancsa és tudta nélkül, némely országnagyok felhívására, ment Frigyeshez, és hogy tárgyalásai felől jelentést még nem tett; egyébként az ügy oly fontos, hogy csak az országnagyok hozzájárulásával határozhat, ezek pedig nagyrészt távol vannak, s maga is más sürgősebb ügyek által van elfoglalva; de mihelyt tanácsosai együtt lesznek, mindent meg fog tenni, a mit tőle a kereszténység java követel.¹⁾

Azonban Mátyás nagyon is sürgetőnek tekintette a Frigyessel való kibékülést. Vitézhez tehát felhívást intézett, hogy, tekintet nélkül a közeledő husvéti ünnepekre, azonnal jelenjék meg udvarában.²⁾ Kétséggel a többi országnagyokhoz is hasonló felszólítás ment. Miután ezek megjöttek, a király május elején Vácson tartott velök tanácsot.³⁾ Vitéz előterjeszté a Frigyessel megállapított feltételeket. Ezeket súlyosaknak, de elfogadhatóknak ítélték. Mátyás is e nézetben volt. De mindnyájan szükségesnek tartották, hogy az országgyűlés is hozzájárulását jelentse ki.

A Budára egybehívott rendek a feltételeket, némi módosítással, helybenhagyták, és a váltság-összeget önkényes ajánlatokkal szerezték össze. Majd

---

¹⁾ Mátyásnak a nuntiushoz intézett levele. (Epistolae Mathiae R. I. 2. l. Hibásan 1460-ra téve.)

²⁾ Ugyanott 11. l. (Hibásan 1460-ra téve.)

³⁾ A váci tanácskozmány időpontját Mátyásnak 1462. május 6-án Vácott kiállított okleveléből határozhatjuk meg. (A magyar országos levéltárban.)

a császár biztosainak közreműködésével véglegesen megállapított békeoklevél egy másik, 1463. tavaszán, Tolnán tartott országgyűlés elé terjesztetett. Innen fényes küldöttség bocsáttatott Németújhelyre, a szent korona átvétele végett.

Azonban itt váratlanul nehézségek merültek fel. A császár, miután összes kívánatait teljesítve látta, újabbakkal állott elő. Hogy örökösödési ígéreteit teljesen biztosítsa, azt az ígéretet követelte Mátyástól, hogy a gyermektelen és aszkórbán szenvedő Katalin halála után második házasságra nem fog lépni.

Mátyás nem utasította vissza ezen követelést; de határozottan vonakodott az ígéretet a békeokmányba iktatni. Azt ajánlotta, hogy az ő nevében Vitéz János el fogja fogadni azt a feltételt, úgy, hogy az a követség többi tagjai előtt titokban marad. Négy hétig tartó alkudozások után Frigyes megnyugodott e módosztatban. És miután Vitéz a titkos kötelezettséget uralkodója nevében elvállalta, — a békeokmány két példányát, 1463. június 19-én, egyrészt Frigyes, másrészt a magyar követek aláírták.

Mennyire nem volt képes ezen egyesség az őszinte egyetértést és bizodalmat a kibékülő felek között létrehozni, csakhamar kitűnt. Ugyanis a magyar urak között az a hír terjedett el, hogy Frigyes a szent koronához egészen hasonló koronát készíttetett, és ezt akarja átadni. Vitéz is osztozott ezen aggodalomban. És mivel ő a koronát, mely huszonhárom év óta volt a császár kezei között, nem ismerte, az öreg Palóczy Lászlót, ki bátyjánál az eszter-

gomi érseknél gyakran látta, hívta meg, hogy az átadandó korona valódiságát állapítsa meg. Ez az egyik szafir-kő alig észrevehető repedéséről ismerte fel a szent koronát, és megnyugtatta társait valódisága iránt.¹⁾

Bármennyire óhajtotta Mátyás, a hat évig tartó alkudozás után visszaszerzett szent koronát mielőbb fejére tenni, az ország védelme B o s n i á b a hívta őt. Vitéz János, püspöki dandára élén, részt vett e hadjáratban; bebizonyítva, hogy miként a diplomatiái téren ügyességével, úgy a harczmezőn fegyverével is kész szolgálni hazáját.²⁾ Részesévé lett ily módon azon dicsőségnek, melyet Mátyás, felszabadítva e tartományt a török uralom alól, diadalmas hadjáratában kivívott.

Visszatérve fővárosába, azonnal maga köré gyűjté az ország rendeit, s Szécsi Dénes bibornok által (1464. márczius 29-én) ünnepélyesen megkoronáztatott.

Ez alkalommal ki akarta fejezni háláját Vitéz iránt, a kinek, úgy trónja elnyerése és megszilárdítása, mint a korona visszaszerzése körül, minden főuraknál nagyobb érdemei valának.

A koronázási szertartás után, az ország rendei által környezve, meleg szavakkal adta elő a szolgálata-

¹⁾ Teleki. III. 244–339. ll.

²⁾ 1463. szeptember 12-én a pétervárad-i táborban aláírja a Mátyás és Velence között létrejött szövetség oklevelét. — Janus Pannonius egyik epigrammjából (Czíme: De signo Joannis Vitezii Archiepiscopi) tudjuk, hogy Vitéz bandériumja utóbb az oláhországi hadjáratban is részt vett. (Az utrechti kiadás. I. 457. l.)

tokat, melyekben tőle kora gyermekségétől fogva részesült; és kinyilatkoztatá, hogy azoknak jutalmául, őt és utódait a nagyváradi püspökségben, Bihar-megye örökös főispánságával adományozza meg.¹⁾

Néhány héttel utóbb más kitüntetésben is részesíté. Azzal a kiváltsággal ruházta fel, hogy ha törvényszéki eskü-tételre idéztetik, udvari tisztjei által helyettesíthesse magát.

»Midőn — úgy mond az erről kiállított oklevélben — híveinknek érdemeit szorgalmasan vizsgálata alá vesszük és mérlegeljük, mindannyit túlszárnyalják János váradi püspök érdemei, melyeket dicső atyánk, saját személyünk és ezen ország körül szerzett . . . Elhallgatjuk, mily gyakran támogatott mintket a béke és háboru legnehezebb ügyeiben tanácsával; hányszor járt el fontos követségekben, nagy fáradságokat és költségeket viselve, még nagyobb sikereket mutatva fel; hányszor vett részt, személyesen vagy csapatait küldve, a haza és a hit védelmére viselt hadjáratainkban. Mindazáltal kitűnő és örök emlékezetre méltó legutóbbi szolgálatai még felülmulják többi érdemeit és eddigi buzgalmát. Ugyanis a szent koronát, mely huszonnégy esztendő óta Frigyes császár kezei között volt, több társával együtt . . . visszahozta. A minek kivitelében buzgalmának és

---

¹⁾ Bonfin adja a beszédet, melyet Mátyás ez alkalommal mondott volna. Említettük már, hogy ez Bonfin műve. Az örökös főispánság adományozásáról szóló oklevél nincs meg. Mátyásnak 1464. június 11-iki oklevelében Vitéz már viseli Bihar-megye örökös főispánjának czimét.

ügyességének kiváló jeleit adta; minthogy ő volt az, a ki, midőn mi már-már kétségbe estünk, újabb kísérletet tett a siker előkészítéséhez, a melynek létrehozása körül is, minden társainál többet tett.«¹⁾

---

¹⁾ 1464. június 11. Kiadta P r a g. Specimen Hierarchiae.
II. 154. s. kk. ll.

XVI.

Vitéz János cultúrai hatása. — Külföldi tudósok Váradon. — Csezimiczei János (Janus Pannonius). — Vitéz János tudományos állása. — Könyvtára. — Építkezései.

Bármennyire igénybe vették Vitézt az ország politikai ügyei és egyházkormányzati teendői, soha sem téveszté szem elől magas állásának egyik kiváló kötelességét, mely lelkének legbensőbb hajlamaival is találkozott: közreműködni nemzete műveltségi színvonalának emelésében.

Mindenek előtt püspöki székvárosát, mely a nagy királyoknak itt porló tetemei által a nemzeti kegyelet szentelt helyévé lőn, a szellemi élet gyúpontjává igyekezett tenni, honnan a művelődés sugárai bevilágítsák az alvidék rónáit, melyeket a magyar elem legsűrűbb tömegekben népesített be, és a nyugati kultúra legkésőbbben tudott meghódítani.

Vitéznek ez okból állandó törekvése volt: tudós férfiakat vonzani ide, a tudományos munkásság segéd-eszközeit felhalmozni, és a művészet alkotásaival az izlés nemesbülésére hatni. Példa gyanánt az olaszországi városok lebegtek előtte, melyeknek fejedelmeik és patriciusaik tudomány- és művészet-pártoló bőkezűsége

századokra kiható jelentőséget biztosított, nagyobb- és tartósabbat annál, amelyet a földrajzi fekvés kedvezései vagy a politikai hatalom előnyei nyújthatnak.

A kor, melyben Vitézt ily nemes ambíció lelkesíté, ennek kielégítését nagy mértékben megkönnyítette.

A humanismus, midőn a közfigyelmet a reális világ érdekeitől elvonta, és egy rég letűnt világ eszményeit eleveníté fel: bizonyos cosmopolita irányt honosított meg. Az irodalon emberei egy nagy szellemi köztársaság polgárainak tekintették magokat, kiknek hazájok esetleges határai nem szabhatnak korlátokat. Ez magyarázza meg a vándorszellemet, mely őket városról városra, országból országba vezeté. És mindenütt feltalálták a hazát, a hol rokonszellemeik körében az irodalmat művelhették.

Vitéz, versenyre kelve a pápákkal és Nápoly királyaival, a Mediciekkal és az Estékkal, új ösvényt nyitott az irodalom munkásai vándorlásának: az Alpeken át Pannoniába, melyet barbárnak tekintettek ekkorig, de melyről csakhammar hirdetni fogják, hogy Vitéz — mint az olasz Galeotti megjegyzé — »az újkor műzsáinak lakhelyévé varázsolja.«

A külföldi tudósoknak, kiket fényes ajánlatai Váradra vezettek, csak egy részét ismerjük. Soraikban úgy szólván minden művelt nemzetet képviselve találunk. A legismertebb névnek birtokosa Vergerio Péter Pál, ki az ókori görög irodalom számos műveit latin nyelvre fordítva, szerzett magának érdemeket. Flórenczben bölcsészetet tanított. Majd Páduában a Carrarák cancellárja és udvari történet-

írója volt. Innen Zabarella bíbornok kíséretében a constanczi zsinatra ment, hol magára vonta Zsigmond király figyelmét. Ez udvarába vette, és Magyarországra hozta, hol halálaig tartózkodott. ¹⁾

Míg ez a latin próza mestere volt, a költészet hivatott művelőjét bírta a váradi udvar Podacatharo Fülöp görög íróban, kit Cyprus szigetről hozott sorsa a magyar alföldre. ²⁾ Családjának több tagja Olaszországban jelentékeny állásokat foglalt el; az egyik Ludovico mint páduai tanár Vitéz öcscsével, Janus Pannoniussal összeköttetésben állott. ³⁾

Francziaország jeles zenészt adott Nagyváradnak: a templomos lovagrendhez tartozó Péterben, ki mint a zene mestere az iskolában és mint karnagy a székesegyházban működött. ⁴⁾

---

¹⁾ Vergerio Péter halálának évét biztosan nem tudjuk. Újabb életírói majd 1435 majd 1438-ra teszik. Hogy tévednek, azt kétségtelenné teszi Vergerionak 1444, május 11-én Budán írt végrendelete, mely a velencei szent Márk-könyvtárban találtatik. Tartózkodásáról Vitéz udvarában csak egy emlék szól: Szanocki Gergely életrajza az egykorú Callimachustól. De Vita et moribus Gregorii Sanocensis Archiep. Leop. auctore Philippo Callimacho Buonacorsi. (Kiadta Wiszniewki: Pomniki Historyi literatury polskiej. IV. kötet, 35—83. ll.) Callimachus Szanocki saját elbeszélése után írta meg ennek életrajzát. És minthogy Szanocki Vergerioval együtt élt Nagyváradon, hitelességét nem vonhatjuk kétségbe.

²⁾ Callimachus idézett munkájában. 50. l.

³⁾ Egy ily című epigrammja maradt fenn: »Ludovici Podacathari Cyprii epigramma ad Guarinum Veronensem, per Joannem Pannonium.«

⁴⁾ Pray idézi V. Miklós pápának 1451. ápril 29-én kelt brévéjét, melyben Vitézt felhatalmazza, hogy magánál két

Miként ezek, úgy a váradi kör többi tagjai sem hagytak maguk után halhatatlan műveket, és csak a történetbúvár ismeri ma nevöket; de kortársaik előtt tiszteletben állottak, és nagy befolyást gyakoroltak reájok. Ilyen volt a lengyel Szanocki Gerely is. (Gregorius a Sanok).

A lengyel Ulászlónak tanítója, királyi növendékét 1440-ben Magyarországra kísérte; s itt mint bizalmas tanácsosa folytonosan oldala mellett tartózkodott. Tudományos képzettségénél nem kevésbbé volt tiszteletre méltó jellemének ritka önállósága. Ezt fényesen bebizonyította az 1444-ik évi török hadjáratban, mely a várnai csatával végződött. Mikor a szegedi táborban török követek békeajánlatokkal jelentek meg, ezeknek elfogadását határozottan ellenezte, és a háború megindítását sürgette. De miután, ellenzése daczára, a béke megkötöttet, tiszteletbentartását követelte; és bár ekkép Cesarini Julián bíbornoknak komoly neheztelését vonta magára, mindent megtett, hogy a maga álláspontjának helyességéről a királyt is meggyőzze. Igyekezetei, mint tudjuk, sikertelenek valának. A király Bolgárországba vezette hadait. Szanocki nem hagyta el őt, s környezetében maradt hősi kimúltáig.

A csatából szerencsésen menekülve, Magyarországra tért vissza. Ekkor Hunyady János karolta fel őt, és idősb fiának Lászlónak nevelését bízta rá.

---

szerzetest és azon kívül »Petrum Gallicum, ordinis S. Joannis Hieros, qui chorum ecclesiae Varadiensis regit et pueros instruit.« Specimen Hier. II. 181. l.

Vitéz, ki a tudós lengyelt Ulászló udvarában ismerni és becsülni tanulta, szintén azon volt, hogy magának és egyházmegyéjének megnyerje. Nem is nyugodott, mígnem Hunyady őt neki engedte át. Főleg azon érve volt a kormányzó előtt döntő, hogy nem illő idegenre bízni gyermekeinek nevelését. ¹⁾

Vitéz ekkor Szanockit, — a ki hazájában a vieliczкаи plébániát bírta, — a nagyváradi káptalan kanonokjai sorába vette fel. Oly szoros viszony állott fenn közöttük, hogy — Szanocki egykorú életirójának elbeszélése szerint — nemcsak asztalát, hanem lakszobáját is megosztotta vele. És ez a benső barátság mindaddig zavartalanul állott fenn, míg (1449 őszén) Kázmér lengyel király Szanockit vissza nem hívta hazájába, hogy a lemergi püspöki székre emelje. ²⁾

Több mint egy évtizeddel utóbb, Miklós modrusi püspök, II. Pius pápának magyarországi követe, szintén hosszabb ideig volt Vitéznek vendége. Még néhány év múlva is kedvesen emlékezik vissza »arra az elfelejthetetlen télre, a melyet — úgymond — nálad, Váradon, számos tudós férfiú társaságában, kitünő könyvtáradban, a nagyszerű írók számtalan munkái között, kellemesen és derűtlen töltötten.« Itt egy alkalommal az emberi nem végczéljának meghatározása képezte a beszélgetés tárgyát; mire Vitéz a modrusi püspököt kérte föl ezen kérdés tudományos tárgyalására. A tudós főpap készséggel vállalta el e föl-

---

¹⁾ Callimachus előadása. i. m. 49. l.

²⁾ Callimachus i. h. 50—52. ll.

adatot, és miután megoldotta, munkáját Vitézhnek ajánlá. ¹⁾

A külföldi tudósok, költők és művészek ezen körét magyarországi egyházi férfiak egészítették ki, kik között többen bizonyára egy színvonalán állottak amazokkal. Ilyen volt I v a n i c s P á l császmái kanonok, kit Vitéz már 1445-ben hozott magával Váradra. Levellei mint humanistát és ügyes stylistát mutatják be. De nevét nem a saját levelei örökítették meg, hanem Vitéz Jánoséi, melyeknek egy részét összegyűjté és az utókornak fenntartá. ²⁾

Ebben a körben töltötte gyermekéveit Vitéz unokaöccse: C s e z m i c z e i J á n o s. ³⁾ Itt a magas szellemi élet légkörében, korát megelőzve, fejlődtek ki fényes tehetségei; és itt ébredett fel lelkében a tudomány és költészet szeretete. Még be nem töltötte volt tizenkettedik esztendőjét, mikor (1447.) nagybátyja Olaszországba küldé, hogy a humanisták egyik legkitünőbbjének, a verónai G u a r i n ó n a k vezetése alatt nyerje magasabb kiképeztetését. Az ő ferrarai tanodája a humanista nevelés mintaintézetének tartatott, hová Európa minden részeiből gyűltek kiváló ifjak. Az agg mester fiatal lélekkel viselte a

¹⁾ A kiadatlan munka, XV. századbéli kéziratban, a bécsi udvari könyvtárban őriztetik.

²⁾ A gyűjtemény Vitézhnek 80 levelét tartalmazza. Az eredeti kéziratot a bécsi udvari könyvtár birja. Kiadta Schwandtner a *Scriptores Rerum Hungaricarum* (Bécs, 1746.) ívrétű kiadásának második kötetében.

³⁾ Egyik költeményében maga említi, hogy mihelyt beszélni kezdett, elhagyta anyai házá.

hetvenkét év terheit. És jeles segédek vettek részt munkájában. Köztök volt Galeotti Martius, később Vitéz, majd Mátyás udvarának egyik dísze. Az ő különös felügyelete alá volt helyezve a magyar növendék. Ez csakhamar kitünt úgy tehetségei és szorgalma, mint irodalmi munkálatai által, melyek a félig gyermeknek nevét híressé tévék.

Mesterének egyik fia, Guarino Baptista, még számos évek múltával is, mint rendkívüli tünémenyről szól róla. Leginkább emlékezetének erejét és a verselésben szerzett könnyűségét magasztalja. »Sokszor — így, beszéli többi között — megtettük véle azt a kísérletet, hogy egészen ismeretlen költőnek verseit egyszer olvastuk fel előtte; mire tüstént hibátlanul mondotta el utánunk... Néha ő maga hívott fel minket, hogy tetszés szerint jelöljünk ki tárgyat, melyről verseket készítsen. Mihelyt meghatároztuk a tárgyat, ő a verseket oly sebességgel mondotta tollunk alá, hogy előbb fáradott el a mi kezünk a leírásban, mint az ő elméje a versek készítésében.« ¹⁾

A termelés könnyűségével és bőségével, nem állott arányban költői termékeinek belső értéke. Általán a költészet, melyet Dante és Petrarca oly magasra emeltek, csakhamar hanyatlásnak indult. A későbbi humanisták korában inkább mesterség volt, mely a technikai ügyességen alapszik, mint művészet, melyet a gondolatok emelkedettsége és az érzések

---

¹⁾ Baptista Guarino-nak 1467 ápril — Bertuccihez intézett levele.

hatalma tesz azzá. Műveik a latin nyelv és a classica irodalom alapos ismeretéről tanúskodnak; de eredetiséget hiába keresünk azokban.

Jánosunk is, — ki mint költő a Janus Pannonius nevet használta, — feltűnő szerencsével tudja utánozni, formában és hangban, Horáczi ódáit és Ovid elegiáit, Martialis és Catull epigrammjait. ¹⁾

Már széltében olvasták olasz földön verseit, mikor, 1451 elején, nagybátyjának meghívása következtében Nagyváradra visszatért. ²⁾ Valószínűleg ekkor nyert a nagyváradi káptalanban kanonoki javadalmat. ³⁾ De csakhamar visszatért Olaszországba, és pedig most Páduába, hol hit- és jogtudományi tanulmányokban közel hét évet töltött. ⁴⁾

Ezen időre esnek nagy részében műfordításai. Guarino iskolájában tökéletes jártasságot szerezve a görög nyelvben, a hellen irodalom több remekművét fordította latinra. ⁵⁾ És ekkor vette V. Miklós pápa-

¹⁾ Janus Pannonius munkáinak legteljesebb kiadása. 1784. Utrechtben jelent meg két kötetben.

²⁾ Vitéznek 1451. márczius 18-án Guarinohoz intézett levele, Vitéz leveleinek gyűjteményében LXXIV. szám.

³⁾ Aeneas Syvius leveleinek flórenczi gyűjteményében, ennek két költői levele áll, melyeket Csezmiczai Jánoshoz intéz, várad i r k a n o n o k n a k címezve őt. Mikor íratlak e versek, pontosan nem állapítható meg. Kétségtől 1456 előtt. E versek Janus Pannonius műveinek utrechti kiadásában is megvannak, de a cím nélkül.

⁴⁾ Baptista Guarino fentebb idézett levele.

⁵⁾ Munkáinak utrechti kiadásába fel van véve Plutarch és Demosthenes néhány kisebb műveinek általa készített fordítása.

től azt a kitüntető megbízatást, hogy Hómér Iliasát fordítsa latin nyelvre. Örömmel vállalkozott e feladatra, melyet azonban nem oldott meg teljesen. ¹⁾

Miután egy egész évtizedet töltött volt Olaszországban, véglegesen visszatért hazájába (1458), s Nagyváradra jött, a hol őt nagybátyja segédpüspökül óhajtotta alkalmazni, hogy majdan utódja lehessen. Ki is eszközölte II. Pius pápa jóváhagyását. ²⁾ De az ifjú főpap csakhamar magasabb méltóságot nyert. Mátyás király pécsi püspökké nevezte ki.

Ez alatt Vitéz maga is újra visszatért azon tervéhez, melyet püspökké neveztetése miatt ejtett el, hogy a külföldre utazik. 1451-ben V. Miklós pápától felhatalmazást eszközölt ki, hogy tíz utitárssal, a szent földet és a többi kegyhelyeket meglátogathassa; továbbá, hogy »tudományos ismereteinek gyarapítása, különösen pedig a görög és latin irodalom tanulmányozásavégett« úgy a nyugati mint a keleti országokat bejárhassa. ³⁾

Ezen terv sem ment valósulásba. De tanuskodik

---

¹⁾ A drezdai királyi könyvtár egyik XV. századbéli kódexe magában foglalja V. Miklóshoz intézett költői levelét melyben kijelenti, hogy a megbízást elvállalja, és a melyben két lefordított részletet (az I. és VI. énekből) mellékelte. Ezeket nem bírjuk. De munkáinak utrechti kiadásába fel van véve egy más lefordított részlet, szintén a VI. énekből.

† ²⁾ II. Piusnak 1459. márczius 16-án kelt irata. Theinernél. II. 320. l.

³⁾ Az 1451. ápril 28-iki pápai irat kivonata Praynál Sp cimen II. 181. l.

arról, hogy Vitéz a tudományoknak nemcsak kedvelője, hanem művelője is volt. Ő a körében levő tudós férfiak irodalmi foglalkozásaiban maga is részt vett. Püspöki udvara mintegy kis akadémia volt. Az írók felolvasták költői és prózai dolgozataikat, melyek megbíráltattak. Irodalmi és tudományos kérdések körül forgott a társalgás, mely nem ritkán élénk vitává fejlődött. Szanocki életírója, az ő elbeszélése nyomán részletesen leírja az életet, mely a váradi püspöki udvarban folyt; mire úgy nyilatkozik, hogy »magasztosabb és szentebb társaságot, mint a mely ott együtt volt, képzelni sem lehet.« ¹⁾

Vitéz maga, szellemének ritka sokoldalúságánál fogva, kiválóan alkalmas volt arra, hogy ily körnek központja legyen.

Szorgalmasan foglalkozott az ókor remekiróinak tanulmányozásában. Szerencsével használta fel és utánozta azokat, úgy levelei- mint beszédeiben, a melyekben kortársai nem kevésbbé méltányolták a gondolatok magasságát és súlyát, mint a latin nyelvnek utánozhatatlan ékességét és méltóságát. Említettük, miként halmozta el Aeneas Sylvius magasztalásokkal Vitéznek ékesszólását. Leveleiről is többször hízegő kifejezésekben szólt. Mikor László király levelét olvasta, melyben őt a pápának bíbornoki méltóságra ajánlta, azonnal felismerte — úgy mond — hogy Vitéz fogalmazta. »Tartalma, ereje és dísze a te művednek hirdeti.« ²⁾

¹⁾ Callimachus i. h.

²⁾ Aeneas Sylviusnak 1453. december 24-én Vitézhez íntezett levele, a bécsi udvari könyvtár kódexében.

Azonban Vitéz hódolva a kor ízlésének, nem állott egészen uralma alatt. A classicusok nem vonták el az egyház atyáinak tanulmányozásaitól.

Szent Leo, sz. Jeromos és Tertullián művei kedvencz olvasmányaihoz tartoztak. Szeme előtt az a gyakorlati cél is lebegett, hogy főpásztori kötelességeinek teljesítésében, különösen pedig egyházi beszédeiben, értékesíthesse azokat.

Úgy látszik, gyakran és szívesen lépett a szószékre, hogy a Megváltó tanítását ékesszólásával hirdesse. Utal erre, II. Pius pápához intézett levele, melyben unokaöcscsének segédpüspökké neveztetését kérve, ezt azzal indokolja, hogy az egyházkormányzati teendőket reá bízva, időt akar nyerni hittudományi tanulmányokra és az egyházi szónoklatra. ¹⁾

Mily veszteség, hogy egyházi beszédeinek csak egy töredéke sem maradt reánk! Ugy is mint nyelvmlékek, és mint a magyar egyházi szónoklat művei, irodalmunk legbecsesebb ereklyéihez tartoznának.

Vitéz e mellett a természettudományokra is kiterjeszté figyelmét, különösen; pedig a csillagászat volt kedvelt foglalkozása. E tekintetben két kornak hatása alatt állott. Nem tudott menekülni a középkor előítéleteinek bilincseiből; de hódolt az újkor tudományos irányának is.

Hive volt a csillagjóslatnak; és, miként Ga-

---

¹⁾ II. Pius 1459. márczius 16-iki iratában mondja, hogy Vitéz »a strepitibus saecularibus, quantum poteris seiungi, et studiis theologicis ac praedicationi insistere desideras.« Theinernél. II. 320. l.

leotti beszéli, semmi fontosat nem tett, a csillagok megkérdése nélkül. De más részről teljesen méltá-nyolta és előmozdította azokat a törekvéseket is, melyek a csillagászatot, az égi testek természetének megfigyelése és törvényeiknek kutatása által, a valódi tudomány magaslatára emelték. E téren az úttörőnek dicsősége Peuerbach Györgyöt, a bécsi egyetem hírneves tanárát illeti, ki a bolygók elméletéről és a napfogyatkozásokról írt munkáival előkészítette azt a nagy tudományos forradalmat, melyet Kopernik és Galilei fejeztek be.

Vitéz, a Frigyes császárral folytatott alkudozások alkalmából, majd mint V. László cancellárja gyakran tartózkodott Bécsben. Ilyenkor sokat mulatott Peuerbach csillagdájában. Őt is meg akarta nyerni hazájának és székvárosának. Fényes ajánlatokat tett neki. De Peuerbach vonakodott elhagyni szülőföldjét és tanszékét. ¹⁾ Mindazáltal nagy tisztelettel viseltetett a tudós főpap iránt. Levelezést folytatott vele, közölve észleleteit és felfedezéseit. Csillagászati műszereket is küldött Vitéznek, melyekkel ez saját csillagdáját szerelte fel. Így a Peuerbach által mai alakjában átídomított napórának legelső példánya Nagyvárádra jutott. És a napóra használatára vonatkozó utasítást is, Vitézhez intézett levél alakjában, ennek felszólítására dolgozta ki. ²⁾

¹⁾ Gassen di, Peuerbach életrajzában. Miscellanea. V. 520.

²⁾ Számos kiadásban jelent meg, Peuerbach munkát között. Az 1544-ik évi nürnbergi kiadásban a 61—78. leveleke tölti be.

Vitéz ugyanis teljesen jártas volt ezen új tudományban, melynek hiányaira és szükségeire gyakran figyelmeztette mesterét. Ő buzdítá oly táblázatok kidolgozására, melyeknek alapján a nap- és hold-fogyatkozásokat előre ki lehet számítani. Peuerbach készséggel vállalkozott ezen fáradságos munkára. És mivel első sorban a nagyváradi csillagda használatára készítette a táblázatokat, számításaiiban a nagyváradi meridiánt vette fel alapul. És e munkát »Váradi táblák« (Tabulae Varadienses) cím alatt, Vitézhez intézett ajánló levéllel, bocsátotta közre.

Ebben magasztaló kifejezésekkel halmozva el Vitéznek tudományos érdemeit, így szól a többi között: »Az összes éjszaki népeknél a tudományoknak te vagy egyik legnagyobb ápolója, művelője és megújítója. A meglevőt, nehogy elenyészszék, fentartod és támogatod; azt pedig, mi ekkorig nem juthatott el hozzánk, a te buzgalmad és gondoskodásod ismerteti meg velünk. Benned tiszteli az a dús könyvtár alkotóját, melynek kincseivel Erdélyt és Magyarországot gazdagítod. . . . Köztudomású, mily gonddal, és mennyi költséggel gyűjtöd egybe különféle országokból a bölcseségre oktató könyveket, melyek bőkezűségednek és emelkedett szellemednek hírét a késő nemzedékre is át fogják szállítani.« ¹⁾

¹⁾ Ezen ajánló levelet a bécsi udvari könyvtár XV. századbeli kódexe (Cod. lat. 5291.) őrizte meg. A munkának (Tabulae Eclipsyum Magistri Georgii Peurbachii) nyomtatott kiadásában nem jelent meg. Sőt Tarnstetter, az 1514-ik évi kiadás előszavában, tévesen, azt állítja, hogy Peuerbach tanítvá-

E munka később nyomtatásban is megjelent, és számos kiadást ért. Mert, Európa összes csillagászai, két évszázadon át használták a »váradi táblákat«.

Peuerbach magasztalva Vitéznek a tudományok körül szerzett érdemeit, különösen kiemeli az általa létesített könyvtárt. Szólnak erről mások is, kik látták és használták a tudományos kincseket, melyeket áldozatkészséggel és műértelemmel egybegyűjtött.

Székesegyházak mellett és kolostorokban, keletkezésük óta léteztek könyvtárak. De rendszerint csak azokat a kisszámu munkákat tartalmazták, melyek az isteni tisztelethez és tanodai czélokra voltak szükségesek. A világi irodalom minden ágaira kiterjeszkedő nagyobb könyvtárakat a XV. század elején kezdetek létesíteni. Azóta Olaszország jelentékenyebb városaiban, százankint, úgy szólván gyárian készültek azok a finom pergamenre írt, fényes kezdetbetűkkel, gyakran miniature-képekkel ékesített kéziratok, melyek ma is közkönyvtáraink fődíszét képezik.

Olaszországon kívül, Vitéz az első egyike volt, kik ezen fényezésnek hódolva, nagy könyvtárt gyűjtöttek egybe. És ma már semmi kétségünk nincs, hogy az ő könyvtára szolgált ösztönül és példányképül Mátyás királynak a budai könyvtár megalapítására.

---

nya Regiomontanus ajánlotta a munkát Vitéznek és nevezte el a táblákat váradiaknak.

Mily előszeretettel, sőt szenvedélylyel tette ezt, megtudjuk Janus Pannonius egyik leveléből. Galeotti, ugyanis, mikor Vitéz udvarában tartózkodott, ennek meghagyásából, több ízben könyveket kért tőle a nélkül, hogy azokat visszaküldené. Emiatt félig tréfás hangon, szemrehányásokkal fordul hozzá: »Azt kívánod, hogy könyveket küldjek. De vajjon nem küldöttem már eleget? Latin könyveimet már elvittétek, csak a görögök maradtak meg. Istennek hála, hogy járatlanok vagytok a görög nyelvben. Különben görög könyveimet sem hagyátok volna meg. De ha megtanultok görögül, azonnal a héber nyelvet sajátítom el, és héber kódexekből állítom össze könyvtáramat. Kérdem tőletek, mint van az, hogy ily telhetetlenek vagytok a könyvek szerzésében? Vajjon azt hiszitek, hogy ezzel nem követtetek el bűnös cselekedetet? ... Ha már oly nagy a vágyatok könyvek után, ne fosszatok meg azoktól másokat, főleg olyanokat, kiknek kevesebb van, mint nektek. Hisz Olaszország el van árasztva könyvekkel. Hozassatok onnan, a mennyit tetszik. Küldjeteك pénzt Flórenczbe, maga Vespasián képes kielégíteni titeket.« ¹⁾

És Vitéz csakugyan igénybe vette Vespasiánt. Ez, Bisticci Vespasiano, a flórenczi könyvkereskedők leghíresebbje vala, kinek műhelyében számos leíró és miniature-festő foglalkozott kéziratok másolásával és fényes kiállításával. Üzlete nagy kiterjedéssel bírt, a város legtekintélyesebb polgáraihoz

¹⁾ A dátum nélküli levelet kiadta Koller. Historia Episcopatus Quinqueecclesiensis. IV. 194. l.

tartozott, és sok kiváló író barátságával tisztelte meg. Ő maga is író volt. Többi között, megírta azon nevezetes férfiak életrajzeit, kikkel összeköttetésben állott. Ezek sorában képviselve van Európa minden művelt nemzete. Legtöbb az olasz; van néhány angol, francia, spanyol és portugál. Német csak egy fordul elő: Cusai Miklós. Magyar három: Vitéz János, ennek unokaöccse és György kalocsai érsek. Vitézről kiemeli többi között, hogy »egyik legfőbb gondja vala szép könyvtárt állítani össze, melyben a tudomány minden ága képviselve volt. Olaszországban és egyéb országokban kerestetett össze könyveket, amit pedig nem talált készen, leíratta Flórenczben, nem tekintve a költségre, csak arra, hogy szépek és hibátlanok legyenek. Kevés latin könyv hibázott könyvtárában.«¹⁾

A váradi könyvtár nagy hírét jelezi az is, hogy mindenfelől fordultak Vitézhez kérelmekkel, hogy kéziratait lemásoltatás végett küldje meg. Így, például 1449-ben a krakkói bibornok-érsék külön követe által kéri Livius munkáit.²⁾ Négy évvel utóbb maga Aeneas Sylvius Vitéz példányából másoltatja le Tertulián némely iratait.³⁾

Az, a mi Vitéz könyvtárából három század vi-

¹⁾ Vite di uomini illustri. (Újra kiadva Flórenczben 1859.) 217. s. k. ll.

²⁾ Az erre vonatkozó levelezések a krakkói Codex Epistolaris s. XV. 86 és 92 ll.

³⁾ Aeneas Sylviusnak 1455. január 22-én, ez ügyben Vitézhez intézett levele a bécsi kéziratban.

szontagságai után, reánk maradt; hazánk és külföld különböző könyvtáraiban őrzött kéziratai, melyeket ekkorig kinyomozni sikerült: teljesen igazolják a könyvtár nagy hírét.

Ezen kéziratok kettős tekintetben vonják magukra a figyelmet; részint kiállításuknak fénye, részint birtokosuknak javításai és jegyzései által.

Míg a fényes kiállítás azt tünteti ki, mily becsben állott Vitéz előtt a tudomány, jegyzetei mint tudóst és humanistát mutatják be. Nemcsak azért vásárolta a drága kéziratokat, hogy palotájának díszet kölcsönözzenek; élvezni tudta, ékesíteni is kívánta tartalmokat.

A kódexek, melyek az olaszországi könyvárusok műhelyeiben az évről-évre emelkedő kereslet igényeinek kielégítésére, gyári sietséggel készültek, rendszerint csak technikai képzettségű leírónak művei, melyek hibáktól hemzsegték, és helyenkint érthetlenségig eltorzított szöveget nyújtának. Számos ily eset fordul elő Mátyás király könyvtárának kéziratainál, s e miatt azoknak irodalmi értékéről az újabbkori tudomány igen kedvezőtlenül szokott ítélni.

Ily kódexek Vitézt nem elégtették ki, és Bisticci szintén kiemeli, hogy különös gondot fordított arra, hogy kéziratainak szövege hibátlan legyen. Ezeket maga szokta figyelmesen átvizsgálni, más kódexekkel összehasonlítani és azok alapján kijavítani. Ezen érdekes, de fáradságos munkára mindig, még a legmozgalmasabb napokbau is talált időt. Így például fennmaradt a szent Leó homiliáit tartalmazó

kézirata, melyet — mint sajátkezű feljegyzéséből tudjuk — 1457-ben Esztergomban kezdett javítani, mikor ott, mint V. László foglya, őrizet alatt tartatott; és a következő évben, tehát a Mátyás király megválasztását követő időkben, Nagyváradon fejezte be a javítási műveletet.¹⁾ Egy másik kéziratnak, Plinius leveleinek, javításával 1464-ben Budán foglalkozott, mikor Mátyás király koronázási ünnepélyei alatt a fővárosban tartózkodott.²⁾

Azonban Vitéz nem elégedett meg azzal, hogy kódexeinek szövege teljesen hibátlan legyen; azt is el akarta érni, hogy lehetőleg könnyen felhasználhassa azokat és gyorsan megtalálja, a mit azokban keres. A betűrendben összeállított név- és tárgymutatókat az ő korában még nem ismerték. A lapok széleire irt tartalommutató jegyzetek pótolták. Ezeket rendszerint a leirók másolták le az általok használt codexből. Azonban a könyvek megrendelői gyakran magoknak tartották fenn e munkát; hogy saját szükségleteik és szellemi irányuk szempontjából, épen azon helyeket jelöljék meg, a melyek leginkább érdekelték.

A Vitéz által javított kódexek telvék az ő tolalából származó tartalommutató följegyzésekkel, melyekhez nem ritkán rövid észrevételek is járúlnak.

¹⁾ Ezen kódex a szent-antali (csalóközi) ferencz-rendű zárda könyvtárában őriztetik. Ismertettem a *Könyv-Szemle* 1878. III. füzetében.

²⁾ Ezen kódex jelenleg a bécsi udvari könyvtárban őriztetik. Ismertettem a *»Könyv-Szemle«* 1878. IV. füzetében.

Ezen elszigetelten álló szavak, vagy rövid mondatok, jelentőséggel bírnak. Feltűntetik szellemének és foglalkozásának irányát. Elárulják, hogy milyen célra szokta olvasmányait felhasználni, és mi ragadta meg leginkább figyelmét.

Igy, például, a szent Leo homiliáit kétségkívül oly célból látta el ily jegyzetekkel, hogy egyházi beszédeinek készítésénél használhassa. A Tacitus római történetének néhány könyvét tartalmazó kódex lapjain előforduló jegyzetekből pedig látjuk, hogy minden oly helyet megjelöl, a melyek a főpapot, a csillagászt és a magyart érdekeltették.¹⁾

Miként e könyvtárnak ma már legcsekélyebb maradványait sem birja Nagyvárad; nyom nélkül elpusztultak azon épületek is, melyeket itt részint emelt, részint a szobrászat és festészet remekeivel díszített. E gyászos sorsban osztozott még az a fényes dóm is, mely szent László sirja' felett emelkedett, és századokon át a királyok és a nemzet zarándoklásainak célpontja vala. Ha fennállana, Vitéz bőkezűségének és műízlésének emlékét bírnók benne.

Közel másfél századdal az ő halála után (1519) Miskolczy István református lelkész Nagyváradon megfordulva, kegyelettel kereste fel a régi székesegyházat, figyelmesen tekintette meg minden részleteit, és pontosan feljegyzé, a mit látott. Ott állottak még a

¹⁾ Megjelöli mindazon helyeket, a hol Krisztusról, a zsidókról, a csodákról stb; továbbá csillagokról, csillagászatról stb; végre a hol Pannoniáról van szó.

szent királyok lovas szobrai a templom előtt, melynek merész iveit tarkamárvány-padlózatáról emelkedő oszlopsorok tartották. A homlokzatról e rövid feliratot olvasta le: „*J. E. W. 1456.*“¹⁾)

E néhány betű és az évszám érdekes műtörténelmi tényt örökölt meg. Azt, hogy János váradi püspök 1456-ban újra építteté a templomot, vagy legalább nagy kiterjedésű munkálatokat vitt azon keresztül. Ezeket kétségkívül a nagy tűzvész tette szükségessé, amely ekkor tájt a templomot is elpusztította, és, miként Janus Pannonius egyik költeményében megénekeli, a királyok szobrait csudálatosan megkimélte:

Fényes királyok Isten veletek;
 Midőn vihar s tűz dúlt a vár felett,
 S hamu borítá az eget:
 Nem ért hozzátok vakmerőn a láng,
 És megkimélt vad omlás egyaránt.

---

¹⁾ Miskolczi feljegyzéseit kiadta Keresztúri. *Descriptio Capituli Varadiensis*, II. 232. l.

XVII.

Tárgyalások Vitéz Jánosnak a zágrábi püspökségre áthelyezése
iránt. — Esztergomi érsekké neveztetése.

Mióta Mátyás a magyar trónt elfoglalta, nem merülhetett fel kétség aziránt, hogy az esztergomi érsekséget, megüresedés esetén, Vitéz János fogja elnyerni. Ezt az időpontot nagyváradi püspöki székén kívánta bevárni, melyet más egyházmegyével fölcserélni semmi oka sem volt. Rangra ugyan megelőzte őt a kalocsai érsek és az egri püspök; de politikai befolyás tekintetében messze felülmulta őket, és úgy látszik, püspöksége, jövedelmeire nézve, előnyösebb volt.

Mindazáltal ismételve felmerült az a terv, hogy Vitéz a zágrábi püspökségre helyeztessék át. Természetesen nem tőle származott e gondolat.

A zágrábi egyház zavarteljes állapota, miként láttuk, már Hunyady Jánost is, mint kormányzót, gyakran foglalkoztatta.¹⁾ Rövid szünet után, Zólyomi Benedek püspöknek halálával, megújultak a bonyodalmak.

---

¹⁾ L. fentebb 68 s k. k. 11.

László király Debrenthei Tamás szentmártoni apátot nevezte ki utódjává, és kieszközölte részére V. Miklós pápának megerősítését.¹⁾ Azonban Cillei Ulrik nem volt megelégedve a kinevezéssel, és egy stíriai papot, Boldizsár radmansdorfi plébánost igyekezett a püspökségre segíteni; míg ugyanakkor Csupor Demeter is előállott régi igényeivel.

Tamás püspök, vetélytársaival szemben, a szent-szék pártfogását vette igénybe. A pápa meghagyta Carvajal és Szécsi bíbornokoknak, hogy a két bitorlót egyházi büntetésekkel sújtsák.²⁾ Ennek daczára Tamás nem birta székét elfoglalni. Boldizsár, Cillei Ulrik halálával, elvesztette ugyan támaszát, azonban Demeternek pártja mindinkább erősödött, és Rómában is némi sikerrel működött.

III. Calixtus pápa ugyanis visszavonta Debrenthei megerősítését, és Carvajal bíbornokot odautasította, hogy vizsgálatot eszközöljön, és a versenytársak közül azt erősítse meg, akit legalkalmasabbnak vél.³⁾

Nincs tudomásunk arról, hogy miként járt el a pápai követ megbízatásában. Annyi bizonyos, hogy a zavarokat nem szüntette meg. Mind a három főpap fentartotta igényeit, viselte a zágrábi püspök címét,

¹⁾ Az 1455. október 11-én kelt pápai brève a zágrábi érsekség levéltárában.

²⁾ Ezt az idézett 1457-ik pápai irat említi.

³⁾ Az 1457. május 19 és szeptember 8. kelt pápai iratokat Theinernél. II. 292. és 301. ll.

és úgy a papság, mint a világiak soraiban párthi-
vekkkel bírt.

Ilyennek találta Mátyás király a helyzetet, és az elévült bajokat rögtön orvosolni ő sem volt képes. A három vetélytárs közül Csupor Demeter részére hajolt, kit — úgy látszik — Vitéz még mindig támogatott. Azonban csakhamar meggyőződött afelől, hogy nem bírja azon tulajdonokat, melyek szükségese-
gesek lettek volna, hogy megyéjében a rendet és nyu-
galmat, az egyház és a korona tekintélyét visszaál-
lítsa. E feladat megoldására a magyar főpapok kö-
zött csak egyet tartott alkalmasnak: Vitézt.

Azt óhajtotta tehát, hogy Vitéz foglalja el a zágrábi püspökséget, Csupor pedig a nagyváradi
nyerje el. Ez iránt 1459. nyarán megindultak a tár-
gyalások.¹⁾

Azonban Vitéz vonakodott elvállalni a nehéz
missiót. Hivatkozott előhaladott korára és gyöngél-
kedő egészségére; előadta a zágrábi püspökség zilált
viszonyait; egyebek között azt, hogy a püspöki birto-
kok több mint tiz hatalmaskodó főúr kezei között
vannak. Ne kívánják tehát tőle, hogy biztos révből
tengerre szálljon, a jólétet szegénységgel cserélje fel,

---

¹⁾ Mátyás egy későbbi (1462.) levelében említi, hogy az áthelyezés tervét néhány év előtt ő pendítette meg. — A mi-
lanói követ 1459. szeptember 13-án Budáról írt jelentésében
szól e tárgyalásokról, és a tervezett cserét, tévesen, mint befe-
jezett tényt adja elő; elbeszélvén, hogy Debrenthei Tamás,
boszúból, a szent-mártoni várat Mátyás ellenségeinek adta át.
(Mátyaskori diplom. emlékek. I. 64. l.)

s ezen felül még magára vonja mindazok gyűlöletét, kiknek érdekeivel összeütközésbe jönné. ¹⁾

Mindazáltal Mátyás nem ejtette el tervét. Szőnyegre hozta azt az 1462-ik évi országgyűlésen is, hol a rendek közhelyesléssel fogadták, és felkérték Vitézt, hogy ne tagadja meg az áldozatot, melyet az egyház és az ország érdekei kívánnak.

Fridrik császár is csatlakozott kérelmeikhez, kire nézve, tartományai biztosságának szempontjából, kívánatos volt, hogy a szomszéd Slavónia püspöki székét erélyes főpap foglalja el, és pedig olyan, kivel barátságos viszonyban állhat.

Vitéz végre engedett. »A császár kéréseire, — írja egy levelében, — a fenséges magyar király és az ország főrendei által, ugyszólván kényszerítve, elvállaljuk a feladatot, mely szent ugyan, de fáradságos, és inkább kimerülésünket, mint gyarapodásunkat fogja előidézni. Követjük hívó szózatát az egyháznak, mely anyánk, . . . azon tartományét, mely szülőföldünk, és szolgaságra kárhoztatva, Magyarországtól már majdnem elszakadt. Vajha találtak volna és bizonyára találhattak volna, mást, a ki visszaszerelje, a mi elveszett, egybegyűjtse, a mi szétszóratott, és kormányozza, miután visszaállíttatott. Ez esetben nem kellene nekünk, a kor, munka és betegség által elfárasztott vállainkra venni a súlyos terhet; nem

¹⁾ Ezt Mátyás a pápához, és Vitéz Carvajal bibornokhoz intézett leveleiben adja elő. (Epistolae Mathiae I. I. 28, 33. ll. Itt azonban a levelek hibásan vannak 1460-ra téve. Csak 1462-ben tehető fel, hogy Fridrik is sürgette Vitéz áthelyezését, mit ez utóbbi maga említ.)

kellene koczára tenni szenny nélkül megőrzött hirtűnket. Mivel azonban Isten és az emberek akarják, mivel rajtunk kívül mindenki jónak látja, elszántuk magunkat arra, hogy beleegyezésűnket adjuk az áthelyezéshez.«

Beleegyezését föltételekhez kötötte. Mindenek előtt, azt kívánta, hogy addig, míg a püspökség birtokait visszaszerzi és jó karba hozza, más egyházi javadalmak jövedelmeit élvezhesse. »Nem bírvágy készíttet erre; — úgy mond — de gondoskodnunk kell eszközökről, hogy az elvállalt munkát végrehajthassuk. . . Méltán félünk, hogy ha vakmerően, szilárd támasz nélkül fogunk a dologhoz, kárt szenvedünk állásunkban és becsületünkben, a nélkül, hogy az egyházon segítettünk volna. Ha Atlas, aki vállaira emelte a földgömböt, kimerül, és nincs közelében Hercules, aki a maga vállaira veszi át: minden megsemmisül, és legelőbb az, aki a terhet viselte. Köztudomású, hogy a zágrábi püspökséget csak hosszú idő alatt, nagy költséggel és fáradsággal lehet jó karba hozni. Békés eszközök keveset fognak használni. Gyakran szükséges lesz fegyverhez nyúlni. És miután mindent visszaszerezettünk, türelemmel kell bevárnunk, míg a birtokok újra felvirágoznak; szünet nélkül örökös felettök és védelmezni azokat. Illő tehát, hogy felvessük a kérdést, mily eszközökkel fogjuk mindezt megtenni? s mikép fogunk időközben megélni?«

»Nem határozzuk meg, honnan jöjjön a segély, és az közönyös is ránk nézve, csak elegendő legyen.«¹⁾

---

¹⁾ Vitéznek Carjaval bibornokhoz írt, idézett levele.

A király méltányosnak tartotta Vitéz kívánatát. Felmerült az a combinatio, hogy a kalocsai érsek a nagyváradi püspökségért cserében érsekségét engedje át Vitéznek, a melyet ez a zágrábi püspökséggel bírjon. Mátyás utóbb mégis abban állapodott meg, hogy Vitéz a nagyváradi püspökséget tartsa meg, a zágrábi mellett. A pápa jóváhagyásának ki-
eszközlése végett főlovászmesterét küldötte követül Rómába.

»Alázattal és buzgalommal esedezünk szentségedhez — így szól II. Piuszhoz irt levelében — szánja meg azt az egyházat, mely közel harmincz esztendő óta folytonosan hanyatlik; eszközölje a főpapok át-
helyezését határozatunk értelmében, a melyhez a főpapság, a főurak és az összes rendek hozzájárultak, és a melyet mindenképen fenn akarunk tartani.«¹⁾

Azonban Debrenthei Tamás, bár szent-mártoni apátsága — miként Mátyás megjegyzi — »felért egy jó püspökséggel«, szívósan ragaszkodott igényeihez, és ezeknek érvényesítése végett személyesen Rómába utazott. Itt úgy adta elő az ügyet, mintha ő Vitéz ambíciójának áldozata lenne, és ez erőszakkal fosztotta volna meg a zágrábi püspökségtől. Oly ügyes-
séget fejtett ki, hogy úgy a pápát, mint a bibornoki collegium több tagját megnyerte.

---

¹⁾ Mátyás királynak a pápához, három bibornokhoz irt levelei, Rómába küldött követe részére adott utasítása, valamint az ország rendei-
nek ez ügyben a pápához és Carvajal bibornokhoz intézett levelei: *Epistolae Mathiae Corvini*. I. kötet. VIII. XIII — XVII. szám alatt.

Ennek következtében Mátyás előterjesztése nem talált kedvező fogadtatásra. A pápa kijelenté, hogy az ügynek érett megfontolása után Tamás püspök igényeinek jogosultsága felől győződött meg. Ennélfogva a béke helyreállítása végett, kész ugyan őt a zágrábi püspökségtől felmenteni, de csak úgy, ha a király az üresedésben levő nyitrai püspökséget adományozza neki, meghagyva a szent-mártoni apátságot és a széki prépostságot is. Vitéz Jánost pedig csak oly feltétel alatt helyezi át a zágrábi püspökségre, ha a nagyváradi püspökségről lemond, s ezt Csnpor Demeter nyeri el; míg Vitéz a királyi kincstárból nyerhetne 3000 forintnyi évi segély-összeget. Soha sem adná megegyezését ahhoz, hogy egy főpap két püspökséget birjon. Ily eset — úgy mond — pápasága alatt még nem fordult elő, és nem is fog előfordulni.«¹⁾

Ugyanekkor Carvajal bibornok hasonló irányban írt Vitéznek, figyelmébe ajánlva Tamás püspök panaszainak orvoslását, és megjegyezve, hogy egészen tőle függ a fennforgó ügyet kielégítő módon rendezni, mert a király mindenben az ő tanácsa szerint jár el.²⁾

Vitézt ezen levelek nagy mértékben elkedvetlenítették. Ő ugyanis ez alatt átvette volt a zágrábi püspökség kormányát, hol Mátyás nem csak az egyházi birtokokat adta neki át, de saját kegyuri jogait

¹⁾ A pápának Mátyás királyhoz intézett levele. Epistolae M. C. I. XIX. szám.

²⁾ Carvajal levelét nem birjuk. Tartalmát Vitéz válszából ismerjük.

reá ruházva a zágrábi káptalan javadalmainak adományozására is felhatalmazta.¹⁾

Ő tehát Slavóniába ment, s itt nagy buzgalommal fáradozott a püspökség zilált viszonyainak rendezésén, az elidegenített jószágok visszaszerzésén, a mi nagy részben sikerült is.²⁾

Fájdalmasan hatott reá, hogy fáradalmai által elismerés helyett, gyanúsításokat és vádakát vont magára. Ezeket Carvajal bíbornokhoz intézett válasziratában erőteljes hangon visszautasítja. Nem mellőzte hallgatással azt a megjegyzést sem, hogy ő mindent ki tud vinni a a királynál. »A fenséges királynak — úgymond — magának is elég belátása van, és e mellett nálamnál kitünőbb tanácsosokkal rendelkezik. Oly nagy befolyásra nem is vágyom; azzal, a melyet birok, meg vagyok elégedve, és soha sem fogok visszaélni.«³⁾

És csakugyan befolyását nem használta fel arra, hogy a királyt a pápa kívánatainak visszautasítására bírja. Ő a zágrábi püspökséghez nem ragaszkodott, sőt szabadúlni ohajtott annak terhétől. »Főczélom — írja a pápának — mindig a zágrábi püspökség felszabadítása volt; és miután ezt, hamarabb mint reméltem, elértem, esedezem szentségedhez, ne kényszerítsen, hogy tovább is viseljem e terhet.«⁴⁾

¹⁾ Mátyás király 1462. május 24-én Budán kiállított oklevelének egykoru másolata a zágrábi Akadémia könyvtárában.

²⁾ Ezt Vitéz, a pápához intézett alább idézendő levélben említi.

³⁾ Vitéznek levele Epistolae M. C. I. rész IX. szám.

⁴⁾ Vitéznek levele ugyanott XIX. szám.

Mindazonáltal Mátyás, úgy látszék, még mindig őt óhajtotta zágrábi püspöknek. E miatt azon volt, hogy két vetélytársát kielégítse. Debrenthei Tamást nyitrai püspökké nevezte ki. Csupor Demeternek pedig a bosniai püspökséget a pécsváradi apátsággal ajánlotta. Ez utóbbi azonban nem akart lemondani a zágrábi püspökségről. Hosszas alkudozások után végre abban történt a megállapodás, hogy Csupor Demeter a zágrábi püspökség egyházi kormányát fogja vezetni, ellenben a püspökség várai és birtokai Szent-Lászlói Thúz Osvátra bizatnak. ¹⁾

A pápa ezt az egyességet nem hagyta helybe, és Csuport a zágrábi püspökségben, minden feltétel nélkül megerősítette. ²⁾

Mátyás erre azzal válaszolt, hogy Csuport rábírta, miszerint a zágrábi püspökségről önként és véglegesen lemondjon; miért őt a bosniai püspökséggel, a bélai apátsággal és 1000 forint évi díjjal kárpótolta. ³⁾

Az ekképen megüresedett zágrábi püspökséget a király Thúz Osvátnak adományozta. ⁴⁾

A pápa Csupor lemondását nem fogadta el,

¹⁾ Mátyás király levele, melyben ezt az egyességet a pápának bejelenti, ugyanott, II. rész XIII. szám.

²⁾ Az 1465. június 13-án kelt pápai irat Theinernél. II. 406. lap.

³⁾ Ezt az egyességet a király alább idézendő levelében jelenti be a pápának.

⁴⁾ Mátyásnak 1465. november 7-én a pápához intézett levele. Epistolae. XXII. szám.

és Thúz Osvátot nem erősítette meg, annál kevésbé, mert ez a kánoni kort, a 28-ik évet el nem érte volt.

Mátyás a pápa ezen magatartásában személyes sérelmet látott. Keserőséggel teljes levelet írt neki. Sajnálattal tapasztalja — ugymond — hogy a zágrábi egyház rendezésére czélzó igyekezetei sikertelenek, mivel inkább a személyek, mint az egyház érdekeit veszik tekintetbe, és legczélszerűbb javaslatait visszautasítják. A pápától megvárhatta volna, hogy bizalommal lesz iránta, és inkább rá, mint elleneire fog hallgatni. Ő nem kívánja károsítani az egyházat, midőn az egyházi méltóságok betöltésénél saját biztosságáról és alattvalóinak jólétéről is gondoskodik. ¹⁾

Ismételve kérte tehát az általa kinevezett zágrábi püspök megerősítését. És hogy a pápát teljesen megnyugtassa, elállott a Csupor Demeterrel kötött egyességtől, és ezt az időközben megüresedett győri püspökségre helyezte át.

A pápa ekkor felhagyott a további ellenkezés-sel, és Thúz Osvátot a zágrábi püspökségben megerősítette. ²⁾

Ekképen, három évtizedig tartó belzavarok után, a zágrábi egyház ifjú, erőteljes, főrangú püspököt nyert, ki a pápa és a király, a papság és a hívek

---

¹⁾ Mátyásnak 1466. elején a pápához intézett levele (hibás dátummal) Epistolae. XII. szám.

²⁾ 1466. ápril 17. Lásd Pray. Specimen. II. 333. lap.

üdvkívánatai között foglalta et székét. Azonban a szerencsétlenségek sorozata nem érte el végét. Mátyás király azt a czélt, mely e főpap megválasztásánál szemei előtt lebegett: nem érte el, saját biztonságát és alattvalóinak jólétet nem mozdította elő. Ugyan is Osvát püspök később ellenségeihez csatlakozott, és a száműzetés büntetését vonta magára.

Ez alatt Szécsi Dénes bíbornok, miután egy század-negyedig foglalta volt el a primási széket, 1465. február első napján kimúlt. Mátyás király, haladéknélkül kinevezte utódjává, Vitéz Jánost. Midőn részére a szent-szék megerősítését kérte, kiemelte hogy kérésének teljesítése által a pápa nagyobb szolgálatot teend az egyháznak, mint az ajánlott főpapnak. ¹⁾

Feltűnő azonban, hogy az ország első egyház méltóságát adományozva Vitéznek, ugyanakkor nem őt, hanem Várdai István kalocsai érseket ajánlotta a pápának, hogy Szécsi Dénes helyére a bíbornoki collegiumba felvegye. ²⁾

II. Pál pápa, habár több év múlva, csakugyan kitüntette Várdait a bíborral, ³⁾ a minek az volt kö-

---

¹⁾ Vitéz 1465. február 16-án már választott esztergomi érseknek czimeztetik. — Mátyásnak a pápához intézett ajánló irata Epistolae. II. 94. l.

²⁾ A pápához intézett levele. Epistolae. II. — I. A velenzei doge is Mátyás kérésére, lépéseket tesz Várdai érdekében Mátyáskori Dipl. Emlékek. I. 308. l.

³⁾ 1471. január 14-én Várdayhoz intézett levelében említi, hogy r é g e b b e n nevezte ki őt bíbornokká.

vetkezménye, hogy rangra az ország első főpapját megelőzte. ¹⁾

Vitézt bizonyára kellemetlenül érinté a mellőzés és az ebből származó helyzet félszegsége. Ennek következtében Mátyás utóbb ismételve fordult a pápához azzal a kéréssel, hogy Vitézt is nevezze ki bíbornokká. De, előttünk ismeretlen okok miatt, a pápa nem teljesítette kérelmét. ²⁾

Időközben a nagykiterjedésű esztergomi érsekség kormányzása mellett, Vitéz néhány év múlva a nyitrai püspökség ideiglenes igazgatását is átvette.

Debrenthei Tamás ugyanis, ki azt 1465-ben nyerte volt el, magára vonta Mátyás király haragját. Azzal vádolták, hogy a felvidéken pusztító cseh rablócsapatok kapitányaival szövetségben áll. A király hitelt adott e vádnak, (az 1467-ik év végén, vagy a következő elején) megfosztotta őt püspöki váraitól és birtokaitól, melyeket előbb világiak felügyeletére bízott, majd, a Debrenthei által bírt panonhalmi apátsággal együtt Vitéznek adott át. ³⁾

Ez 1468. tavaszán és nyarán hosszabb ideig tartózkodott Nyitrán, a püspökség egyházi és világi

---

¹⁾ A királyi oklevélben is az első helyet Várday foglalja el, Vitéz a másodikat.

²⁾ II. Pál 1471. január 8-án Vitézhez intézett levelében említi, hogy Mátyás többször ajánlá, kívánatát nem teljesítheti, de a maga idején tekintettel lesz rá. Theinernél, II. 417. l.

³⁾ Ez kitűnik Mátyás királynak 1468. ápril 17. és a szent-benedeki conventnek augusztus 4-iki okleveleiből. (Kiadva: Episcopatus Nitriensis Memoria, 119 és 294. lapjain.

ügyeinek rendezésével foglalkozva. Azonban alig helyezkedett be a nyitrai püspökség birtokába, a nyitrai vár tőszomszédságában emelkedő zobor-hegyi apátságot is, melynek apátja ez időtájt meghalálozott, hatalommal lefoglalta; és utóbb Mátyás királynál kieszközölte, hogy ezen apátságot a nyitrai püspökséghez csatolja. ¹⁾

Debrenthei, a ki ekképen második püspökségétől is megfosztatott, a szent-székhöz fordúlt panaszjaival. II. Pál pápa, azon nézetben lévén, — miként maga említi, hogy Vitézt nyomós okok indították a püspökség lefoglalására, és azon reményben, hogy azt később önként visszabocsátandja, — több esztendeig késett T a m á s p ü s p ö k ügyében felszólalni. Csak három év letelte után bírták rá Debrenthei esdeklései, hogy Vitézhez ez ügyben levelet intézzon. »Testvéri szeretettel« inti őt a lefoglalt javadalmak visszaadására. Figyelmezteti, hogy azon esetre, ha ezt nem cselekszi, attól tarthat, hogy bírvágyónak és vallástalannak fogják hirdetni. »Intjük tehát testvériségédet az Urban, hogy ezeket bölcseségedhez képest gondosan megfontolva, akkép intézkedjél, hogy minden panasznak elejét vegyed. Ha ezt megteszed, mint bizalommal várjuk, bölcseségeddel és erényeiddel öszhangzó, nekünk pedig igen kedves dolgot fogsz cselekedni.« ²⁾

Ugyanakkor a kalocsai érseket és a veszpré-

¹⁾ A zobor-hegyi conventnek 1468. augusztus 4-én a szent-benedeki apátság előtt tett óvása: Episcopatus Nitrien sis 119. l.

²⁾ 1471. június 30. Theinernél. II. 425. l.

mi püspöket is felhívta, hogy ez irányban Vitézre hatni igyekezzenek. ¹⁾

Mikor e pápai iratok Magyarországra érkeztek (1471. őszén) a nyitrai vár — mint alább el fogjuk beszélni — fontos eseményeknek volt színhelye, melyeknek következtében Mátyás a nyitrai püspökségbe Debrentheit ismét visszahelyezte.

---

¹⁾ Ugyanott 426. l.

XVIII.

A csehországi bonyodalmak. — Vitéz János mint közvetítő Podjebrád és a szent-szék között. — A nagyszombati alku. — Az ellenségeskedések kezdete Mátyás és a cseh király között. — Podjebrád levelezése Vitézzel.

Alig szüntek meg a bonyodalmak, melyeket Frigyes császár hatalomvágya idézett elő; nem kevésbé veszélyeseket és tartósakat támasztott maga Mátyás király, mikor Cse h o r s z á g meghódítására határozta el magát. Azokban Vitéznek szintén fontos szerep jutott.

Podjebrád, mint a kelyhesek felekezetének híve és buzgó pártfogója, mióta Csehország trónját elfoglalta, (1458.) feszült viszonyban állott a szent-székhez. II. Pius ismételve tőn kísérletet, hogy őt a kath. egyháznak megnyerje. Többször igénybe vette Mátyás közbenjárását. És Vitéz is, kit uralkodójának ügyei gyakran vezettek Csehországba, felhasznált minden alkalmat, hogy Podjebrádot engedékenységre bírja. Igyekezetei sikertelenek maradtak.

Az 1465-ik év nyarán tervben volt, hogy a két fejedelem Szokolczán személyesen fog találkozni. Azonban Mátyásnak Boszniába kellett hadait vezetni

és e miatt Vitét bízta meg a tárgyalások vezetésével.

A magyar primás — miként láttuk — régóta dicsekedett a cseh király bizodalmaival és barátságával. És a közvetítői föllépésre kiválóan alkalmassá tette az a körülmény is, hogy a cseh-morva katolikus párt egyik vezértagjával, Boskovitz Protáz olmützi püspökkel szoros viszonyban állott. Ez Olaszországban tanult. Guarino növendéke volt, kinek házában Jánus Pannoniussal benső barátságba lépett. Általa, még ifjukorában ismerkedett meg Vitézzel, ki iránt nagy tiszteletet és úgy szólván fiui ragaszkodást tanúsított. ¹⁾

Vitéz Szokolcza helyett Nagyszombatba hitta meg a cseh királyt, kérve, hogy megjelenését lehetőleg siettesse. ²⁾ Azonban Podjebrád, a Prágába összehívott országgyűlés miatt, nem jelenhetett meg, és maga helyett Protáz püspököt küldötte. A két főpap közvetítő javaslatot dolgozott ki, mely hivatva volt a pápát megnyugtatni. ³⁾

Azonban e tervvel elkéstek. A pápa néhány héttel előbb kimondotta volt a döntő szót. Július 15-én kelt bullájában Podjebrádot eretneknek és a keresztény hit ellenségének nyilatkoztatta.

Vitéz attól tartott, hogy a szakadás most már

---

¹⁾ Tanuskodik erről Protáz püspöknek levelezése Janus Pannoniussal és Galeottival. Az 1462-ben írt, még kiadatlan levelek a bécsi udvari könyvtár egy kódexében találatnak.

²⁾ Palacky idézi Vitéznek 1465. szeptember 12-én Podjebráddal intézett levelét. *Gesch. Böhmens.* III. 360. l.

³⁾ A nagyszombati alkuról szóló jelentést Palackynál i. h.

békés uton nem lesz megszüntethető. Fájdalommal nézett a küzdelmek elé, melyek be fognak következni, és a cseh királyt tette ezért felelőssé.

»Fájlaljuk — írja a olmücsi püspökhöz intézett levelében — hogy királyod, ki uralkodása kezdetén a bölcs és dicső fejedelem hírét vívta ki, most a becstelenség iszonyú ítéletét vonta magára; a mit könnyen elháríthatott volna, ha eszének sugallatát és barátainak tanácsát követi. Egyebek között, mi is, mikor Prágában voltunk, és mikor Morvaországban kerestük fel ő felségét, tisztességes utat jelöltünk ki neki; intettük őt, hogy hárítsa el magától a gyalázatot, mely fenyegeti, tartsa fenn királyi méltóságát és becsületét, melyet úgy fog legjobban biztosítani, ha erkölcs és vallás tekintetében is a többi keresztény fejedelmekhez csatlakozik. De kéréseinket nem hallgatta meg. Mások tanácsát helyesebbnek ítélte.« ...

Mindazáltal nem vesztette el minden reményét. »Ha — úgymond — királyi méltóságának és becsületének visszaállítása érdekében, fáradságunkkal és tanácsunkkal, szolgálatára lehetünk, készek vagyunk mindenre; csak ő felsége ne hiusítsa meg igyekezteinket. Ellenben, ha ezentúl is a maga esze szerint jár el, nyíltan kimondjuk, hogy hatalma bármily nagy, gyalázata még nagyobb leend.« ¹⁾

Közölte-e Protáz püspök uralkodójával ezen levelet? és miképen válaszolt arra? nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy Vitéz és a prágai udvar között az összeköttetés és nem szakadt meg.

¹⁾ Vitéznek 1465. október 17-ikén kelt levele. Palacky-nál. Beiträge. 369. l.

Podjebrád most úgy látszik hajlandó volt, a nagyszombati alku pontjainak alapján, a pápával egyességre lépni. Az ő kérésére, Vitéz az 1466-ik év elején, egyik kanonokját Rómába küldötte, hogy Carvajal bibornok által a szent szék hozzájárulását ama pontokhoz kieszközölje.¹⁾

Azonban Rómában föltétlen meghódolást követeltek, és alkuról hallani sem akartak. Ehez járult, hogy Podjebrád időközben magára vonta Mátyás neheztelését, melyet csakhamar elkeseredett ellenségeskedés követett.

Ugyanis több csehországi főúr, köztök első helyen Sternberg Máté, egy idő óta gyakori beutéseket tettek Magyarország felső részeibe, ahol iszonyú pusztítást vittek véghez. Sőt Sternberg, hogy ily kalandok alkalmával biztos támpontja, és szükség esetén menhelye legyen, magyar területen, Nagyszombat közelében, két erősséget épített.

Mátyás többször tett panaszt Podjebrádnál. Azonban felszólalásai sikertelenek maradtak. E miatt az 1466-ik őszén, személyesen indult a hatalmaskodó urak megfélemezésére. Utközben Esztergomban, hol Vitéz vendége volt, vette Podjebrád fiának Viktorin herczegnek és a morva rendeknek leveleit, melyekben értesítik, hogy Sternberget megidézték, és szükség esetén fegyver hatalmával fogják engedelmességre szorítani. Csakugyan, Viktorin megállapo-

---

¹⁾ Vitéznek 1466. február 28-án kelt levele Telekinél.
XI. 153.

dásra lépett Sternberggel; ez kötelezte magát, hogy magyarországi erősségeit kiüríti, a többi panaszok és nehézségek megvizsgálását választott bíróságra bízza, melynek tagjai Magyarország részéről Vitéz János és a nádor, Morvaország részéről pedig az ol-mücsi püspök és Lippai Henrik vagy Cymburg János leendenek. ¹⁾

Viktorin az esztergomi érsekkel közlé ezen egyességet, felkérvén, hogy Mátyást annak elfogadására bírja. ²⁾

Mily véleményben volt ez ügyről Vitéz, arról nincs tudomásunk. Mátyás határozottan visszautasította az egyességet. Kijelenté, hogy a rablókka és gyújtogatókkal nem bocsátkozik alkudozásba; azoknak megbüntetését követeli. ³⁾

Ez alatt Podjebrád maga is tett lépéseket, hogy Mátyást megengesztelje. Rosenberg Jánost küldötte hozzá Pozsonyba, azzal a kéréssel, hogy a viszály ki-egyenlítése végett jöjjön személyesen Brünnbe, vagy pedig küldje oda, teljhatalommal felruházva, az esztergomi érseket. ⁴⁾

Azonban ugyanekkor mindkét részről újabb sérelmek merültek fel, melyek az egyetértést és békés viszony helyreállítását lehetetlenné tették.

Ország Mihály nádor és Ledniczei Bielik felvi-

¹⁾ L. Teleki. III. 475 és kk. II.

²⁾ Viktorin levele. Telekinél. XI. 396. l.

³⁾ 1466. november 9-én Somorján irt levele, ugyanott 183. lap.

⁴⁾ Teleki. III. 482. l.

déki váraikból, erős csapatok élén Morvaországra törtek, hol azoknak egy részét Sternberg Máté üldözőbe vette és megsemmisítette; mire maga is, visszatorlásul, Magyarországba nyomúlt, és a Vág vidékén pusztított.

Mátyás a történetekről értesülván, nem volt hajlandó Podjebrád meghívását követni. Sem maga nem ment Brünnbe, sem Vitézt nem küldötte oda. Podjebrád mindazonáltal még egy kísérletet tett. Tudomására esván, hogy Mátyás, Vitézzel együtt Nagyszombathban tartózkodik, deczember első felében Gisinszky János nevű követét küldötte ide, oly célból, hogy az esztergomi érseknek közbenjárását eszközölje ki.

És valóban Mátyás most a békére hajolt. Csak a békebontók megfenyítését követelte. Vitéz értésére adta ezt Podjebrádnak. Egyuttal »a béke és jó egyetértés fenntartásának őszinte óhajtásától vezettetve« figyelmeztette őt, hogy Mátyás mindent megtett a fennálló kötések megtartására; lehetséges ugyan, hogy alattvalói — tudta nélkül és akarata ellen — megsértették azokat; de minden ily esetben a felek kihallgatása után, kész elégtételt szolgáltatni. Ellenben a cseh- és morvaországi alattvalók részéről nem egyes beütések és károsítások fordultak elő; immár nyílt háborút folytatnak Magyarország ellen, és némelyek azzal kérkednek, hogy ezt fejedelmök parancsára teszik. Ily nyilatkozatokra nem helyez nagy súlyt. De a magyar király testvéri jóakarátának megőrzésére csak úgy számíthat, ha ama gonosztevőktől megvonja pártfogását, komolyan felhívja őket a béke megtartá-

sára, és az engedetleneket szigorúan megbünteti. Mihelyt így jár el, ő a maga részéről egész buzgalommal fog a két uralkodó közötti béke és testvéri szeretet megszilárdításán fáradozni. ¹⁾

Podjebrád, még e levél vétele előtt, írt Mátýásnak; azon reményét fejezte ki, hogy ha az esztergomi érseket végre valahára elküldi hozzá, szóbeli értekezellet útján, könnyű leend a viszályoknak véget vetni; addig pedig tanácsosabbnak tartja a levelezést megszüntetni, mely az elkeseredést még inkább növeli.

Vitézt közvetlenül is felszólította, hogy mielőbb jöjjön hozzá. Megjegyzé, hogy ha első meghívását követi, a dolgok nem fejlődtek volna idáig. ²⁾

Mátýás hajlandó volt Vitézt a cseh királyhoz bocsátani; és értesíté őt, hogy mihelyt a biztosító oklevél megérkezik, Vitéz a meghatározandó napon és időben meg fog jelenni. Podjebrád észrevételére azt viszonozta, hogy az esztergomi érsek már korábban megjelent volna Brünnben, a minthogy útnak is indult; de vissza kellett térnie, mivel a cseh király alattvalói fegyveres kézzel útját állották.

Vitéz is ilyformán írt. Felkérte Podjebrádot, hogy Magyarország határaihoz közel eső helyre tűzze ki az összejövetelt, és hathatósan gondoskodjék utja biztonságáról, minthogy számos alattvalói semmit sem adnak menvédeire, és így könnyen megtörténhetik, hogy útjából ismét vissza kellene térnie. Együttal ő is kifejezést adott azon reményének, hogy

¹⁾ 1466. december 19-iki levele Telekinél. XI. 405. l.

²⁾ A dátum nélküli levél Telekinél XI. 410. l.

a két ország között támadott viszályokat ki fogják egyenlíteni. ¹⁾

Podjebrád sokat várt ezen összejöveteltől. E miatt az év utolsó napjaiban mind maga írt, mind Protáz püspök által is íratott Vitéznek, sürgetve, hogy elutazását siettesse, mert az összejövetel napjának meghatározását reá bízta. Találkozási helyül előbb Brünnt, majd Prágát jelölte ki. ²⁾

Ez utóbbi helyre, 1467. elején hízolgó kifejezésekkel hívta meg. Hogy útjában teljes biztosságot nyújtson neki, — úgy mond — szívesen menne eleje személyesen; de halaszthatatlan ügyek visszatartják; e miatt fia Viktorin herczeg fogja őt az ország határainál fogadni, és Prágába kísérni. Távozásakor is biztosan fogja haza kísértetni. ³⁾

A királyt pedig biztosította, hogy »barátjával« az esztergomi érsekkel bizalmasan értekezve, minden kérdések, azok is, melyeket ekkorig talán elmellőzött, el fognak intéztetni. ⁴⁾

Mivel pedig Vitéz késett megjelenni, Podjebrád időnkint újra és újra sürgette őt, hogy végre teljesítse kérését; Mátyást pedig, hogy az érseket küldje hozzá. ⁵⁾ Sőt bizalmas tanácsosa Heimburg Gergely jogtudor által is íratott leveleket az eszter-

---

¹⁾ Vitéznek 1466. december 31-én Nagyszombatból Podjebrádhhoz intézett levele Telekinél. XI. 414. l.

²⁾ A két dátum nélküli levél ugyanott 413. és 415. ll.

³⁾ 1467. január 10-ki levele. Telekinél. XI. 232. l.

⁴⁾ Ugyanakkor. Ugyanott. XI. 229. l.

⁵⁾ Podjebrádnak az esztergomi érsekhez intézett d. n. levele (ján.) 242. l. febr. 21. 250. l. júl. 25. 279. l. d. n. (júl.) 233. ll.

gomi érsekhez, kivel régtől fogva baráti viszonyban állott.

Ez majd az uralkodója ellen emelt vádakát igyekezett czáfolni; majd azt bizonyítgatta, hogy Magyarországra nézve, mily előnyöket ígér a cseh királlyal való szövetség, ki a törökök elleni küzdelemben nagyobb szolgálatokat tehet, mint bármily más fejedelem. ¹⁾

A prágai találkozás nem jött létre. A pápai követ ugyanis mindent megtett, hogy a kibékülést akadályozza. A szent-szék politikája most oda irányult, hogy a szomszéd fejedelmeket Podjebrád ellen háborúra készítse, melynek díjául a győző részére Csehország koronája volt kilátásba helyezve.

Ez irányban működött Roborella Lőrincz érsek, a pápai nuntius Nürnbergben is, a hol 1466 őszén a német birodalom rendei gyűlést tartottak, kiket meggyőzni igyekezett arról, hogy Podjebrád veszélyesebb a kereszténységre mint a török; minélfogva előbb amaszt kell megsemmisíteni, és csak azután az utóbbi ellen irányozni a fegyvert.

Azonban e felfogásban a német fejedelmek nem osztoztak; és körükben Podjebrádra kedvező hangulat uralkodott.

A birodalmi gyűlés a török ellen intézendő hadjárat ügyét is tárgyalta. Ez okból Mátyás, Vitéz János vezetése alatt követeket küldött ide.

Az elmúlt év őszén tartott birodalmi gyűlés

---

¹⁾ Heimbürg Gergely 1467. febr. 17. 244. l., júl. 11. 266. l., júl. 25. 281. l., d. n. év vége 295. l.

20,000-nyi sereg kiállítását határozta el, oly feltétel alatt, ha Mátyás király 5000 magyar fegyverest és négy végvárat bocsát a német fővezér parancsnoksága alá. A király elfogadta volt e feltételeket.

A mostani gyűlés megújította a 20,000 fegyveres kiállítására vonatkozó határozatot, de a feltételeket némileg módosította.

A magyar követek e miatt kijelentették, hogy mielőtt azokhoz hozzájárulnának, uralkodójuktól utasítást fognak kérni. Mire azt a választ nyerték, hogy a mostani végzések a mult éveknek folyamányai lévén, a királyra nézve kötelező erővel bírnak. De a birodalmi gyűlés nem elégedett meg többé azzal, hogy a feltételeket Mátyás jóváhagyja; a magyar országgyűlés megerősítését is követelte.

Ez annyit tett, mint a határozat végrehajtását elhalasztani. És az csakugyan soha sem hajtatott végre. ¹⁾

---

¹⁾ Teleki, III. 493. és 523. s. k. l.

XIX.

A csehországi hadjárat. — Vitéz befolyása annak megindítására. — Részvété a hadjáratban. — Alkudozásai Frigyes császárral. — A hadjárat által fölkeltett elégedetlenség. — Vitéz az ellenzék élére áll. — Eljárásának magyarázata. — Az 1470. novemberi országgyűlés. — Podjebrád halála és a lengyel Ulászlónak cseh királylyá választása.

II. Pál pápa, miután Podjebrádot trónvesztessé nyilatkoztatta, előbb a német birodalom fejedelmeit, majd a lengyel királyt hívta fel a szent-szék ítéletének végrehajtására. Azonban nem sikerült őket a hatalmas cseh király elleni háború megindítására bírni. Végre Mátyáshoz fordult, s nála előterjesztései kedvező fogadtatásra találtak.

»Személyemet és országomat — így hangzott válasza — felajánlottam volt Szentségednek. Bármily nehéz és veszélyes legyen az, a mit Isten vagy földi helytartója parancsol, mint szentet és üdvöset félelem nélkül kísértem meg; főleg ha a kath. vallás megszilárdításáról és a hitetlenek megfenyítéséről van szó . . . Szentséged és elődeinek felszólítására a cseheknél félelmesebb ellenséggel szálltam már szembe. Akár a törökök, akár a csehek ellen van fegyve-

remre szüksége, engem és velem Magyarországot mindig készen fog találni.« ¹⁾

Kétségtelen, hogy Mátyás királyt ezen elhatározásra nem egyedül vallásos buzgósága készítette; de ellenséges érzülete sem, melyet Podjebrád ellen táplált. Első sorban politikai indokok vezérelték. Biztosítani akarta magának a szent-széktámogatását, mely nélkül sem a törökök hatalmát megtörni és a császár ármányait meghiusítani, sem családjának uralmát a magyar trónon megszilárdítani nem remélheté.

Továbbá, Cseh- és Morvaország megszerzésétől a magyar korona hatalmának jelentékeny gyarapodását várta. Őt is azon meggyőződés vezérlé, mely később a magyar politika egyik alapelve lett: hogy Magyarország csak a szomszéd nyugati országokkal kapcsolatba lépve, foglalhatja el az európai államrendszerben megillető helyét, és daczolhat az ozman támadásokkal.

Vége a csehországi korona birtokosának, az avval összekötött választó fejedelmi méltóság, a Németország ügyeire is befolyást biztosított, sőt a császári korona elnyerésére is kilátást nyitott, mely a hatalom- és dicsvágyó uralkodónak lelkére szükségkép nagy vonzerőt gyakorolt.

Mátyás tehát, midőn őt az 1469-ik év elején, Roborella Lőrincz pápai követ, a háboru megindítására felhívta, habozás nélkül késznek nyilatkozott beváltani szavát; annál inkább, mert a csehországi katholicus rendek követei is megjelentek előtte, igérvén,

---

¹⁾ Edistolae. II. rész. 70 l.

hogy azonnal megválasztják királylyá, a császár pedig biztosítá, hogy a választást meg fogja erősíteni; emellett jelentékeny haderő és pénzsegély küldésére is kötelezték magokat.

Vitéz János, uralkodójának politikáját egészen helyeselte, és a csehországi vállalat legbuzgóbb szószólója volt. Ő vállalkozott, hogy annak szükségessége és előnye felől az ország főurait meggyőzze. Ez sikerült is. Az országtanács tehát mikor, a király véleményét kikérte, a háború mellett nyilatkozott. Vitéznek tulajdonítja maga Mátyás ez eredményt. »Az ő tekintélye és bölcsesége — úgymond — küzdötte le a nehézségeket«. ¹⁾

Podjebrád ugyan még ekkor is újabb kísérleteket tett, hogy Vitéz közbenjárásával a fenyegető veszélyt elhárítsa; de ajánlataival már későn érkezett. ²⁾

Mátyás szokott gyorsaságával tette meg készülleteit. (1468.) Ápril első felében megküldötte Podjebrádnak a hadizenetet, és 16,000-nyi válogatott sereggel, Morvaországba nyomult. Vitéz, érseki dandára élén, kísérte. De csakhamar, május elején, vissza kellett térnie. Mivel ugyanis az a hír terjedett el, hogy Podjebrád, kerülve a Mátyással való megütközést, Magyarországba készül törni, — Mátyás a primást

¹⁾ 1468. ápril 10-én római követéhez intézett levelében Epistolae. III. k. XVII. szám.

²⁾ Kostka Albertnek 1468. ápril 16-án Prágából, Vitézhez intézett levele, Telekinél. XI. 341. l.

bízta meg, hogy a fenyegetett országrész védelmét vezesse. ¹⁾

Vitéz a tavaszi és nyári hónapokat Nyitrán töltötte, éber figyelemmel az éjszaki határookra. Azonban a hír alaptalan volt. Morvaország maradt a változó szerencsével folyt háború színhelye. Vitéz, az év végefelé, újlag megjelent itt. Mátyás környezetében találjuk őt 1469. elején, mikor a csehországi kath. rendek követségét fogadta, mely királylyá választását jelenté, és a választási föltételeket előterjeszté. Az érsek ezeknek elfogadását ajánlá.

Azonban Mátyás visszautasító válaszzsal bocsátotta el a követséget. Időközben ugyanis alkudozásokba bocsátkozott Podjebráddal, ki azt az ajánlott tette, hogy őt az összes cseh-morva rendek gyűlésén, egyértelműleg fogja utódjává megválasztatni.

Mily álláspontot foglalt el Vitéz ezen tárgyalások irányában, arról nincs tudomásunk. De azok nem vezettek eredményre, és a háború ismét tovább folyt. Mátyás (1469. tavaszán) elfoglalta Sziléziát — a cseh korona egyik tartományát, — a hová Vitéz is kísérte. Boroszlóban ismét megjelentek előtte a csehországi kath. rendek követei, és most elfogadva a megújított választást, fölvette a cseh király címét.

Podjebrád ellenben, hogy szövetségest biztosítson magának, híveit Prágában összegyűjté, és fiainak mellőzésével, Kázmér lengyel király elsőszülött fiát Ulászlót választatta meg utódjává.

²⁾ Mátyás 1468. május 3-án értesíti Pozsony városát Vitéz küldetése felől, oly meghagyással, hogy engedelmeskedjék neki. Telekinél. XI. 343 l.

A háborút ezen túl mindkét részről még nagyobb elkeseredéssel folytatták. Mátyás ennél fogva most már nem nélkülözheté tovább azoknak segítségét, a kik ezen háború megindítására ösztönözték. Követeket küldött Rómába és Bécsbe, a honnan azonban csak határozatlan ígéreteket nyert. Sőt mindinkább meggyőződött, mennyire megbízhatatlan a császár barátsága. Ugyanis Frigyes a lengyel Ulászló felé kezdett hajolni, és ürügyet keresve, hogy Mátyással szakítson, ezt azzal vádolta, hogy a lázongó ausztriai és stíriai rendeket titkon támogatja.

Mátyás természetesen nagy súlyt helyezett arra, hogy a császár és a lengyel udvar között a szövetség létrejövését megakadályozza. E miatt személyesen óhajtott Frigyesel találkozni, és a karácsonyi ünnepeket nála tervezte tölteni, hogy a fennforgó nehézségeket elhárítva, őt a maga érdekeinek megnyerje. Deczember elején Pozsonyba jött, hogy innen néhány nap múlva Bécsbe menjen.

Azonban ekkor azt a tudósítást vette, hogy a Szerbországban elhelyezett török hadak a magyarországi végvárak megvívására tesznek készüléteket. Rögtön Budára kellett sietnie, hogy a veszélyeztetett pontokra hadakat küldjön. Bécsbe pedig, maga helyett, Vitézt küldötte, a ki kétszáz lovasból álló fényes kísérettel, deczember 17-én bevonult az osztrák fővárosba. Itt több ízben értekezett a császárral. De a követelések, melyekkel előállott, bár jogosultak lehettek, nem voltak alkalmasak a két uralkodó közötti viszony megszilárdítására.

Azt kívánta ugyanis, hogy a császár késedelem

nélkül fizesse le a csehországi hadjáratra felajánlott segélypénzeket, a melyek már 80,000 arany forintnyi összegre szaporodtak; tegye le a magyar király címét; adja vissza a kezei között levő magyarországi várakat; fogadja kegyelmébe fellázadt ausztriai alattvalóit; végre midőn Mátyás Bécsbe jő, biztosítására a város két kapuját adja neki át.

A császár ezen föltételeket nem volt hajlandó elfogadni. Szokása szerint, kitérő és határozatlan válaszokkal akart időt nyerni. Mátyás végre utasította Vitézt, hogy az alkudozásokat szakítsa meg, és térjen vissza. Midőn azonban a primás, (1470) január közepén készülleteket kezdett tenni az elutazásra, a császár azon volt, hogy a nyílt szakadásnak elejét vegye, és Mátyás tervezett látogatását lehetővé tegye. ¹⁾

A magyar király, február havában, csakugyan Bécsbe ment, hová több német fejedelem és cseh főúr is összegyűlt. A kölcsönös panaszok és kívánságok tárgyalása alatt, felmerült az a terv is, hogy Mátyás — kinek neje már rég elhalt — a császár leányát vegye nőül. A magyar király szívesen fogadta ezen tervet; de ragaszkodott a Vitéz által előterjesztett föltételekhez. Frigyes ezeknek elfogadásától határozottan idegenkedett; sőt haragjában, Mátyás származásáról, sértő nyilatkozatokra engedte magát ragadtatni. Mátyás e miatt rögtön, búcsúzás nélkül, eltávozott.

A császár ez alatt Kázmér lengyel királylyal

---

¹⁾ Vitéz ezen követségéről csak egy kútforrás szól: a milánói herczeg velencei követének 1470. január 21-iki jelentése. Mátyás-kori Diplom. Emlékek. III. 205. 1.

alkudozásban állott, s csakhamar szövetség jött létre közöttük, mely szerint Frigyes kötelezte magát, hogy Ulászlónak igényeit a cseh koronára támogatni fogja. Sőt ármányai Rómáig terjeszkedtek. Kétségkívül az ő befolyásának tulajdonítandó, hogy II. Pál pápa Mátyásnak cseh királylyá történt megválasztását késett megerősíteni; Kázmér ellen sem lépett fel kellő erélyvel; csak követet küldött hozzá, hogy kíséreltet tegyen őt, illetőleg fiát visszalépésre bírni. ¹⁾

Ily körülmények között, és mivel egy részről Csehországban a háború döntő eredmény nélkül folyt, más részről a törökök mozgalmai sem szüntek meg: Mátyás kényszerítve látta magát arra, hogy Podjebráddal (1470. augusztus 10-én) fegyverszünetre lépjen, s ennek tartama alatt az állandó béke létrehozására újabb kíséreltet tegyen; oly alapon, hogy Podjebrád őt utódjává választassa, viszont Mátyás Morvaországot Podjebrád fiának Viktorin herczegnek engedné át, a kire, ha ő fiörökös nélkül halna el, a cseh korona is szállani fogna.

Mivel azonban a tárgyalások kimenetele kétes volt; azon esetre pedig, ha azok sikerre vezetnek, előre láthatólag a császárral és a lengyel királylyal kellett megküzdenie: Mátyás szükségesnek látta a nemzet áldozatkészségét venni igénybe. Novemberben Budára jött, a hová összehívta volt az országgyűlést.

A király előterjesztése, melyben azt kívánta,

---

¹⁾ Teleki. IV. 164. s. kk. II. Palacky. IV. 2. kötet. 2. rész. 623. s. kk. II.

hogy a rendek, a háború költségeire, egy forintnyí adót szavazzanak meg, nem talált kedvező fogadtatásra.

Már a háború megindításakor sem hiányoztak, kik nem szívesen látták, hogy a király e veszélyes vállalatba bocsátkozik, a melyet hazájok érdekeinek szempontjából károsnak tekintettek. Ezekhez annál többen csatlakoztak, minél hosszabbra nyúlt a háború, és minél nagyobb áldozatokat követelt az országtól.

Az elégedetlenség, a mely soká csak szerényen és magán körben talált kifejezést, most végre az országgyűlésen is nyilatkozni kezdett. Többen felszóltak a csehországi háború ellen, mely a király figyelmét és az ország erejét a kelet felől fenyegető veszedelemtől elvonja. És indítványozták, hogy az e célra kívánt adót meg kell tagadni.

Az ellenzék élén maga Vitéz állott.

Tudjuk, hogy ő egyike volt azoknak, kik a csehországi expedíció eszméjét legbuzgóbban karolták fel, és megvalósítását előmozdították. Mindazonáltal politikai állásának megváltozásában következetlenséget nem láthatunk.

Azóta lényegesen megváltozott a helyzet is. Mátyást a pápa és a császár hívták fel a háború megindítására, segítséget ígértek, biztosították neki a cseh koronát. Most a pápa meghidegült iránta, a császár ellenségévé lett, és Csehországban nemcsak az eretnek Podjebrád, hanem a katolikus Jagellók is szemben állottak vele.

A csehországi vállalat sikere inkább diplomatai, mint stratégiai eredményektől függött. Ha Pod-

jebrádot el tudja szigetelni, úgy a győzelem el nem maradhat. Azonban Mátyás a diplomatiái téren teljes vereséget szenvedett. Podjebrád, ki mint hadvezér egy színvonalon állott vele, államférfíúi ügyesség tekintetében túlszárnyalta őt. Egészen el tudta őt szigetelni. A katolikus Ulászlót fogadva el utódjáúl, a szent-szék érdeklődését Mátyás vállalata iránt csökkenté; e mellett éjszak és nyugat felől hatalmas ellenségeket támasztott ellene, míg keletről a törökök sem szüntek meg fenyegetni.

Ily fordulat után, Mátyás nem reméllhette, hogy Csehországot meghódítja, vagy ha ez sikerülne is, a császár és a lengyel király erőfeszítéseivel szemben, megtarthatja. Magyarország érdeke tehát sürgetően követelte, hogy hagyjon fel oly vállalattal, melynek vége beláthatlan, előre kitűzött célja elérhetlen volt.

Azonban Mátyás a lángeszű uralkodók közös hibáját, a makacsságot szintén nem nélkülözé. Visszautasítá azon gondolatot, hogy dicstelenül és eredmény nélkül fejezze be a hadjáratot, melynek megindítását csak a siker igazolhatá.

De nem akarta megfenyítettlenül hagyni a császár és a lengyel király perfidiáját sem. Kész volt megbékülni a régi ellenséggel, csak hogy az újakon állhasson boszút.

A szenvedély által sugalmazott politika, és az ebből folyó kalandos tervek nem nyerheték meg Vitéz helyeslését. Bizonyára mindent megkísérlett, hogy Mátyással a viszonyok elutasíthatlan követeléseit megértesse; és csak miután szavai hatástalanok

maradtak, szánta el magát arra, hogy nyiltan ellene szegüljön kívánatainak.

Ő vállalkozott az ellenzék nézeteinek és érzelmeinek tolmácsolására.

»Ekkorig — így szólott többi közt — ismételve, készséggel szavaztunk meg nagy adókat; azon reményben, hogy az ország védelmére fogja fordítani. A törökök szüntelenül fenyegetik a végvárakat. Ha ezeknek oltalmára kíván pénzt és sereget, minden áldozatra készen találja a nemzetet. De idegen országra költeni pénzüket és ontani véröket nem hajlandók.«

Mátyás, kinek eddig ellenmondás nélkül teljesíték minden kívánatát, méltán megdöbbent e szokatlan hangok hallatára. Mintegy kételkedve, vajjon csakugyan jól értette-e a szónok szavait, azon kérdést intézé hozzá:

»Vajjon valóban a rendek véleménye az, a mit előadott, és nem kap-e más választ?« Mire az érsek megerősíté az előbb mondottakat.

Ekkor — ha az azon időben elterjedett híreknek hitelt adhatunk, — felháborodásában, szenvédélye által elragadtatva, kezét emelte az érsekre, és arczúl ütötte. ¹⁾

---

¹⁾ Ezen eseményről csak egy kutforrás szól: Monheupt Jánosnak, a szász választó fejedelem ügynökének 1471 szeptember 11-én uralkodójához intézett jelentése. Magyar- és Lengyelországból jövő kereskedők nyomán írja: »Der König von Unger hat eyn tag mit en (herrn) gehat, unde hat holffe und rat von ene begert, uff das her seyn vorgekommen ym lande czu Bemen machte czu eym gutten ende bringen, also haben sich dy herrn ym Lande czu Unger besprochen und der

Mátyás kétségkívül csakhamar megbánta hevesességét, és azon volt, hogy az agg főpapot megengesztelje, ez erőszakos tette által fokozott elégedetlenséget lecsillapítsa.

Igyekezetei nem voltak hatástalanok. Vitéznek és barátainak lelkében bizonyára kiolthatlanul élt tovább az elkeseredés és boszúvágy; de az eszélyesség követelte, hogy az egyelőre elnémúljon. A többieket pedig az erőszakos tett rettegéssel töltötte el, és arra bírhatta, hogy az ellenszegüléssel felhagyjanak. E mellett Mátyás maga is nagy engedményeket tett, hogy a rendeket kívánatainak teljesítésére hajlítsa.

Igy történt, hogy megszavazták az egy arany forintot, mely minden jobbhagytelek után, kivétel nélkül volt fizetendő. De kijelentették, hogy az ebből befolyó összeget »nemcsak a csehek és eretnekek, ha-

---

bischoff von Gran hat ym eyne antwort geben von den herrn wegen . . . (Itt következik az érsek beszédének kivonata.) Also hette der König gefraget ob ym nicht eine ander antwort worde oder geben welte; do hette der bischoff gesaget neyn, also hette König von Unger dy hant uffgehaben und hette den bischoff an dasz Maul geslagen.« (A drezdai állami levéltárban.) A szász ügynök kereskedők elbeszéléséből meríti ezen részleteket. A forrás hitelessége nem áll minden kétségen felül. Azonban az elbeszélés nem mondható teljesen valószínűtlennek. A levélből nem tűnik ki, hogy mikor történt volna az elbeszélt eset. Mivel azonban az 1470. novemberi országgyűlés és Kázmér meghívása között, melyet az érseken elkövetett bántalom okozata gyanánt ad elő, más gyűlés nem tartott; ha az elbeszélt eset csakugyan megtörtént, az említett országgyűlésen kellett megtörténnie.

nem főleg a törökök ellen, az ország alsó részeinek védelmére» óhajtják fordíttatni.

A király elfogadta e föltételt. Sőt az ország rendeit fölmenté ezen esztendőre honvédelmi kötelezettségöktől, azt az egy esetet kivéve, ha a szultán személyes vezérlete alatt támadná meg az országot. E mellett ünnepélyesen fogadta, hogy a rendek akaratára ellen, soha sem fog adót kivetni.

A rendek, úgy látszik, bizalmatlansággal fogadták ezt a nyilatkozatot, melyet Mátyás most már nem először tett. Több főpapnak és főúrnak kezességet kellett elvállalni az iránt, hogy a király ígérését tényleg meg fogja tartani. És erre vonatkozó nyilatkozatuk, aláírásaikkal ellátva, a törvénykönyvhöz csatoltatott. ¹⁾

A kezesek sorában, tizenhét világi főúr mellett, csak három főpappal találkozunk, s ezek között Vitéz neve hiányzik.

Az országgyűlés befejezte után, a Podjebráddal folyamatban levő alkudozások csakhamar eredményre vezettek. Abban történt megállapodás, hogy Podjebrád, míg él, megtartja Csehországot, azonban kötelezte magát, hogy Mátyásnak örökösödési jogait a kelyhesek által is el fogja ismertetni. E czélból a következő (1471) év január végén Prágába országgyűlést hívott össze. De a lengyel király követei kivítették, hogy az örökösödés kérdésének elintézése egy ké-

---

¹⁾ A törvénykönyvet kiadta Kovachich. Vestigia Comitiorum. 383—390. ll.

sőbbi gyűlésre halasztatott. Néhány héttel később pedig (márczius 2-án) Podjebrád meghalálozott.

Ennek hírére Mátyás Brűnnbe sietett. Innen követeket küldött a királyválasztó országgyűlésre, mely május elején Prágában nyitott meg, majd Kuttenbergbe helyeztetett át. A pápa küldöttei is megjelentek itt, és mindent megtettek, hogy Mátyás megválasztását biztosítsák; sőt egyházi átokkal fenyegettek azokat, a kik ellene szavaznak. Azonban míg a kelyhesek engesztelhetlen gyűlöletet tápláltak Mátyás iránt, ki ellenök éveken át harczolt: a katolikus rendek egy részét elidegeníték tőle a lengyel király ígéretei, a császár és az elégűletlen magyar rendek fondorlatai. Május 27-én Ulászló választotta meg Csehország királyává.

Mátyás még most sem volt hajlandó lemondani igényeiről. Első felindulásában, Prága ellen vezette seregét, tűzzel vassal pusztítva az országot. Majd a lengyel királylyal kezdett alkudozni, és a regensburgi birodalmi gyűlés közbenjárását kérte ki. Ugyanakkor párthíveit Morva-Iglóba gyűjté össze, s kihirdeté a pápai bullát, mely őt Csehország birtokában megerősíti. ¹⁾ El volt szánva, hogy a fegyvert le nem teszi, bár most az egész vállalat eredeti jögalapja: a kath. egyház érdeke, eltűnt; mióta az eretnek Podjebrád helyett a katolikus Ulászló volt ellenfele.

---

¹⁾ T e l e k i. IV. 214. s. kk. II. Palaki. IV. kötet. 2. rész. 652. s. kk. II.

XX.

Vitéz elpártolásának okai. — Mátyás uralkodásának jellemzése. — Az összeesküvés megalakulása. — Kázmér meghívása. — Az összeesküvés fölfedeztetése. — Mátyás ügyes magaviselete. — Kázmér hadüzenete és hadjárata. — Mátyás kibékülése Vitézzel. — Ennek elfogatása. — Janus Pannonius halála. — Vitéz szabadon bocsátása. — Halála. — Síremléke.

Míg Mátyás idegen korona megszerzéseért küzdött, komoly veszélyben forgott, hogy a magáét elveszti.

Az utolsó országgyűlés után, és mióta kitűnt, hogy Csehországért a lengyel királylyal is kész háborúba bonyolódni: az elégtelennek ellenségeivé váltak, és elhatározták, hogy kísérletet tesznek megbuktatására.

Vezérök Vitéz volt. Az a szégyenítő bántalom, melyet bátor ösztöniségeért az országgyűlésen magára vont, kétségkívül befolyt elhatározására. ¹⁾

---

¹⁾ A fennebb idézett szász ügynök úgy adja elő az összeesküvés létrejöttét, hogy annak Mátyás erőszakos tette volt közvetlen oka. »Da hetten — úgy mond — dy herrn gesagt, der slag solte nicht ungerochen bliben. Also get dy rede, das XVI. unger herrn seynd by Könige von Poln gewesen.«

De csak az utolsó csepp volt a csordúltig megtelt pohárban. A köz- és magánsérelmek hosszú sorozata előzte meg elidegenedését Mátyástól, és készíté elő elpártolását.

Az erkölcsi gyengeség kivételes fokát kellene föltételezni abban, a ki tisztán személyes boszúvágy kielégítése végett támasztana polgárháborút, veszélybe dönténé hazáját, vezetne idegen hadakat területére. Viszont az erkölcsi erő kivételes foka kívántatik ahhoz, hogy valaki oly uralkodó ellen, kihez a hála és szeretet kötelei kei fűzik, ragadjon fegyvert, csak azért, mivel kormányát hazájára véstetjesnek hiszi. A történelem lapjain a Brutusok ép oly ritkák, mint a Coriolánok.

Rendszerint a személyes érdekek és szenvedélyek találkozása a közállapotok feletti elkeseredéssel szüli az összeesküvéseket és lázadásokat.

Ez magyarázza meg Vitéz életében is azon meglepő fordulatot, hogy trónjától készül megfosztani azt az uralkodót, kit ő segített annak magaslatára.

Láttuk, miképen jött ellentétbe Mátyás külpolitikájának irányával. Már korábban kezdett elégtelen lenni az ő magatartásával és eljárásával, melyet nemzetével szemben tanusított.

Mátyás a lángeszű uralkodók fényes tulajdonai mellett azoknak összes hibáit is birta, melyet a szerencse kedvezése még inkább kifejlesztett.

Önállósága a mások mellőzésére, gyakran megvetésére csábítá. Erélye kiméletlenségig, nem ritkán erőszakosságig ment.

Nem túrt ellenmondást. A kegyelet és hála ér-

zelmeit soha sem ismerte. Kimélet nélkül letiport mindenkit, a ki útjában állott. Azon eljárás, melyet a tízenhét éves ifjú, alig helyezkedve el akkor még nagyon ingatag trónján, nagybátyjával szemben követett, a kinek koronáját köszönheté; azon eljárás, a mint, túltéve magát a királyválasztó országgyűlés intézkedésein, lerázta magáról a gyámság kötelékeit: uralkodásának programja volt.

Nagy gondolatok foglalták el szellemét. Jót akart mindig. Hatalmassá óhajtotta tenni az országot, boldoggá a nemzetet. De abban a meggyőződésben élt, hogy a céljának elérésére vezető eszközöket egyedül ő ismeri, hogy ezeknek megválasztásában és alkalmazásában nincs korlátok közé szorítva. Az alkotmányos intézményeket kevésbé respectálta, gyakran mellőzte vagy kijátszotta. Azt hitte, hogy a nemzet a nagy célhoz eljutva, nem fogja kutatni, mily utakon vezették oda. De törvények és jogok fölé helyezve a *salus reipublicae* elvét, ennek következményei gyakran összeütközésbe hozták a közszabadságokkal, a nélkül, hogy biztosítania sikerült volna a közjólétet.

És valóban az alkotmányos jogok sorozatában alig volt egy is, mely ellen nem követett el sérelmet.

Adókat hajtott be, melyeket az országgyűlés nem szavazott meg. Nemeseket, törvényes eljárás nélkül, letartóztatott, száműzött, jószágaitól fosztott meg. Törvényszéki ítéleteket királyi rendeletekkel érvénytelenített. Főispánságokra nem-nemeseket, várkapitányságokra idegeneket nevezett ki.

Az igazság kiszolgáltatása, a tizedek behajtása

és a só elárúsítása tárgyában törvénytelen rendszabályokat állapított meg.

Hiveinek jog- és törvényellenes módon jószágokat adományozott. Azok javára törvényekbe ütköző rendeleteket, leiratokat bocsátott ki; minélfogva 1471-ben azt a megalázó nyilatkozatot kellett a törvénykönybe igtatnia: »ha — úgymond — bárki, a maga előnyére, tőlünk a törvénybe ütköző okiratot eszközöl ki, ez érvénytelennek tekintendő.«

Tisztviselői és hadi népe is számtalan panaszokra adtak az országgyűléseknek okot.

Királyi ügynökök bejárták a vásárokat, és elszedték a kereskedők árucikkeit, a nélkül, hogy az árt kifizetnék. Az adószedők, a harminczad- és só-tisztek erőszakoskodásokat követtek el.

A katonaságnál Mátyás sem volt képes, szigorú daczára, a fegyelmet fentartani. Sokféle kihágásokat követtek el. Megszállottak nemesek és egyháziak házaiban, raboltak; kolostorokba és templomokba is betörték.¹⁾

A közbiztonság szomorú állapotát és az abból származó köznyomort sötét színekkel ecseteli az 1478-iki törvénykönyv: »Az ország a lovas és gyaloghadak kihágásai miatt végső pusztulásra és nagy elkeseredésre jutott; annyira, hogy az ország szegény lakosai már életöket is alig képesek fentartani.«

És midőn Mátyás nyolcz évvel utóbb, az ország rendei előtt, az elhatalmasodott bajokért azzal mente-

¹⁾ Mindezen sérelmeket az 1471. és 1472-ik évi országgyűlés törvényczikkeiből állítom össze.

gette magát, hogy a folytonos háborúk által azoknak orvoslásában akadályozva volt; ő maga kiemeli, hogy »a gyilkosok, rablók és gyűjtogatók nagy mértékben elszaporodtak az országban, minél fogva nemcsak az utas, de sőt a testvér testvére, a vendég gazdája irányában sem érezheti magát biztonságban.«

Azon sérelmek és szomorú viszonyok mellett, melyek az általános elkeseredés kútforrásai lehettek: a főpapoknak még külön okai is voltak, hogy Mátyás kormányával elégtelen legyen.

Az egyház kivételes állása és kiváltságai iránt egyáltalán nem viseltetett több kegyelettel és tisztelettel, mint a mennyit az ország alkotmányos intézményei iránt tanúsított.

Nem tartotta tiszteletben az egyháziak adómentességét; gyakran terhes adókat vetett rájuk, jelentékeny összegek előlegezésére kényszeríté őket, és jövedelmeiket lefoglalta. Épen Vitéznek is okot adott e tekintetben panaszokra. ¹⁾

E mellett személyes vonatkozásaiban, gyakran volt kíméletlen a főpapok irányában. Tanúskodik erről azon hang, melyen Szécsi Dénes bibornokhoz írta leveleit. ²⁾ És még inkább azon rendelete, melyben egy előttünk ismeretlen főpapot, törvénybe ütköző idézőlevelek kibocsátása miatt, megfedd, kijelentvén, hogy

¹⁾ Hogy az egyháziakra adókat vetett ki, az 1471: XXIV. czikk bizonyítja: »Viri ecclesiastici, neque maiores, neque minores deinceps dicentur, aut aliqua taxa graventur.« Vitéz panaszainak tárgyát és alaposágát a később (1472 végén) vele kötött egyesség ismerteti meg.

²⁾ Egy ki van adva Epistolae II. kötet. 201. lap.

ha jövőre még ily idézőleveleket kiadni merészel, ezekkel együtt őt magát is máglyán fogja elhamvasztatni. ¹⁾

Vitéz iránt is megszűnt azt a ragaszkodást, bizalmat és hálát kitűntetni, melylyel iránta uralkodása első éveiben viseltetett. Kétségkívül az agg főpapnak nyílt őszintesége, mely talán szintén nem egyszer kiméletlen alakban nyilatkozott, idegenítette el tőle.

Bizonyára már az is sértette, mikor a király Várday Istvánnak, a kalocsai érseknek adott elsőbbséget, megszerezte neki a bíbort, és főcancellárjává nevezte. De még inkább elkeseríthető őt, mikor a csehországi hadjárat alatt egészen mellőzte, míg az idegen származású Beckensloer János egri püspök, kit az ő pártfogása emelt föl, nyerte meg a király teljes bizodalmát. ²⁾

¹⁾ »Certus esto et fide solida tene — írja többi között — quod si cuipiam te vel minimas citatorias, contra formam premissorum, dedisse, . . . comperimus, mox vivum te, una cum literis huiusmodi, exuri et igne consumi faciemus. Quoniam testamur Deum, presumptionem ceterasque lenitates et insolencias tuas ulterius tolerare et obaudire nequimus.« (1486.) A levél egykoru másolata néhai Szalay Ágoston kéziratgyűjteményében.

²⁾ Az egykorú Vespasiano Bisticci, Vitéz elpártolásának főoka gyanánt épen Beckensloer miatti mellőztetését hozza föl. »Comincio il re a diviarsi da consigli dell'arcivescovo e pigliare a suo governo e consiglio uno vescovo tedesco, che era stato con questo arcivescovo. . . . Vedutosi l'arcivescovo mancare della autorità, e averla uno che era stato suo famiglia, lo sopportava molestamente . . . La sua autorità, che solea avere, ogni di declinava più; e massime perche con

Mindezek felhozásával nem menteni, annál kevésbé igazolni, — csak magyarázni akarjuk Vitéz azon elhatározását, hogy kísérletet teend Mátyást a magyar tróntól megfosztani.

Társakat, kik vele e célra szöveterkeztek, az elégedetlenek soraiban, könnyen talált. A legjelentékenyebbek közöttük valának: unokaöcscse Csezmicei János, a pécsi püspök, Thúzósvát a zágrábi püspök és Rozgonyi Rajnárd, kikhez Szapolyay Imre is csatlakozott.¹⁾

Mindenek előtt azt a kérdést kellett eldönteniök: kit emeljenek Mátyás helyébe? Minden körülmény a lengyel királyi házra utalta őket. Mert hogy föllépésöknek jogalapot kölcsönözzenek, az örökösödési elv álláspontjára kellett helyezkedniök.

Kázmér lengyel királyt kettős kötelék csatolta azon dinasztikához, melyek Magyarországon uralkodtak. Anyja Hedvig volt, nagy Lajos leánya. Nőül Albert magyar királynak leányát, V. László király nővérét Erzsébetet birta. Ezen felül testvérbátyja volt Ulászló király, a ki Várnánál elesett.

---

buono modo aveva alcuna volta biasimato al requesto governo, il quale non solo dispiaceva a lui, ma a tutti gli uomini che v'erano di condizione. Vedendo questo l'arcivescovo di Strigonia il re non lo stimare più e questo vescovo fare ogni cosa, non lo pote sopportare.« Vite di uomini illustri. 219. l.

¹⁾ Thúróczy, Bonfin és Ranzán Vitézt és unokaöcscsét nevezik meg mint az összeesküvés fejeit. Bonfin írja, hogy ezek megnyerték Szapolyait is. Az egykorú, boroszlói Eschenloe a zágrábi püspököt és Rozgonyit is említi mellettök.

Kázmér királynak másodszülött fiát, Kázmér herceget óhajtották tehát királyul megnyerni. Az ő megválasztása többféle előnyt látszott az országnak biztosítani. Atyja a lengyel trónt birta; testvére pedig imént foglalta el a csehországit. Ezen két állam szövetsége által Magyarország elég erőssé vált volna arra, hogy a császár ármányait meghiusítsa, és a törökök terjeszkedésének útját állja.

Az ifjabb Kázmér alig érte el tizenharmadik esztendejét. Ennélfogva a főrendek számíthattak arra, hogy kiskorúsága alatt magokhoz ragadják a kormányt, és később is döntő befolyást gyakorolhatnak rá.

Vitéz és társai tehát Kázmér herceget hívták meg a magyar trón elfoglalására, kinek nevében atyja a meghívást készséggel elfogadta.

Az összeesküvés, úgy látszik, az 1471-ik év kora tavaszán kezdette meg tevékenységét, melynek szálai kiterjedtek Csehországra is. Titkos ügynökök jelentek meg a prágai királyválasztó gyűlésen, intve a cseh rendeket, ne válaszszanak oly királyt, ki önkénye és zsarnoksága által saját hazájában is mindenkit elidegenített magától, minélfogja az egyházi és világi urak el vannak tökéelve őt megbuktatni, és a lengyel király ifjabb fiát választani helyébe. ¹⁾

¹⁾ Az egykorú Eschenloer írja ezt: »Der Erzbischof von Gran mit etlichen anderen Hungarischen Bischöfen und Herren, santen ire heimliche Botschaft gen Praga . . .« (Peter Eschenloers Stadtschreibers zu Breslau oder Denckwürdigkeiten seiner Zeit. 1440—1479. Kiadta Kunisch. Boroszló 1828.) II. 217. 1.

Az összeesküvés részesei oly ügyesen és szerencsésen működtek, hogy több hónapig megtudták a titkot őrizni.

Ez csak úgy volt lehetséges, hogy egyelőre keveseket avattak be. Valószínűleg az általános elégtelenségre számítottak, és remélették, hogy ha majd Kázmér erős hadsereg élén az országban megjelen, a rendek ellenszegülés nélkül fognak neki meghódolni. ¹⁾

Mátyás sokáig nem birt tudomással a fenyegető veszélyről. A boroszlói polgárok július 25-én értesültek a Lengyelországból érkező hírekből, hogy Kázmér király sereget gyűjt, melyet ifjabbik fiával Magyarországba készül küldeni. Rögtön közölték Mátyással e híreket. De ő nem adott hitelt azoknak, és Beckensloer egri püspök által azt üzenté, hogy »a schweidniczi sörházakból kikerült kósza hírekkel ne alkalmatlankodjanak neki.« ²⁾

Azonban néhány nappal utóbb Magyarországból, Ország Mihály nádortól, mások szerint az eszter-

---

¹⁾ Bonfin elbeszélése, hogy hetvenöt megyéből csak hatvanhatot meggyertek az összeesküvés vezérei (kölni 1690-ik évi kiadás 409. lap.): feltűnően magán viseli a valószínűtlenség jellemét. Sokkal valószínűbbnek látszik Eschenloer előadása, a ki így ír: »Die grössten Hungrischen Herren und die gemeine Landschaft und die Stäte in Hungern wusten nichts von dieser Verrätereie, sondern ein jeglicher besorgete von dem anderen. Deszhalben sie gar stille saszen bis in die zwölfte Woche . . . bis sie höreten das niemand es davon wüszte, denn der Erzbischof von Gran, der Bischof von Fünfkirchen und der Bischof von Agram und Herr Reynold.« (i. h. 240. l.)

²⁾ Eschenloer. II. 234. l.

gomi káptalan tagjaitól vett tudósításokat, melyekből a veszély nagyságáról meggyőződött. Haladék nélkül elhagyta tehát Morvaországot, és míg Csupor vajdát egy hadosztály élén a felvidékre küldötte, hogy Kázmérnak utját állja, maga Budára sietett, hol augusztus elején váratlanul megjelent. ¹⁾

Válságos helyzetében nagy önuralmat és észelyességet tanúsított. Erőszakos föllépéssel mindent kockáztatott volna. Mérséklet és engedékenység biztosíthatá neki a nemzet nagy tömegének hűségét és támogatását, megerősítheté az ingadozókat, visszavezetheté azokat is, kiket kíméletlensége és erőszakos tények által elidegenített.

Mátyás tehát úgy viselte magát, mintha az összeesküvésről és a lengyel herczeg meghívatásáról semmi tudomása nem volna. Még leveleiben is, melyekben a megyei és városi közönségeket intette, hogy a lengyel király által magokat hűségükben megtántorítani ne engedjék, akképen tüntette fel a helyzetet, mintha a lengyel király csak a csehországi korona kiküzdése végett ragadott volna ellene fegyvert. ²⁾

Ugyanakkor a körébe gyülekező főrendeket előzékenység, adományok és kitüntetések által igyekezett lekötölni; a nemesség megnyugtató végett pedig országgyűlést hirdetett.

Az ország rendei, szeptember első napjaiban, szokatlanul nagy számmal gyülekeztek Budára. Vitéz és Rozgonyi Rajnald is késznek nyilatkoztak

¹⁾ Teleki. IV. 249. l.

²⁾ Így szól 1471. aug. 3-án Kassa városához intézett iratában. Teleki. XI. 450. l.

megjelenni, ha a király biztosító oklevelet állít ki részökre. Mátyás, bár tanácsosai ellenezték, megküldötte a menvédeket, és így Vitéz is jelen volt a gyűlésen. ¹⁾

Itt a király készséggel teljesítette a rendek minden kívánatait. Megerősítette az ország szabadságait, különösen azokat, melyeknek megsértése által ekkor az elégületlenséget felidézte volt.

Igérte, hogy évenként fog országgyűlést tartani; hogy a kamara nyereségén kívül más adót vagy segedelmet nem fog behajtani, kivéve a mit a rendek önként megajánlanak; az egyháziakra nem fog terheket róni; a nemeseket törvényes formák mellőzésével nem fogja letartóztatni; a jószágok adományozásában a törvényes gyakorlatokhoz fog alkalmazkodni; a várak parancsnokaivá érdemes honfiakat, a főispáni tisztekre nemeseket fog kinevezni; stb.

Az ország rendeit a királyi ígéretek teljesen megnyugtatták és kielégítették; jelentékeny rendkívüli adót, minden portától 80 denárt, szavaztak meg. ²⁾

Ha Vitéznek és társainak föllépése Mátyás ellen ekkor az általános elégületlenségben alappal

---

¹⁾ Teleki, a rendelkezésére álló kútforrások nyomán azt írja, hogy Vitéz az országgyűléstől távoltartotta magát. (IV. 255. l.) Azonban egy jelentés, mely 1471. októberben, Magyarországból Rosenberg Jánoshoz küldetett, részletesen szól a biztosító oklevél kiállítására tárgyában Vitézzel folyt alkudozásokról és ezek kedvező eredményeiről. (Palacky. V. kötet. 1. rész, 57. l. jegyzet.)

²⁾ Teleki, IV. 252. l.

bírt; ezt is elvesztette most, mikor az ország rendei bizodalmok- és ragaszkodásuknak kétségbevonhatatlan jeleit adták. Azonban ők engesztelhetetlenek voltak, és az általok megindított mozgalom magával sodorta őket.

Mátyásnak, szerencsés magavisele mellett, nagy előnyére volt a lengyelek késedelme.

A budai országgyűlés már szétoszlott, mikor Krakkóban közrebocsátották a hadizenetet, melyet az ifjú Kázmér nyílt levél alakjában Mátyáshoz intézett, és V i t é z fogalmazott vala. ¹⁾ |

A herczeg »Magyarország természetes urának és örökösének« címézi magát; míg Mátyást »a királyi címet méltatlanul bitorló zsarnoknak« nevezi, kinek törvénytelen megválasztását barátai fegyvertálmával erőszakolták ki, ki az őt meg nem illető trónt erőszakkal foglalta el, az országot zsarnoki önkénnyel kormányozza; az egyházi rend és a nemeség szabadságait nem tiszteli; az ország mindenrendű lakosait túrhetetlen terhekkal elnyomja; a törvénytelenül behajtott közjövedelmeket nem a kereszténység ellenségei, az ozmánok ellen, hanem arra fordítja, hogy más keresztény uralkodók ellen viseljen háborút. Előadja, hogy Magyarország isteni jog alapján őt illeti meg, mert Zsigmond őse volt, Albert király nagyatyja, László király pedig nagy-

¹⁾ Eschenloer írja, hogy ezen nyílt levelet »der Erzbischof zu Gran selber hatte gemacht: wan er war gar ein durchleuchter, grosz tief gelerter Herre und ein Canzler über alle andern. Es war seines gleichen wenig zu finden, und wurde doch ein Verräter seines Erbherren.« i. h. 246. l.

bátyja. Eddig kiskorúsága miatt nem érvényesíthette jogait. »Most azonban — úgy mond — miután a viszonyok felfogására érettek vagyunk, neked és párthíveidnek, kik segítenek, ezennel felmondjuk a békét. Nem az országnak, főpapjainak, nagyjainak és más lakosainak üzenünk hadat; hanem neked, a dölyfös, törvénytelen uralkodónak és azoknak, kik neked segédkezet nyújtanak. Egyedül ellened indulunk meg seregünkkel. Téged és czinkosaidat, mint ellenségeinket bárhol fel fogunk keresni; mindenütt és minden alkalommal szembe szállunk veletek. A Mindenható segítsége legyen velünk.» ¹⁾

Ugyanakkor egy emlékirat is hozatott forgalomba, melynek célja volt, a középkori államtudomány minden érveivel, bebizonyítani, hogy Mátyás jogtalanul foglalja el a magyar trónt; minthogy sem az örökösödés, sem a törvényes választás jogcímével nem dicsekedhetik. Ugyanis oly országokban, hol ősi szokás szerint örökösödés útján száll át a korona az utódokra, — ilyen Magyarország is — választásnak nincs helye. De Mátyás megválasztása érvénytelen azért is, mert a választás nem volt szabad, a mennyiben fenyegetésekkel kényszerítették a választókat, hogy reá szavazzanak. Nem hivatkozhatik Mátyás még arra sem, hogy számos évek óta az ország békés birtokában van, és hogy a választást a pápa helybenhagyta; mert törvénytelen és roszhiszemű birtoklás nem nyújt érvényes jogcímet, és az érvénytelen választást bárkinek megerősítése nem teheti ér-

---

¹⁾ Dogiel. Diplom. Polon. I. 60. 1.

vényessé. E miatt az ország összes lakosai jogosan elfordúlhatnak Mátyástól, sőt kötelesek meghódolni a korona törvényes örökösének. A hűségi eskü sem tarthatja őket vissza, mert az oly eskü, melynek megtartása az országra kárt hoz, érvénytelen. Mátyás uralkodása pedig az országra nézve sok tekintetben káros. Ő az egyházakra és kolostorokra súlyos adókat vetett, sokakat elnyomott; az országot a végromlás szélére hozta. Végre az ó-testamentomból vett példákkal bizonyítja, hogy a törvényes örökösnek joga van örökségét visszakövetelni, és a bitortól elűzni. ¹⁾

Ezen iratokat nyomban követé Kázmér herceg. Tizenkétezer főből álló sereggel, október 2-án indult ki Krakkóból. Lassan haladt előre, és 29-én csak Sáros vára alatt állott. Kétségtől Vitéz ígéreteinek valósulását, a magyar rendek tömeges csatlakozását akarta bevárni. Azonban csak Rozgonyi, Rajnárd és a két Perényi testvér, néhány felvidéki nemessel jelent meg táborában. Vitéz sem támogathatta őt; minthogy a lengyel hadak betörésének hírére, a király az esztergomi érsekség jószágait lefoglalta, erősségeibe királyi őrséget helyezett.

Kázmér ekképen nem merte Kassát megszállani, és ezt elkerülve Eger felé vette útját. November 8-án Hatvanba ért, hol hosszabb ideig táborozott.

---

¹⁾ Az emlékirat czíme: Excepciones contra Mathiam de Hwnyath occupatorem Regni Hungarie. Egykorú példánya a varsói állami levéltárban. Innen vett másolata az Akadémia kéziratgyűjteményében.

Mátyás király néhány mérföldnyi távolságban, a Rákos mezején állott seregével. Azonban ő sem tartotta tanácsosnak megütközni a lengyel haderővel. Akadály nélkül engedte ezt a Cserháton keresztül az Ipoly völgyébe s innen Nyitraig vonulni, melynek erős sziklavára, Vitéz parancsára, megnyílt Kázmér előtt, és biztos téli szállásul kínálkozott. ¹⁾

Ez alatt Vitéz esztergomi várában, Mátyás hadai által körül volt zárva. Azonban a király, folytatva eddigi sikeres politikáját, előnyösebbnek látta kibékülni vele, mint boszút állani hűtlenségén.

Rangoni Gábor kalocsai érseket, Beckensloer János egri püspököt, Országh Mihály nádort és Szapolyai Imre vajdát küldöttte hozzá, hogy egyességre lépjenek vele. Ezek a következő föltételeket állapították meg.

Vitéz kötelezi magát, hogy Mátyást Magyarország törvényes királyának elismerve, egész erejével támogatni fogja; összes erősségeit megbízható magyar parancsnokok gondjaira bízza, a kik úgy neki, mint a királynak is hűséget esküsznek, és az érsek halála esetére a várakat a királynak adják át; valahányszor Mátyás kívánni fogja, az erősségekbe királyi őrséget fogad; azon lesz, hogy Nyitra várát és városát visszaszerezze; a király engedelme nélkül épített várakat lerontatja.

Viszont a király igéri, hogy az esztergomi érsekséget illető minden jövedelmeknek csonkítottan fizetését fogja elrendelni; mindazon pöröket, melyek-

---

¹⁾ Teleki, IV. 258.—63. ll.

ben a király és az érsek között fennállott viszálykodás ideje alatt az érsek rokonai és hívei ellen a királyi curiánál ítélet hozatott, a nyolczadi törvényszék elé fogja terjeszteni; az esztergomi érsekség jogai, kiváltságai és szabadságai, úgy szintén a király által Vitézre ruházott patronátusi jogok tiszteletben fognak tartatni; a hétezer forintnyi összeget, melylyel a király az érseknek adósa, a jövő évi nagy böjt közepéig, az országgyűlés által megszavazott adóból, visza fogja fizetni.

Ezen részletek elintézése után, a két fél közötti bizalom és egyetértés helyreállítása végett, a békebírák felhívják a királyt, hogy a történeteket feledésnek engedje át, és lelkéből az érsek ellen táplált nehezteletést és gyanút gyökerestől irtsa ki. Az érseket biztosítják, hogy állása, becsülete és személye ellen a király soha sem fog bármit elkövetni vagy mások által elkövettetni; minélfogva bármikor megjelenhet a királyi udvarnál, tetszése szerint időzhet ott, bántatlanul térhet ismét haza. Ha pedig az érsek ellen vádak emeltetnének, a király ezeknek csak úgy fog hitelt adni, ha kétségbevonhatatlan bizonyítékok állanak rendelkezésére; és ez esetben is, az ország szokása szerint, javaiban fogja őt büntetni; feje és személye biztosságban maradván. Ha az érseknek a király ellen panaszai lesznek, nyíltan közölje a királlyal, ki az országtanács előtt elégtételt fog neki nyújtani. Viszont ha a királynak lesz az érsek ellen bármily kifogása, alkalmat fog neki adni, hogy az országtanács színe előtt igazolja magát.

Végre a békebírák újra intik az érseket, hogy

azokat, kik a király ellen fellázadnak, ne támogassa; hanem egész lélekkel a királyhoz ragaszkodják.

Az ily módon megállapított egyességről a békebírák, Esztergomban deczember 19-én oklevelet állítottak ki, melyet megerősítés végett a király és érsek elé terjesztettek.

Mindketten az oklevél alatt egyforma nyilatkozatot írtak alá, melyben elismerik, hogy »a főpapok és országnagyok jelen megállapodásához és az abban foglalt pontokhoz megegyezésekkel járúlnak« és »keresztény hitökre« fogadják, hogy azokat lelkiismeretesen meg fogják tartani. ¹⁾

Az egyesség létrejötte után Mátyás király személyesen fölkereste az agg főpapot, és a bocsánatot esdőt szóval is megnyugtatta. ²⁾

Vitézt ezen egyesség teljesen kielégítheté. Nemcsak érdekeit biztosította; sértett önérzete és hiúsága fényes elégtételt nyert, mikor uralkodója oly formán lép vele alkura, mintha egyrangú hatalom, nem pedig alattvalója volna.

Azonban a megnyugtató ígéretek és biztosítások mellett nem ok nélkül találkozunk oly intézkedésekkel, melyek arra az esetre szólottak, ha a létrejött egyesség ismét felbomlanék. Sőt Vitéz, midőn örök hűséget fogad a királynak, nem tartja fölöslegesnek biztosítani magát arról, hogy ha hűségét ismét megszegné, fejét nem fogja veszedelem érni, s a király csak javaiban fogja büntetni. Úgy látszik,

¹⁾ Az oklevelet kiadta Török János Magyarországi Primásai. II. 79—81. II.

²⁾ Bonfin előadása.

mindkét fél még, a békebirák is érezték, hogy a visszavonás mélyebb gyökereket vert, sem hogy azt oklevelekkel és ígéretekkel ki lehetne irtani.

Mátyás mindenekelőtt azt kívánta, hogy Vitéz, a szerződésnek értelmében, Nyitra várából távolítsa el a lengyeleket.

Kázmér innen, deczember vége felé, hadainak nagy részével kivonúlt ugyan, de Jassyensky Pál parancsnoksága alatt erős őrségét hagyott hátra.

Mátyás 1472. január elején megszállotta a várat, mely nem fejtett ki ellenállást. Az itt tartózkodó pécsi püspök, kétségkívül nagybátyjának utasítása következtében, alkura lépett a királylyal, melynek föltételei szerint a lengyel őrség szabadon elvonúlt.¹⁾

Azonban a béke ezzel nem állott helyre. A lengyelek a fölvidéken több kisebb erődben megfészkeltek magokat, és ezekből rabolva s pusztítva bekalandozták a körülfekvő megyéket.²⁾

Kázmér kétségkívül azért nem vonta vissza hadait az országból, mert nem mondott le a reménységről, hogy igényeit a magyar koronára érvényesítheti. Úgy látszik, újra összeköttetésbe lépett párthíveivel: az esztergomi érsekkal és a pécsi püspökkel.

Annyi bizonyos, hogy alig három hónappal az esztergomi kibékülés után, a királynak oka volt a két főpapot árulónak tekinteni. És most már kímélet nélkül akarta velök éreztetni haragját.

---

¹⁾ Mátyás király 1472. január 18-án a hubini táborból Sternberg Zdenkóhoz intézett levelében adja elő így a történetet. Tanner. Die Sternberge. 388. l.

²⁾ Teleki IV. 274—6. ll.

Vitéz Jánost, több tiszteivel együtt¹⁾, elfogatta és őrizet alá helyezte. ¹⁾ Hasonló sors várakozott unokaöccsére, ha nem sikerült volna megmenekülnie. Mátyás azon véleményben volt, hogy Németországba vette útját, s attól tartott, hogy ott cselszövényeit folytatni fogja. E miatt — márczius 24-én — a német fejedelmekhez felszólítást intézett, hogy a pécsi püspököt, mihelyt az ő területökre ér, tartóztassák le, és szolgáltassák ki neki. ²⁾

Azonban a szerepcsétlen ifjú főpap nem érezett kedvet, az ismételt kudarcz után, újabb kalandokba

---

¹⁾ Vitéz elfogatásának valódi okát nem ismerjük. Eschenloer -- Mátyás híve -- azt írja, hogy Vitéz újabb árulást követett el. Dlugoss, -- Mátyás ellensége -- azt állítja, hogy a király, adott szavát megsértve, minden ok nélkül fogatta el az érseket. Bonfin semmi felvilágosítást nem ad, Mátyás az ápril 1-én Vitézzel kötött második szerződésben általános kifejezésekben szól »az elmúlt napokban felmerült viszályok és egyenetlenségek felől.«

²⁾ Az Erneszt szász választó fejedelemhez és Albrecht szász heczeghez küldött példányt megőrizte a drezdai állami levéltár. Fölteszi, — úgy mond — hogy ismeretes előtte »die grosz untrew die der Erzbischofe zu Gran und sein Bruder von Fünffkirchen mit andern iren helffern uns und unserm Kunigreich erczeit, den wir dann von solher seiner verhandlung in unser veunkhnuss genommen und seine Gslosser belegt haben.« Értésére esett »wie derselb von Fünffkirchen um weiter sein untrew, villeicht durch ewer lieb Fürstentum und gebiet, uns und unserm Kunigreich zu schaden betrachten, und feind auf uns fuern wolde. Darumb bitten wir auf das hochst . . . dieselb welle überall in derselben eweren Fürstentumben und gebieten berueffen lassen, wo man denselben von Fünffkirchen betretten mocht, daz man in dann als ain solchen verräter zu hannden neme und uns den zuschikhen wellen.«

bocsátkozni. Horvátországba illant, és ott Thúz Osvát zágrábi püspök egyik birtokán, Medve várban vonúlt meg. Itt lappangott rövid ideig, míg nem sokára, az oly fényesen megkezdett pályának kora halál véget vetett. ¹⁾

Ezalatt nagybátyja Visegrádon tisztes őrizet alatt tartatott. ²⁾

De néhány hét múlva a főrendek közbevetették magokat Mátyásnál, és kieszközölték szabadon bocsátását.

Mátyás ez alkalommal (ápril első napján) ismét biztosító oklevelet állított ki Vitéz részére, mely lényegesen különbözött az előbbtől. A király ebben önhatalmúlág az érsek állását szabályozza, és őt az egri püspök felügyelete alá helyezte. Biztosítá ugyan, hogy egyházi és világi hatóságát csorbíthatatlanul fogja gyakorolhatni, lefoglalt birtokait és jövedelmeit viszszeri; de arra kötelezte őt, hogy esztergomi és az érsekség birtokain létező többi erősségeket az egri püspöknek adja át. ³⁾

---

¹⁾ Mikor tíz évvel utóbb (1481.) Mátyás király a zágrábi püspököt száműzte, az ítéletben többi között, bűnül róttá föl neki azt is, hogy a száműzött pécsi püspököt Medvevárba befogadta s ott haláláig tartotta. (Az oklevél eredetije a zágrábi országos levéltárban.)

²⁾ Bonfin szerint tiszteletteljesen bántak vele Visegrádon. Ezen elbeszélés valószínűbb mint Dlugossé, a ki azt írja, hogy Vitézt kínozták, és azzal fenyegették, hogy a Dunába vetik. Azon állítását, hogy a fogságban szélhűdés érte, szintén nem bír alappal.

³⁾ Az 1472. ápril 1-én kelt oklevelet Roborella Lőrincz pápai nuntius, több főpap és főúr aláírták, kezességet vállalva

Ugyanekkor Mátyás a lengyel király követével egy évre fegyverszünetet kötött. Az állandó béke létrehozására célzó alkudozások nem vezettek ugyan eredményre; azonban az ifjabb Kázmér teljesen lemondott igényeiről a magyar trónra, sőt teljesen visszavonult a közélet teréről; egészen az áhitat gyakorlatainak szentelte ezentúl életét, és (1474-ben) történt halála után a szentek sorába iktattatott. ¹⁾

Vitéz, miután szabadságát visszanyerte, Esztergomba vonult el. A küzdelmek, melyeken két év óta keresztül ment, és a megaláztatás, melyet szenvednie kellett, megtörték lelkét, és aláásták az agg férfiú életerejét.

IV. Sixtus pápa követe, Barbó bibornok, ki ez időtájt érkezett Magyarországra, most már későn kecségteté őt a biborral, mely jutalom gyanánt várakozik rá, ha a királynak híve marad. ²⁾

Napjai meg voltak számlálva. Még azon év (1472) augusztus 9-ikén meghalálozott.

Az esztergomi székesegyházban helyezték el örök nyugalomra.

Mikor 1763-ban a régi templomnak egyik oldalhajóját széthányták, Vitéz síremlékének két töredékét találták meg: a födelet és az egyik oldallapot.

---

a királyért, hogy ígéretét teljesíteni fogja. Katonánál. Hist. Crit. XV. 554—9. l.

¹⁾ A világszerte ismert »Omni die dic Mariae« kezdetű hymnus is Kázmérnak tulajdoníttatik.

²⁾ A pápa utasításában meghagyja a legatusnak, hogy ez iránt Vitézzel értekezék. Theinernél. II. 438. l.

A fődélen az érsek életnagyságú alakja fekszik, főpapi díszöltönyben, jobbában könyvet, baljában pástorbotot tart. Lábainál családi címere látható. Sajnos, a fődélnek ép azon része, melyre az érsek arczképe volt vésvé, ki van törve. A födelet iratszalag futja körül, melyen a következő fölirat áll, latin nyelven:

„Itt nyugszik János, a hon atyja, a legjobb atya, kinek fejét az esztergomi érsekség fővege díszíté.

Meghalt augusztus kilenczedikén. Nemének halatlan dicsősége, tudományossága és vallásossága által kitünő férfiú.“

Az oldallap az érseki keresztet és Vitéz családi címerét tünteti elő következő körirattal.

Főtisztelendő Zrednai János úr, a zágrábi egyházmegyéből, esztergomi érsek, prímás, a szent-szék született követe, tudományossága, tehetségei és vallásossága által kitünt. Meghalt 1472. augusztus 9-én. Isten irgalmazzon lelkének. ¹⁾

¹⁾ Az esztergomi sírboltban elhelyezett emlék rajzát adja Mathes. Descriptio arcis Strigoniensis. (Esztergom 1807.) És Török János. Magyarország Prímásai, a hol azonban a fődél restaurált állapotban, Vitéz modern arczképével, látható. — A föliratok eredeti szövege a következő:

I. Johannes iacet hic patrie pater optimus ille Cui caput ornatu Strigoniensis apex Obijt sexto idus Augusti anno. . Immortale decus sui generis et omnis gloria doctrine, religionis honos.

II. Reuerendissimus dominus Joannes Zredna Diocesis Zagradiensis Archiepiscopus Strigoniensis primas et apostolice sedis legatus natus excellens doctrina ingenio preclarus religione pius Obijt sexto idus Augusti anno 1472 Cuius anime misereatur Deus.

XXI.

A pozsonyi egyetem alapítása 1467. — A Vitéz által meghívott tanárok. — Az esztergomi tudományos kör. — Galeotti és Regiomontanus. — Vitéz tudományos foglalkozása. — Mátyás vitatkozása Gattival. — Vitéz bőkezősége külföldi tudósok iránt. — Az ezek által neki ajánlott munkák. — Vitéz könyvtára. — Építkezései.

Vitéz János, a nagyvárad püspökségről a prímási székre emeltetve, a nemzet tudományos művelődésének előmozdítására irányzott tevékenységét még nagyobb eredményekkel folytathatá.

Alig foglalta el magas állását, egy nagy eszme valószínűsítésén: magyar egyetem fölállításán kezdett fáradozni. Oly főiskola, mely a négy kar által képviselt tudományosság egész körét felöleli, és a tudori rangfokozatok adományozására jogosítva van, hazánkban nem létezett. A Nagy Lajos által Pécsen létesített főiskola, úgy látszik, nem volt oly széles alapra fektetve. Az óbudai egyetem pedig, melyet Zsigmond alapított, rövid virágzás után, megszűnt működni. ¹⁾

---

¹⁾ Mátyás király a pápához intézett előterjesztésében világosan kiemelte »quod in Regno Hungariae . . . non viget aliquomodo studium generale.«

Mindazoknak tehát, kik magasabb kiképzetésre vágytak, a külföldi egyetemeket kellett fölkeresniök.

Vitéz, hogy ezen bajt megszüntesse, és a szellemi életnek Magyarországon új központot teremtsen: elhatározá, hogy egyetemet fog alapítani.

Mátyás király készséggel karolta fel e tervet, és lépéseket tett Rómában, hogy a pápától a szükséges fölhatalmazást kieszközölje. II. Pál pápa örömmel adta meg azt. 1465. május 19-én kelt bullájában hangsúlyozza, hogy »a tudományokkal való foglalkozás, elosztatva a tudatlanság homályát, úgy az egyeseknek mint az államoknak szellemi és anyagi előnyöket biztosít, az isteni tiszteletet és a katolika hitet, a lelkek üdvét és a vitás kérdések eldöntését, az országok békéjét és nyugalmaát előmozdítja.« Ezek után az esztergomi érseket felhatalmazza, hogy »Magyarország bármely városában vagy mezővárosában, melyet a király alkalmasnak fog találni, egyetemet alapíthasson, és azt a bolognainak mintájára szervezhesse.« ¹⁾

A király Pozsonyt jelölte ki az egyetem székhelyéül, s annak czéljaira házat adományozott, mely birtokosának magtalan halála által a koronára szállott, s új rendeltetésének megfelelően a város költségén alakíttatott át. ²⁾

¹⁾ A pápai irat az esztergomi érsekhez és a pécsi püspökhöz együtt van intézve; de azon részében, hol a fölhatalmazás adatik, csak egy főpapról van szó. (Közli az oklevelet Török János. Magyarország primásai. II. 74. l.)

²⁾ A ház adományozásáról 1492-iki oklevélben Corvin

A legnehezebb és legköltségesebb földadatot, a tanárok megszerzését és ellátását Vitéz magának tartá fenn. ¹⁾

Többeket a bécsi egyetemről hívott meg; mint Schrickker Miklóst, Gruber Mátyást és a magyar származású Krumpach Lőrinczet. ²⁾

Követei bejárták Olasz- és Franciaország főiskoláit is, hogy kitűnő tudósokat nyerjenek meg az új intézet tánszékeire. ³⁾

Igyekezetei nem voltak sikertelenek. Olaszországból jött Gatti János domonkosrendű szerzetes, hírneves hittudós, ⁴⁾ és Brandolini Aurél a rethorika tanára. ⁵⁾ Ugyancsak Olaszor-

---

János és II. Ulászló tesznek említést. A ház átalakításának költségei Pozsony város számadási könyveiben fordulnak elő.

¹⁾ Regiomontanus, Vitézhez intézett, alább említendő ajánló levelében így szól: *Quam perhennem curam habeas condendi studii generalii conclamatum esse iam pridem arbitror, cum ex universis literatorum consortiis omnium professionum doctissimos quosque viros accersere soleas.*

²⁾ L. Schier. *Memoria Academiae Istropolitanae.* (Bécs, 1774.) 22. s. kk. II.

³⁾ Vitéz 1467. július 18-án Pozsony városát értesíti: »Brevi etiam tempore venturi sunt et alii doctores, pro quibus conducendis partim ad Italiam partim ad Franciam misimus.» Török J. II. 77. l. ⁵⁾

⁴⁾ Vitéz az imént említett levélben írja, hogy három tanárt küld Pozsonyba. Első helyen áll: »frater Johannes doctor decretorum et Magister sacrae Theologiae.« Ez kétségkívül az a Gatti János, kiről mint alább látni fogjuk, Galeotti is szól.

⁵⁾ L. erről Schiert. 27. l.

szorszországban találta Vitéz meghívása a kö n i g s -
bergi Müller Jánost, (Regiomontanust), ko-
rának legnagyobb csillagászát; ¹⁾ míg egy másik
csillagász Ilkusch Márton a krakkói egye-
temet hagyta el, hogy Pozsonyban foglaljon el tan-
széket. ²⁾

Péter mesterről, az orvosi kar egyik tanárá-
ról, nem tudjuk, mely országnak volt szülőtte, és hol
működött az előtt. ³⁾

Az egyetem, melynek tanszékeit ily kiváló fér-
fiak foglalták el, csakhamar virágzásnak indult.

Vitéz, mikor két év múlva meglátogatta, főleg
tekintettel a tanárok és a tanulók nagy számára
Pozsonyban érseki helynökséget állított, a helynöki
tisztelet a pozsonyi prépostra ruházva. ⁴⁾ Együttal, az
egyetem tekintélyének és fényének emelése végett, II.
Pál pápánál kieszközlé, hogy a pozsonyi prépost, az
egyetem alcancellára, a főpapi díszjelvényeket hasz-
nálhassa ⁵⁾

---

¹⁾ Róla alább is fogunk szólni. Az idézett ajánlólevél-
ben világosan írja, hogy tanárnak hivatott meg: »Cepto
felicissimo me quoque . . . adesse voluisti, docturum videlicet
quadriviales facultates.«

²⁾ Kétségkívül ez az a »Magister Martinus doctor ar-
tium«, kit Vitéz a Pozsony városához intézett levelében említ.
Ilkuschról l. Wiszniewszki. Historya Literatury Polskiej.
IV. 161.

³⁾ »Magister Petrus doctor artium et medecinae.« Vitéz
a Pozsony városához intézett levélben említi.

⁴⁾ Vitéz 1469. ápríl 26-iki oklevele Töröknél. II. 78. l.

⁵⁾ II. Pál pápa 1469. augusztus 13-iki oklevele Schier-
nél. 23. l.

Azonban Vitéz halála után az egyetem, elvesztve benne támaszát és fentartóját, hanyatlásnak indult, és néhány év múlva egészen föloszlott. Két évtized leteltével, okleveleink a pozsonyi egyetemről, mint egy ré g megszűnt intézetről szólnak.¹⁾

Midő n Vitéz, buzgó gondoskodása és bőkezősége által, a pozsonyi főiskola jeles tanárokat nyert: érseki székvárosa és udvara nem szűnt meg tudósok és művészek gyűlhelye lenni. Galeotti, ha talán túloz is, bizonyára nem egészen alap nélkül írja róla, hogy »a szétszórva élő tudósok tömegesen gyűltek hozzá, mint a tudományok atyjához, és hogy ő az újkor muzsáinak lakhelyévé varázsolá Magyarországot.«

Mag a Galeotti is, Vitéz unokaöccsének egykor Ferrarában tanítója, utóbb bizalmas barátja, ismételve huzamos ideig tartózkodott Esztergomban.²⁾ Itt írta meg »Az emberről« szóló physiologiai és orvosi vonatkozású munkáját, melyet hálájának jeléül Vitéznek ajánlott, korának szokása szerint határtalan hízelgésekben bővelkedő ajánló levelet intézve hozzá. »Ki lehetne — írja többi között — érdekesebb birtokosa e könyvnek, mely az embert tárgyalja, mint az, ki az emberek legkitűnőbbje, ki összes kortársai közül egyedül érdemli meg, hogy a szó szoros értelmében embernek nevezzük. Végig tekintve az egész

¹⁾ 1492. május 1-én Ulászló »cessante seu extincto iam dudum studio« az egyetemi épületet eladományozza.

²⁾ »Diu familiaritate eius fuimus usi«, írja Galeotti, Vitézről szólva.

világot, senkit sem találtam, a kit veled egy színvalra helyezhetnék.« ¹⁾

A tudomány történetében jelentékenyebb helyet foglal el egy másik munka, mely szintén az esztergomi érseki udvarban és pedig Vitéz fölhívására (1467.) készült t.i. *Regiomontanus* csillagászati táblái, melyek az égi testek pályafutását, keringését és elhajlását tüntetik föl, — és két századon át a csillagászok nélkülözhetetlen kézi könyve gyanánt szolgáltak.

Ezen munka élén is Vitézhez intézett ajánlólevél áll, mely nem csekélyebb magasztalásokkal halmozza el, mint Galeottié.

»Minden tudománynyal és erénynyel — így szól hozzá többi között — csodálandó mértékben dicsekszel. Az isteni és világi tudományokban tökéletesen jártas vagy. Késznek nyilatkozol ugyan tanulni a tudomány minden művelőitől, de mindannyit fölülmúlod ismereted gazdagsága által ; és tanítványaidnak vallják magokat, a kik mint tanárok közelednek hozzád.« ²⁾

¹⁾ Galeotti Narnensis de homine libri duo. Megjelent nyomtatásban, Bázelen 1517.

²⁾ *Tabulae directionum*. Első kiadása 1475-ben Nürnbergben jelent meg. A XV. és XVI. században számos kiadást ért. Hogy Regiomontanus ezen munkát Esztergomban dolgozta, egy ugyanazon munkát tartalmazó krakkói codex tábláján olvasható következő XV. századbeli jegyzet hirdeti : »Quem quidem librum Tabularum composuit dominus magister Joannes de Kunigsberg in arce Strigoniensi anno domini 1467, cui compositioni predictus magister Martinus (Ilkusch) aderat et in pluribus adiutorio fuit.«

Regiomontanus később is, miután a pozsonyi egyetemen tanszékét elfoglalta, gyakran meglátogatta az esztergomi udvart. 1471. márczius 15-én találkozunk vele itt utóljára. Azért jött, hogy búcsút vegyen pártfogójától; mert néhány héttel utóbb elhagyta hazánkat, és végleg Nürnbergben telepedett meg. ¹⁾

A pozsonyi egyetem többi tanárai is időnkint megjelentek Esztergomban.

Mert Vitéz itt ép oly szeretettel és buzgalommal folytatta tudományos foglalkozásait, mint Váradon. Tanúskodnak erről azon kézirati munkák, melyeket esztergomi érsekségének idejében, javított ki és látott el jegyzeteivel. Négy ily kódex maradt fenn. Az egyikkel, mely *Tacitus* néhány könyvét foglalja magában, 1467-ben; a másikkal, mely *Ter-tullián* vitairatait tartalmazza, 1468-ban volt elfoglalva.

Az 1470-ik év második felében *szent Jeromos* munkáinak három nagy kötetét és *Joannes Scholasticus* VI. századbeli író aszketikus munkáját dolgozta föl. ²⁾

Életének alkonyán állott már ekkor. De ő mindvégig megőrizte érdeklődését a tudományok iránt, mely a betegség hatalma fölött is uralkodott. Galeotti elbeszélvén, hogy Vitézt a kö-betegség kí-

¹⁾ E napon Esztergomban tett csillagászati észleletei fordulnak elő egyik munkájában (*Scripta M. Joannis Regiomontani*. 1544-iki nürnbergi kiadás. 42. l.)

²⁾ Ezen codexek tüzetes ismertetése a *Könyv-Szemle*. 1878. III. és IV. füzetében.

nozt, megjegyzi, hogy »még akkor is, mikor a legnagyobb mértékben szenvedett, könyveinek gondját, egyházi olvasmányait, a tudós férfiakkal való társalgást és a kormányügyek tárgyalását egy pillanattig sem szakította félbe, és el nem halasztá.« ¹⁾

A tudós férfiak társaságát, mely Vitéz körül az esztergomi udvarban összegyűlt, Mátyás király is többször fölkereste. Teljesen otthonosan érezte ő itt magát; élénk részt vett a társalgásban és vitatkozásokban, melyekben sokoldalú tudományos képzettsége és éles elméje nem egyszer hírneves szaktudósok fölött biztosította neki a diadalt.

Egy ily esetet részletesen beszél el Galeotti. A király Esztergomban Vitéz vendége volt, és a vacsora fölött vitatkozásba bocsátkozott az olasz Gattival. Ez ugyanis, — beszéli Galeotti, ki szintén jelen volt — a bor, ételek és a szoba melege által fölhevítve, kérkedni kezdett a maga tudományával, állítván, hogy a hittudomány minden titkaiba be van avatva, és hogy nincs egy kérdés sem, a melyet nem tudna megoldani. A király rögtön szavánál fogta, és felszólította, hogy oszlassa el egy kételyét, mely régóta foglalkoztatja, és a mely iránt senki sem tudott neki kielégítő felvilágosítást adni.

»Régóta — úgy mond — feltűnő volt előttem, hogy Krisztus, az Isten-ember, ki mindenben bölcsen és igazságosan jár el, némelyekben mégis nem lát-szik az igazság követelése szerint cselekedni, és az érdem szerint jutalmazni. Mindenki belátja, hogy

---

¹⁾ De homine 87. l.

annak, a ki fillért érdemel, aranyat, és a ki aranyat érdemel, fillért nyújtani, ellenkezik az igazsággal; már pedig az evangéliom tanúsága szerint, ily színben tűnik föl Krisztus eljárása Péter és János apostolok irányában, kiknek érdemeit nem kellő mérlegen latolta. Ugyanis Pétert, ki őt elhagyta és megtagadta, a legfőbb papi méltósággal ruházta föl; ellenben Jánost, ki haláláig hű maradt hozzá, kit semmi félelem vagy veszély nem szakasztott el tőle, méltóság és kitüntetés nélkül hagyta. Ha nekem két barátom volna, s az egyik a harcz és viadal kezdetével megfutamodnék, a másik pedig mindvégig kitartva, velem maradna: a szökevényt és hűtelent gyalázattal, talán halállal fenyegetném; míg azt, ki helyét megállta, és a veszélyek között hű maradt, jutalommal és tisztségekkel halmozom el. Ezen eljárásom bizonyára közhelyesléssel találkoznék. Ha a szökevényt megtisztelik, és a híven küzdő elismerésben nem részesül; ez esetben az erénytől megvonatik jutalma, a gyávaság pedig buzdítást nyer. Mestereimtől tanultam meg Cicero azon mondását: hogy a köztisztelet éleszti a tudományokat, a dicsőség mindenkre buzdítólag hat. E szerint tehát Pétert, János mellözésével, a főpapságra méltatni annyit tesz, mint a tanítványokat arra inteni: kerüljétek az üldöztetést, óvakodjatok a kínpadtól és szenvedésektől; meneküljétek és tagadjátok meg Krisztust. Ez az a mi megfejtésre vár. Mert nem hitethetem el magammal, hogy Krisztus ok nélkül cselekedett; ha tehát valamely cselekedete ellenkezni látszik az igazsággal: ez az emberi elme tudatlanságának és nem az Isten igazságtalanságának tulajdonítandó.«

Midőn a király előadását befejezte, Gatti ismételte annak egyes pontjait; de mikor a felhozott nehézség magyarázatához ért, akadozni kezdett és zavarba jött. Majd azt állítá, hogy az isteni titkokat nem szabad fürkészní, s ezek közé tartozik az a kérdés is, hogy miért adott Krisztus Péternek elsőséget János fölött; e kérdés meghaladja a hittudósok értelmét, minélfogva közülök senki sem merte azt fölvetni. »Mivel pedig — így szólott — a régi és a jelen korban számos fürkésző tévelyekbe esett; kérem felségedet, ne foglalkozzék az isteni beláthatatlan titkokkal; mert törbe ejtenének és tévedésekbe hályóhatnának minket.«

Mátyás erre így szólott: »A miket felhoztunk, nem isteni titkok, sőt minden értelmes ember könnyen megmagyarázhatja.«

Gatti erre fellobbanva, hevesen viszonzá: »Senki se szabja ki nekem a theologia határait, melyeket jól ismerek. És nincs oly vakmerő, ki hittani dolgokban velem mérközni bátorzkodnék; mert az isteni tudományban semmi sem ismeretlen előttem. Én áttekintettem minden könyvet, és ama kétely megfejtését sehol sem találtam.«

Mátyás erre nyugodt maradt. »Én — így szólott — nem sok theologiai könyvet olvastam, más szakokból sem számosat; mert mint gyermek emeltettem a királyi polczra, keveset tanulhattam tehát a sokból, és csak a hadtudománnyal foglalkozhattam némileg alaposabban. Mindamellet, úgy gondolom, könnyű lesz a föltett kérdést megfejtennem.«

»Hagyjunk fel ezzel — vágott a király szavába

Gatti, — mert, mint mondám, ama kétely megfejtése sehol sem található.«

Ekkor Mátyás elrendelte, hogy szent Jeromosnak Jovinianus ellen írt munkáját hozzák elő. És midőn elhozták, felnyitá azt a helyet, hol János mellőzését ennek ifjú korával indokolja. Az egyházatya szavainak felolvasása után, Mátyás így folytatá: »Szent Jeromos részben megoldja kételyünket, és alkalmat nyújtott nekünk, hogy e kérdést tovább fejtegetssük. Krisztus a bűnöst, a hűtelenet azért tette a szűz János elé, hogy a bocsánat reményével emelje a vétkezőket. A bűnös és hűtelen Pétertől megvárható, hogy miután magán tapasztalta az emberi gyarlóságot és a kísértések hatalmát, a bűnösöknek könnyen fog bocsánatot adni, és a bűnbánókat méltóságokra fogja emelni. Ellenben attól tarthatott, hogy ha a szűz és a hitben szilárd Jánosra ruházza a főpapi méltóságot: ez azt kívánta volna, hogy mindenki hozzá hasonló legyen, és azokat, kik a hitben megtántorodtak, vagy az érzékiség által elcsábítottak, kérlelhetetlenül elűzte volna. Bölcs okok miatt történt tehát, hogy Péter a főpapságban János elé tétetett, a mit te Gattus János, Isten kinyomozhatatlan végzései közé soroltál.«

Ezt mondván — így fejezi be Galeotti elbeszélését — a társaság széteszlott, Mátyás király élelmősége mély benyomást hagyván lelkünkben.« ¹⁾

---

¹⁾ Galeotti martii Narniemis. De egregie, sapienter, jocose dictis ac factis Regis Mathiae. (Kiadta Schwantner, a Scriptores 8-ad rétű kiadásának II. kötetében.) XXX. fejezet.

Vitéz tudomány-pártoló bökezűségét nem merítették ki a Magyarországra édesgetett tudósok. Abban a külföldön élő hírneves humanistákat is részesíté.

Ilyen volt Trapezunti György, ki szent Bazilnak Krisztus istenségéről írt munkáját görögből latinra fordítva, ezen munkát Vitéznek ajánlotta. Az ajánlólevélben hosszasan magasztalja jeles tulajdonait és érdemeit. »Dicsőségednek megünneplésére, őszintén bevalljuk, nemcsak a kereszténység érdekében tett szolgálataid, hanem a reánk halmozott jótéteményeid is készítenek.«¹⁾

Egy másik, jelentékenyebb görög humanista, úgy látszik, még csak biztosítani akarta magának a magyar primás nagylelkűségét. Ez Argyropylos János, ki először nyújtotta a nyugat-európai tudományos köröknek a valódi Aristotelest, vagyis az eredeti szöveg hű fordítását; minthogy előbb az Averroes-féle arab fordításokból merítették a nagy görög bölcsész ismeretét. Argyropylos, a florenczi udvar kegyeltje, az általa lefordított hat munkából ötöt Medici Cosmo és Péter hercegeknek ajánlott; a hatodikat, mely »az égről« szóló négy könyvet tartalmazza, Vitéznek ajánlá.

»Ha — így szól hozzá az ajánlólevélben — kitűnő dolgokat kitűnő férfiaknak illik felajánlani; e munkát kinek ajánlhatnám inkább mint neked. . . Hogy te, atyám, kitűnő és tökéletes vagy, ennek híre

¹⁾ A kódex a bécsi udvari könyvtárban őriztetik. Az ajánló leveleket kiadta Denis. Codices theologici bibliothecae palatinae. II. 291. l.

eljutott hozzánk is. . . . Mértékletesnek és állhatatosnak, igazságosnak és bölcsnek magasztalnak téged. Dicsőítik bőkezűségedet és fényűzésedet, nagy szellemedet és ritka szeretetreméltóságodat. Egy szóval, az összes erényeket és az emberiség minden jelességeit megtaláljuk benned. A szerencse is kedvezéseiben részesít, mintegy hódol erényeidnek. Bővelkedel földi javakban, hogy erényednek ne kelljen nehézségekkel küzdeni, és mindened meglegyen, a mi boldoggá tehet. . . Ezek után kiki be fogja látni, hogy e munkát nem ajánlhattam másnak, mint neked. . . . Fogadd tehát legbölcsebb atyám, e munkát, melyet a te kedvedért és részedre fordítottam görögből latinra.« ¹⁾

Végre egy ferrarai költő, *Tribrachus Gáspár* is, hét eklogáját Vitéznek ajánlá. Mi indította erre, azt elárúlja a versekben írt *dedicatio*, melyben magasztalva az érsek roppant gazdagságát, kéri, fogadja szívesen a költeményeket, és ne feledkezzék el szerzőjükről. ²⁾

Mindezek munkáikat díszesen kiállított hártya-kéziratokban küldötték meg az érseknek.

Ily kéziratokkal Vitéz könyvtára, mióta Esztergomba költözött át, még nagyobb számban gyarapodott, mint Váradon. Fényes kiállításukra is minél nagyobb gondot kezdett fordítani.

A czímerét viselő kódexek között, melyek ránk maradtak, több olyat találunk, melyek az olaszországi

¹⁾ Az 1507-ik évi velencei kiadásnak 9 levelén van az ajánlás.

²⁾ A kódex a bécsi könyvtárban őriztetik.

műhelyek legfényesebb és legritkább termékeihez tartoznak.

Ilyen, például, a Livius történeti munkáját tartalmazó egyik kódex.

A hártya kifogástalan tisztaságú. Az írás szabályos, mindvégig egyforma. A fejezetek czimeit ragyogó aranybetűkkel vannak írva. Számos, dúsan kiállított kezdőbetűk fordulnak elő a szövegben, melyeknek némelyike hősök alakjait tünteti fel. Gazdag színpompában díszlő lapszélek sem ritkák. De a legnagyobb fény a címlapokon van kifejtve.

Az első levél második oldalán nagy mennyezet alatt, melynek belső része bíborszínű szövet, granátalma-díszítményekkel — két korintheta oszlopon classici izlésű architektonikus emlék áll. Ennek felső részébe (tympanon) kék alapon szent Ágoston van festve, kezében könyvet tartva. Az emléktáblán szintén kék alapon szent Ágoston magasztaló ítélete olvasható Livius felől. Alul pajzs, melyen Vitéz címere látszik, úgy előállítva, mintha érczdombormű volna.

Ezzel szemben a második levél első lapja, a címlapot képezi. Gazdagon festett keret fogja körül minden oldalát. A baloldali lapszélen három medailonban fiatal férfi, öreg férfi és egy nő arcza látható; valószínűleg ideális alakok. Köztök oroszlanon és szarvasokon lovagló génuszok és egy medve, mely őzt támad meg. A jobboldali lapszélen két medaillon: az egyikben Cacust látjuk, a mint Hercules nyáját hátrafelé húzza; a másikban Herculest, a mint Cacust leüti. Ezek között ismét génuszok, továbbá egy orosz-

lány, mely centaurt támad meg ; egy róka, mely kakast öl, egy sas, mely özre veti magát. A felső keretszél közepén ásító farkas-fő, és két oldalt nyilazó lovas alakja.

Az alsó keretszél szélesebb és gazdagabb mint a többi. Két oldalán medaillonok : az egyikben Triton és egy Nereid, a másikon Romulus és Remus látható, a mint őket a nöstény farkas táplálja. E két medaillon között díszes koszorúban négy génusz paizst tart, mely Vitéz János czímerét viseli : két mezőre osztva, a felső arany mezőn veres oroszlán lépedez, az alsó kék mezőn lilium és két csillag van. A címerpaizst körülveszik négy zenélő és doboló génusz, sphinxek, majmok, madarak, mely utóbbiak közül két pávának díszes hosszú farka a címernek mintegy keretét képezi.

Ettől minden tekintetben elüt egy más kódex, mely Plautus vígjátékait tartalmazza. A címlap, miniature díszítményeinek sajátos jelleme, és az arany alapra festett arabeszkokban az összeolvadó színeknek bizonyos varázsa van. De nevezetesen ezen címlap a rajta feltűnő címerek és mellképek által is, melyek közül kettő határozottan arczképnek mutatkozik ; míg a többi kódexek címlapjain ily arczképnek semmi nyoma sincs, mert a művészek mythologiai és classiciai vonatkozású előállításokra szorítkoznak.

A keret-díszítmény alsó szélén, Vitéz címerétől jobb és balfelől foglal helyet a két mellkép. Az egyik ősz-hajú borotvált arcú, szigorú, nem kellemes vonásokkal. Violett főveget, s ugyanoly színű köntöst

visel. A másik szakálltalan, fiatal, nemes fő, hosszú leomló hajfürtökkel. Kezében könyvet tart, mintegy átnyújtva a szemben levő öregebb alaknak; minél fogva alig kételkedhetünk az iránt, hogy ezen ifjú a Platus-codexet, melyre a miniaturek festve vannak, mutatja be ajándékul az öregebb férfinak. Minden arra látszik utalni, hogy az utóbbi nem más, mint Vitéz János, a másik pedig Janus Pannonius, a ki nagybátyját kétségkívül gyakran lepte meg Olaszországban készített kódexekkel.

A címlap élén látható az ország címere.

Az ország címere előfordul az egyik bécsi codex táblájának csatján is. A négy csatból csak háromnak egyik fele maradt fenn. Ezek közül a könyv hosszában lévő két csat az érseknek, a könyv szélességében elhelyezett egyik csat az országnak címerét tüntetik föl; mind a három dúsán díszített és zománczott ezüst munka.

Az a körülmény, hogy Vitéz az ország címerével is díszíté kéziratait, figyelmet érdemel. A hazafiúi érzés és nemzeti öntudat nyilatkozását látjuk abban.

E fényes könyvtártól is, úgy, a mint középkori műveltségünk és hatalmunk annyi más emlékeitől a hazánkat ért viszontagságok megfosztottak minket. De fenmaradtak egyes alkatrészei, szétszórva az európai fővárosok nagy könyvtáraiban; sőt néhány darabját hazánk is visszaszerezé.

Vitéz halála után Mátyás király, a ki néhány évvel ez előtt — kétségkívül a primás példája által vonzatva, — kezdé a maga könyvtárát gyűjteni, szerezte meg a kéziratok egy részét, hihetőleg azokat, melyeket a nyitrai várban, vagy talán az érsek budai palotájában is lefoglaltak. Ezek azután osztoztak a Corvin-könyvtár sorsában: Budának elfoglalása után, (1541.) a törökök által Konstantinápolyba vitettek.

A Konstantinápolyba került kódexek csakhamar a könnyen megvesztegethető örök által kereskedés tárgyai lettek, és leginkább Olaszországba szállítottak, hol a fejedelmi könyvgyűjtők drágán fizették meg azokat. Ily uton került a Vitéz által javított Macrobius Theodosius munkáját tartalmazó kézirat a Mediciek flórenczi könyvtárába; és a szintén Vitéz által javított, szent Jeromos munkáit tartalmazó nagyszerű kódex Velenczébe, majd innen Apostolo Zeno ajándékából (1736.) a bécsi udvari könyvtárba.

Miután ekképen a konstantinápolyi Corvinák idők folytán széthurczoltattak, mikor a szerail könyvtára néhány évtized előtt az európai kutatók előtt megnyílt, ezek már csak csekély maradványait találták. Ezekből a négy legfényesebb kódexet Abdul Medzsíd szultán 1869-ben ajánlotta föl a magyar királynak, ki azokat a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta. A többi még ott maradt Corvinákat pedig Abdul-Hamid szultán 1876-ban a budapesti egyetemnek küldötte meg. Ezek között

kettő Vitéz jegyzeteit tünteti föl: az egyik Tacitus, a másik Tertullian munkáit tartalmazza.

A Córvinai-könyvtár kéziratai azonban nem mind szállítottak Konstantinápolyba. Hihetőleg azok, melyek kevésbé díszesen valának kiállítva, Budán hagyottak, hol a vezér-basák által lakott, egykori királyi palota földalatti helyiségeiben elhanyagolva hevérték. Ezek közül is többeket sikerült a könyvgyűjtőknek megmenteni. Így történt, hogy a Vitéz által 1457-ben javított kéziratot, mely szent Leo homiliáit foglalja magában, 1612-ben a budai protestáns lelkész, utóbb a komáromi szent-Ferencz-rendű zárda szerezte meg, és jelenleg is ugyanazon rend szent-antali zárdájában a könyvtár legfőbb dísze.

Még viszontagságosabb sorsa volt Vitéz azon könyveinek, melyek halála után Esztergomban maradtak.

Vitéznek a prímási széken utóda a sziléziai származású Beckensloer János volt, ki Mátyás király páratlan nagylelkűségét páratlan hálátlansággal viszonzta. Alig négy esztendő múlva (1476) ő is elpártolt tőle, és Frigyes császárhoz szökött, ki jutalmul árulásáért, Németország prímási székére, a salzburgi érsekségre emelte. Mikor Esztergomból, azon ürügy alatt, hogy a szent-földre zarándokol, távozott, az esztergomi egyháznak több százezer forint értékű kincseit vitte magával. Ezek között voltak az érseki könyvtárnak Vitéz által szerzett legfényesebb kódexei, melyeket méltán kincseknek tartottak abban az időben, a mint ma is ilyeneknek tartjuk.

Ezen kódexek több évszázadig a salzburgi érseki könyvtárban őriztettek.

Midőn az 1800-ik év végén a francia hadak a salzburgi érsekség területét megszállották, a köztársasági kormány egyik legsürgősebb teendőjének látta a tudományos és műkincseknek Párisba szállítását elrendelni. A következő év elején a salzburgi könyvtárból 78 kézirat a francia fővárosba szállítatott. Mikor a schönbrunni békekötés által (1809.) Salzburg Bajorországhoz csatoltatott, a bajor kormány nem mulasztá el az elrabolt kincseket visszakövetelni; azonban csak Napoleon bukása után sikerült igényeit érvényesíteni, és ekkor az említett kéziratok a müncheni udvari könyvtárba kebelezettek.

A Salzburgból Párisba és innen Münchenbe vándorolt kéziratok között hármát találtunk, melyek Vitéz czímerét tüntetik föl, és ismert kódexei között a legfényesebbek. Ilyenek a Lívius történeti munkáit tartalmazó kötetek.

Ezek még jelenleg is a müncheni könyvtárban őriztetnek. Mert bár Salzburg 1805—1809-ig Ausztria birtoka volt, és a bécsi congressus által (1816.) ismét Asztriához csatoltatott, s az osztrák kormány a salzburgi műkincseket reclamálta, az ez irányban tett lépések nem vezettek eredményre.

Azonban mikor 1805-ben Salzburg osztrák uralom alá jutott, az új kormány sietett a francia köztársaság példáját követni, és a salzburgi könyvtárakban még meghagyott kéziratokat Bécsbe szállította, hol az udvari könyvtárban jelenleg is őriztet-

nek, ¹⁾ Ezek között van Vitéz által javított három kódex, melyek Cicero, Plinius és Franciscus de Maironis műveit tartalmazzák.

Ekképen tehát az egykor nagy hírű esztergomi érseki könyvtár legnevezetesebb kéziratai ma Európa több nagy könyvtárában szét vannak szórva. Kétséggkívül fájdalommal tölthet el mindenkit azon gondolat, hogy nem bírhatjuk azokat; de másrésről vigasztaló azon tudat, hogy a nagy magyar főpap tudomány-pártoló szellemének és műízlésének emlékei az idegen földön hirnökei multunk dicsőségének; hirdetik, hogy volt idő, mikor hazánk nyugati Európa legelőhaladottabb országainak műveltségi színvonalát részint elérte, részint túlszárnyalta.

Még ezen vigasztaló gondolattól is meg vagyunk fosztva, mikor a Vitéz által nagy fénynyel és műízléssel emelt épületekről olvasunk, a melyekből — a szó szoros értelmében — kő kövön nem maradt.

Regiomontanus, ki gyakran volt Vitéznek vendége, említett ajánló levelében feljegyzé, hogy Vitéz az esztergomi várban nagy költséggel új *erődítményeket* emelt.

Az egykorú Bonfin munkájából tudjuk, hogy *székesegyházának* fényéről bőkezűen gondoskodott. Ő fejezte be, annak Szécsi Dénes által megindított átalakítását; a tetőt is ő födette be sokszínű cserepekkel, milyenekkel a kassai dóm máig dicsekedik.

---

¹⁾ A salzburgi könyvtárnak történetét érdekesen vázolja Felz. Geschichte der Salzburger Bibliotheken. Bécs 1877.

De a legtöbb részletet szintén Bonfin munkájában az esztergomi vár ormán emelkedő érseki palotáról találjuk, bár mindaz nem nyújt teljes fogalmat az egésről.

Az épület egyik részéhez, két emeleten, vörös márványból erkély-folyosót épített, a mely összeköttetésben állott a nagy étteremmel. Ennek falait festmények fődtek: a magyar vezérek és királyok arczképei; míg a teremmel kapcsolatos kápolnaszerű csarnok falain a sibillák alakjai voltak láthatók. A frescók tárgyainak ilyen megválasztásával kétségkívül azt akarta kitűntetni, hogy a nemzeti múlt emlékeit nem csekélyebb érdekűeknek tartja, mint a classicaei kor mythoszeit.

Az olasz történész bámulatát még inkább felköltötték a várhegy oldalain és alján elterülő kertek, melyeket szintén fődött folyosók és nyitott oszlopcsarnokok vettek körül, és különféle épületek díszítettek. Egy nagyobb toronyban, mely a sziklafalra támaszkodott, éttermek és szobák voltak, melyek, az olasz paloták mintájára, az azon korban ritka és drága nagy tükrökkel voltak díszítve, melyeket mesterségesen szoktak volt elhelyezni, hogy a vidék egyes képeit visszatükrözzék.

Egy kisebb kertiházat Vitéz magának tartott fenn. Ott szeretett leginkább tartózkodni, az elragadó kilátásért, melyet a szép vidékre, erdőborította hegyeivel és termékeny síkjaival, közben a hatalmas folyammal, nyújtott. Valóban olyan hely — jegyzi meg Bonfin — mely az elmélkedésre és bölcselkedésre nagy mértékben alkalmas. »

Ezen, a magyar egyház és állam megalapításának nagy tényei által megszentelt helyen, a tudomány kincsei és a művészet remekei között »elmélkedve és bölcselkedve élni« : a buzgó főpapnak és a lelkes humanistának bizonyára legfőbb óhaja volt.

De épen életének ezen legfőbb óhaja valósult legkevésbbé. Nevének és vele honának dicsőséget szerzett Európa-szerte. A tudomány, művészet és közművelődés terén nagy eredmények jelölték hatását. Ez irányban oly jelentékeny szolgálatokat tett, mint a magyar főpapok soraiban kevesen.

Azonban oly viszontagságteljes és hányatott élete is kevésnek volt, mint öneki. A zavartalan béke napjait alig ismerte. Sőt végzete arra kárhoztatá, hogy élte alkonyán a polgárháború lángját szítsa fel hazájában.

Hogy nyomós okok vezették, és a közjó érdekében vélt működni: nem igazolhatják eljárását; csak enyhítő körülmények gyanánt tudhatók be. És azzal, hogy súlyosan bűnhődött; hogy szerencsésen kezdett és fényesen folytatott életpályája gyászos, mondhatnók, tragikus véget ért: a részvét érzéseit költi fel, míg nemes jelleme és nagy tettei minden idők tiszteletét biztosítják emlékének.
